

ZARZĄD WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

**STRATEGIA ROLNICTWA
I ROZWOJU
OBSZARÓW WIEJSKICH
WOJEWÓDZTWA
ZACHODNIOPOMORSKIEGO
W LATACH 2002-2015**

SZCZECIN, GRUDZIEŃ 2003 r.

Opracowanie wykonano na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego
w Szczecinie

Strategię opracował zespół w składzie:

Urszula Gołębiowska - kierownik zespołu, Danuta Ankutowicz, Jan Giera, Marianna Guzewska-Smyk, Ryszard Jasiński, Michał Jasiulewicz, Krzysztof Jaworski, Andrzej Kosior, Wojciech Krużewski, Zbigniew Sawiszak, Arkadiusz Semczyszak, Tadeusz Szczygieł, Stanisław Szmalec, Lucjan Wierzchowski, Lucyna Zwolak

Druk: PPH ZAPOL Bogusław Dmochowski, Mirosław Sobczyk Spółka Jawna
Szczecin, al. Piastów 42, tel. 434-10-21

Spis treści

WSTĘP	5
I. DIAGNOZA	7
1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO	7
1.1. Środowisko przyrodnicze regionu	8
1.2. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej	8
1.3. Struktura organizacyjna i użytkowanie gruntów	9
2. ROLNICTWO	12
2.1. Produkcja roślinna podstawowa	12
2.2. Produkcja warzyw	17
2.3. Produkcja sadownicza	18
2.4. Kwaciarnictwo	19
2.5. Produkcja zwierzęca	19
2.6. Rolnictwo ekologiczne	21
3. RYNKI I PRZETWÓRSTWO ROLNO-SPOŻYWCZE	23
3.1. Organizacja rynków	23
3.2. Interwencja na rynkach rolnych	24
3.3. Przemysł rolno-spożywczy	25
3.4. Bilans produktów rolniczych	28
4. RYBOŁÓWSTWO I RYBACTWO	29
4.1. Charakterystyka ogólna województwa na tle kraju	29
4.2. Zasoby rybne dostępne dla polskiego rybołówstwa	30
4.3. Rybołówstwo śródlądowe	34
4.4. Rynek ryb	35
4.5. Zatrudnienie w gospodarce rybnej	35
4.6. Niektóre wskaźniki ekonomiki sektora rybnego	37
5. LEŚNICTWO	37
5.1. Ważniejsze dane o leśnictwie	39
5.2. Zagrożenia środowiska leśnego	40
5.3. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona	41
5.4. Łowiectwo	41
5.5. Użytki uboczne z lasów	42
6. WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH	42
6.1. Ogólna charakterystyka obszarów wiejskich	42
6.2. Sytuacja demograficzna i rynek pracy	43
7. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	47
7.1. Gospodarka wodna	49
7.2. Gospodarka ściekami	50
7.3. Gospodarka odpadami	50
7.4. Systemy zaopatrzenia w energię	50
7.5. Odnawialne źródła energii	51
7.6. Telekomunikacja	52
7.7. Melioracje	53
7.8. Ochrona środowiska	53
II. ANALIZA SWOT	55
1. ANALIZA SWOT ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO	55
1.1. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze	55
1.2. Ludność, zatrudnienie, bezrobocie	55
1.3. Warunki agroz przyrodnicze i produkcja roślinna	55
1.4. Chów i hodowla zwierząt gospodarskich	56
1.5. Przetwórstwo rolno-spożywcze	56
1.6. Rybołówstwo i rybactwo	56
1.7. Leśnictwo	57
1.8. Infrastruktura techniczna	58
III. PROGNOZA ROZWOJU	59

1.	PROGNOZA ROZWOJU ROLNICTWA	59
1.1.	Produkcja roślinna	59
1.2.	Prognozy rozwoju produkcji ogrodniczej	60
1.3.	Produkcja sadownicza	60
1.4.	Produkcja kwiaciarska	61
1.5.	Założenia programowe rozwoju rolnictwa ekologicznego	61
1.6.	Produkcja zwierzęca	62
2.	PROGNOZA ROZWOJU RYNKÓW ROLNYCH	65
2.1.	Rynek zbóż	65
2.2.	Rynek ziemniaka	66
2.3.	Rynek rzepaku	66
2.4.	Rynek cukru	67
2.5.	Rynek mięsa	67
2.6.	Rynek mleka	68
2.7.	Kierunki restrukturyzacji przetwórstwa rolno-spożywczego	68
3.	PRZEMIANY W RYBOŁÓWSTWIE I RYBACTWIE	69
3.1.	Rybołówstwo morskie	70
3.2.	Rybactwo śródlądowe	70
3.3.	Porty rybackie	71
3.4.	Rynek i przetwórstwo ryb	71
4.	PROGNOZY ROZWOJU LEŚNICTWA	71
4.1.	Program zalesienia na lata 2002 - 2015	71
4.2.	Uprawa roślin energetycznych	72
5.	ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH	73
5.1.	Rozwój ludnościowy	74
5.2.	Przedsiębiorczość na wsi	76
6.	PROGNOZY ROZWOJU INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH	78
6.1.	Drogi i transport	78
6.2.	Gospodarka wodno - ściekowa	78
6.3.	Gospodarka odpadami komunalnymi	79
6.4.	Elektroenergetyka	79
6.5.	Odnawialne źródła energii	80
6.6.	Zaopatrzenie w gaz	82
6.7.	Energia ciepła	82
6.8.	Telekomunikacja i informatyka	83
6.9.	Melioracje	84
6.10.	Ochrona środowiska.....	84
IV.	KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH	87
1.	GŁÓWNE CELE ZAWARTE W „STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO” A ROZWÓJ ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH	87
1.1.	Główny, pośrednie i operacyjne cele w strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich.....	87
1.2.	Wyniki negocjacji akcesyjnych w sferze wsparcia finansowego rolnictwa	98
2.	CELE ROZWOJU GOSPODARKI RYBACKIEJ	99
2.1.	Restrukturyzacja rybołówstwa	99
2.2.	Ochrona środowiska morskiego	99
2.3.	Zapewnienie sprawnego dostępu do portów morskich	99
2.4.	Ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych oraz poprawa ich jakości	100
2.5.	Zwiększenie naturalnej i tworzonej retencji	100
2.6.	Przygotowanie zachodniopomorskiego przetwórstwa rolno-spożywczego oraz marketingu artykułów rybnych do wejścia w struktury Unii Europejskiej i skutecznej konkurencji z rolnictwem (i rybołówstwem) unijnym oraz krajowym	100
3.	EFEKTY DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH.....	101
3.1.	Rolnictwo i obszary wiejskie w 2015 roku.....	101
3.2.	Wskaźniki pomiaru efektywności działań strategicznych.....	102
	SPIS TABEL	104

WSTĘP

Trwający przez lata dziewięćdziesiąte proces transformacji od gospodarki planowanej centralnie do gospodarki rynkowej okazał się dla obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego bardzo niepomyślny.

Likwidacja państwowych gospodarstw rolnych i przedsiębiorstw okołorolniczych w pierwszym rządzie spowodowała spadek produkcji rolnej oraz drastyczny wzrost bezrobocia, ujawniając jednocześnie słabe strony polskiego rolnictwa oraz całkowity brak przygotowania rolników do nowej sytuacji ekonomicznej, jeżeli chodzi o produkcję, przetwórstwo czy zbyt towarów rolnych.

Niska wydajność pracy i niska opłacalność produkcji rolnej, brak zaplecza technicznego dla prowadzenia gospodarstw wielkotowarowych, konkurencja cenowa produktów rolnych z zagranicy, spowodowały zahamowanie rozwoju rolnictwa i tzw. „zapaść dochodową” krajowych producentów rolnych, z której o własnych siłach nie są w stanie się wydostać.

W świetle powyższego, rolnictwo polskie stanęło przed poważnym wyzwaniem wyboru strategii rozwoju. Strategia ta - zapisana w dokumentach rządowych - polega na dostosowaniu się do systemów produkcji rolnej państw Unii Europejskiej. Jeżeli tak, to rolnictwo polskie przechodzi proces dorównania do wysokiego technicznego uzbrojenia pracy w rolnictwie, wysokiej wydajności produkcji rolnej przy minimalnym zatrudnieniu i wysokiej jakości produkcji o standardach obowiązujących w UE.

Oznacza to, między innymi, dalsze ograniczenie liczby ludności utrzymującej się z rolnictwa, a zatem powiększanie się liczby ludności, która będzie musiała szukać pozarolniczego źródła utrzymania.

Jedną z możliwości rozwoju zatrudnienia poza rolnictwem jest wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich połączony z oceną potencjalnych możliwości rozwoju pozarolniczych działów gospodarki.

Za obszary wiejskie uznano wszystkie tereny znajdujące się poza administracyjnymi granicami miast i poddano je szczegółowej analizie w szeregu dokumentów, jak na przykład:

- „Długookresowa strategia rozwoju wsi i rolnictwa”;
- „Spójna polityka strukturalna rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa”;
- „Pakt dla rolnictwa”;

Oczywiście pojęcie rozwoju wielofunkcyjnego nie może być rozpatrywane w całkowitym oderwaniu od rolnictwa. Rolnictwo jako funkcja dominująca na obszarach wiejskich, w mniejszym lub większym stopniu powiązane jest ze wszystkimi działami gospodarki. Dlatego też przez wielofunkcyjny rozwój terenów wiejskich należy rozumieć kompleksowy rozwój wszystkich dziedzin gospodarki w ich wzajemnych powiązaniach i zależnościach, w których największą rolę będą odgrywały relacje: rolnictwo - działy pozarolnicze.

Tereny wiejskie województwa zachodniopomorskiego są bardzo zróżnicowane pod względem poziomu rozwoju ekonomicznego, chociażby ze względu na występowanie stref przyrodniczych i funkcjonalnych - nadmorskiej, pojeziernej i przygranicznej, gdzie występują zróżnicowane warunki rozwoju pozarolniczych dziedzin gospodarki. Powierzchniowo przeważają jednak obszary recesji gospodarczej, wysokiego bezrobocia i znacznego zubożenia ludności.

Rozwój rolnictwa i obszarów wiejskich powinien odbywać się w harmonijnej koegzystencji człowieka i przyrody. Ta zasada, określana jako zrównoważony rozwój, została zawarta w zaleceniach Agendy 21, co oznacza nowe podejście do często wąsko rozumianego rozwoju gospodarczego.

Podstawy zrównoważonego rozwoju to:

- rozwój społeczno-gospodarczy zharmonizowany ze środowiskiem,
- systematyczny rozwój społeczno-gospodarczy dokonujący się z poszanowaniem i racjonalnym wykorzystaniem dóbr przyrody,
- prowadzenie wszelkiej działalności gospodarczej w taki sposób, aby nie spowodować w środowisku przyrodniczym nieodwracalnych zmian,
- szeroko rozumiana ochrona środowiska naturalnego,
- zbiór celów społecznie nadrzędnych (dobrobyt, sprawiedliwość, bezpieczeństwo).

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich pozwoli na wyznaczenie takich kierunków działania, które umożliwią wprowadzenie i integrację ładów: ekologicznego, społecznego, ekonomicznego oraz przestrzennego.

Strategia ta została opracowana ze szczególnym uwzględnieniem indywidualnych cech regionu oraz

specjalnych uwarunkowań i kierunków rozwoju województwa zachodniopomorskiego. Podstawowe dokumenty, którymi kierowano się i wykorzystano przy tworzeniu niniejszego opracowania to:

- „Strategia rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2015”,
- „Plan zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego”,
- „Program ochrony środowiska województwa zachodniopomorskiego”,
- „Specjalny program interwencyjny dla województwa zachodniopomorskiego na lata 2002-2004”.

Strategia rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich jest dokumentem podstawowym, w oparciu o który powinny powstać programy operacyjne dla poszczególnych celów. To w tych opracowaniach znajdują się dokładne zadania i harmonogram ich realizacji.

I. DIAGNOZA

1. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

Województwo zachodniopomorskie położone jest w północno-zachodniej oraz północno-środkowej części Polski nad Morzem Bałtyckim i Zalewem Szczecińskim.

Powierzchnia województwa wynosi 22 901 km², a granice to: od zachodu granica z Niemcami na długości 186,6 km, od północy z linią brzegu Morza Bałtyckiego na długości 184,6 km, od wschodu z województwem pomorskim na długości 154,1 km, od południowego wschodu z województwem wielkopolskim na długości 171,3 km, od południa z województwem lubuskim na długości 177,9 km.

W województwie zamieszkuje około 1730 tys. osób, z tego na terenach wiejskich około 526,6 tys. osób (30,4 %). Gęstość zaludnienia wynosi 75,5 osoby na 1 km².

Województwo zachodniopomorskie ma charakter rolniczo-przemysłowy.

Pod względem walorów krajobrazowych oraz z racji swojego położenia województwo zachodniopomorskie jest atrakcyjnym regionem pod względem turystyczno-rekreacyjnym. Do podstawowych walorów turystycznych należy zaliczyć wybrzeże morskie z atrakcyjnymi plażami, lasy, stosunkowo czyste jeziora i rzeki, parki narodowe, rezerваты przyrody, borowiny, źródła wód mineralnych, stosunkowo czyste powietrze. Atutem jest też mała gęstość zaludnienia, występujące tu liczne zabytki archeologiczne i architektoniczne. Na obszarze wielu gmin występuje swoisty mikroklimat i inne walory, dzięki którym powstały tam uzdrowiska.

Województwo zachodniopomorskie należy do tych obszarów w Polsce, które przed 1989 r. cechowały się najwyższym udziałem gospodarki uspołecznionej w rolnictwie. Obecnie również tempo przemian w rolnictwie i obszarach wiejskich w tym regionie należy do najwyższych w kraju. Zmiany te jednak przebiegają żywiołowo tak w układzie przestrzennym, jak i czasowym. Uwzględniając dynamikę rozwoju i dostosowań do nowych warunków w woj. zachodniopomorskim **można wyróżnić trzy rodzaje obszarów:**

1. obszary rozwijające się dynamicznie - położone w strefie nadmorskiej i przygranicznej oraz w strefie podmiejskiej największych miast (Szczecina, Koszalin, Kołobrzeg, Stargardu Szczecińskiego),
2. obszary cechujące się regresem gospodarczym - są to najczęściej tereny o najwyższym udziale gospodarki uspołecznionej, zwłaszcza o niskiej jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej,
3. obszary pośrednie - wykazujące zastój, których dalszy rozwój uzależniony jest od aktywizacji lokalnej, pobudzenia i wykorzystania lokalnego potencjału środowiska przyrodniczego, infrastruktury, zasobów ludzkich.

Jak zapisano w „Strategii rozwoju województwa zachodniopomorskiego do 2015 r.”, rozwojowymi dziedzinami gospodarki będą:

- przemysł stoczniowy i gospodarka morska,
- rybołówstwo i przetwórstwo rybne,
- transport morski i lądowy,
- leśnictwo i przemysł drzewny ,
- rolnictwo i przetwórstwo rolno-spożywcze,
- infrastruktura transportowa (budowa autostrad i dróg szybkiego ruchu),
- turystyka,
- przemysł maszynowy i elektromaszynowy,
- budownictwo,
- usługi dla ludności,
- rzemiosło,
- handel hurtowy i detaliczny.

Dużą szansą na rozwój będzie współpraca z przygranicznymi regionami Niemiec, a zwłaszcza z Berlinem, Szwecją i innymi krajami nadbałtyckimi. Województwo, tak jak w przeszłości, może stać się, między innymi, zapleczem żywnościowym, turystyczno-wypoczynkowym, sanatoryjno-leczniczym, w zaopatrywaniu się w materiały do budownictwa i wyroby z produkcji rzemieślniczej.

1.1. Środowisko przyrodnicze regionu

Większość terenów wiejskich województwa zachodniopomorskiego to obszary o atrakcyjnych krajobrazach i zróżnicowanym zakresie georóżnorodności i bioróżnorodności. Są to także obszary o dużym bogactwie przyrody nieożywionej oraz flory i fauny.

Jednym z ważnych elementów rozwoju zagospodarowania przestrzennego obszarów wiejskich są uwarunkowania przyrodnicze regionu. W „Planie przestrzennego zagospodarowania województwa zachodniopomorskiego” zapisano:

„Uwarunkowania przyrodnicze zagospodarowania przestrzennego województwa wynikają nie tylko z przyrodniczo-geograficznej przestrzeni tego obszaru, ale determinowane są również funkcjonowaniem transgranicznych struktur przyrodniczych i powiązań ekologicznych na obszarze Pomorza Zachodniego i Europy. Przygraniczne położenie województwa będzie więc czynnikiem stymulującym proces włączania obszarów o krajowej i europejskiej randze wartości przyrodniczych do europejskich systemów sieci ekologicznych. Proces ten będzie jednym z istotnych sposobów integracji Polski z krajami UE.”

Jednym z celów strategicznych w rozwoju województwa jest zrównoważony rozwój środowiska przyrodniczego. Ochrona zasobów środowiska naturalnego stanowi jedno z zadań priorytetowych polityki strukturalnej i rozwoju obszarów wiejskich.

Dostosowanie się do wymogów UE będzie wymagało podjęcia wielu działań związanych z ochroną środowiska i przyjaznym dla tego środowiska kształtowaniem krajobrazu.

Podstawowe elementy środowiska charakteryzujące określony region to gleby, wody i klimat, występujące na jego obszarze. Te elementy środowiska w sposób zasadniczy warunkują przede wszystkim rozwój rolnictwa i rybactwa.

Warunki przyrodniczo-produkcyjne cechują następujące czynniki:

- **jakość gleb** - przeciętna, z przewagą dobrych i średnich, umożliwiających jednak prowadzenie dość intensywnej towarowej produkcji roślinnej w większości gospodarstw,
- **struktura agrarna** - korzystna, większość indywidualnych gospodarstw oscyluje wokół średniej wielkości (16,8 ha) oraz ze znacznym udziałem dużych gospodarstw - powyżej 500 ha,
- **cechy klimatu** - umiarkowanie korzystne, charakteryzujące się łagodnymi zimami oraz przeważnie normatywną ilością opadów, choć coraz częściej występuje długotrwały niedostatek opadów lub ich nadmiar,
- **zasoby techniczno-produkcyjne** - przeciętne w zakresie wyposażenia w sprzęt i maszyny rolnicze, ponadprzeciętne w zakresie budynków i budowli,
- **rynki zbytu** - duża ilość podmiotów skupowych, lecz zbyt słabo rozwinięte wyspecjalizowane formy giełd i rynków hurtowych,
- **zdolności przetwórcze** - w województwie występują wszystkie ważniejsze branże rolno-spożywcze, w tym przemysł zbożowo-młynarski, paszowy, cukrowniczy, ziemniaczany, gorzelnictwo oraz przemysł mięsny i mleczarski, a ponadto dobrze rozwija się przetwórstwo rybne. Znikome jest przetwórstwo owocowo-warzywne, a przemysł olejarski nie występuje.

Na powyższe cechy nakłada się ponadto położenie geograficzne oraz specyficzne uwarunkowania historyczne kształtujące przestrzenną organizację produkcji, które plasują województwo na korzystniejszym miejscu w porównaniu do przeciętnej krajowej. Istniejący potencjał agroprzyrodniczy i organizacyjno-produkcyjny wskazuje na możliwość dynamicznego wzrostu poziomu produktywności i efektywności rolnictwa w warunkach ustabilizowanego rynku rolnego i cen rolnych, racjonalnego interwencjonizmu państwowego oraz korzystnych uwarunkowań integracji z UE.

1.2. Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej

Gleby województwa zachodniopomorskiego są średnio przydatne dla rolnictwa; ich udział w ogólnej powierzchni użytków rolnych wynosi 51,2% (Polska - 39,3%); gleby b. dobre i dobre zajmują zaledwie 21,7% (Polska - 28%).

Tabela 1: Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w województwie zachodniopomorskim - stan na 1 stycznia 2000 r.

Klasy Bonitacyjne	grunty orne i sady		trwałe użytki zielone		razem użytki rolne		Polska
	ha	%	ha	%	ha	%	%
I	1	-	-	-	1	-	0,5
II	9 269	1,1	470	0,2	9 739	0,9	3,2
IIIa, IIIb, III	203 315	23,1	29 595	12,	232 910	20,8	24,0
IVa, IVb, IV	446 937	50,7	125 838	52,8	572 775	51,2	39,3
V	163 348	18,6	65 863	27,6	229 211	20,5	20,7
V	53 094	6,0	15 278	6,4	68 372	6,1	11,4
VI z	4 750	0,5	1 386	0,6	6 136	0,5	0,9
Razem	880 714	100,0	238 430	100,0	1 119 144	100,0	100,0

Źródło: IUNG Puławy

Województwo jest regionem o przestrzennie zróżnicowanych warunkach glebowych. Najkorzystniejsze warunki występują w południowo-zachodniej części (powiaty: pyrzycki, gryfiński, choszczeński i południowa część stargardzkiego oraz częściowo: kamieński, gryficki, kołobrzski, koszaliński, stawieński). Najłabsze gleby to rejon nadzalewowy oraz pas gmin położonych w południowo-wschodniej części województwa (gminy: Kalisz Pomorski, Mirosławiec, Wierzchowo, Czaplonek, Borne Sulinowo, Szczecinek, Biały Bór).

Agroklimat województwa zachodniopomorskiego charakteryzują: średnia długość meteorologicznego okresu gospodarczego (temperatura powyżej 3°C) waha się od 240 dni w rejonach wzniesień morenowych do około 265 dni wzdłuż doliny rzeki Odry, a okresu wegetacyjnego (temperatura powyżej 5°C) odpowiednio 210 do 230 dni.

Średnie roczne sumy opadów wynoszą: 526 mm (Stacja Meteorologiczna Szczecin) i 710 mm (Stacja Meteorologiczna Koszalin), a w okresie wegetacji odpowiednio 312 do 413 mm. W ostatnim dwudziestoleciu obserwuje się duże wahania sum opadów, wpływające na nadmierne lub niedostateczne uwilgotnienie gleby.

Ogólnie stwierdza się, że agroklimat dla znacznej części obszaru województwa jest sprzyjający produkcji rolnej.

1.3. Struktura organizacyjna i użytkowanie gruntów

Województwo zachodniopomorskie w skali kraju zajmuje piątą lokatę w powierzchni ogólnej oraz dziewiątą lokatę w powierzchni użytków rolnych. Pod względem liczby gospodarstw rolnych zajmuje ostatnią, szesnastą lokatę, co sugeruje stosunkowo dużą wielkość gospodarstw, a tym samym wysoki potencjał produkcyjny.

Powierzchnia użytków rolnych w roku 2000, według danych GUS, z uwzględnieniem granic administracyjnych, wynosiła 1 113,8 tys. ha, tj. 48,6 % ogólnej powierzchni województwa.

W strukturze użytków rolnych grunty orne stanowiły 78,9 %, łąki - 13,7 %, pastwiska - 7,0 % i sady - 0,4 %.

Lasy i grunty leśne stanowiły aż 35,3 % ogólnej powierzchni województwa, a pozostałe grunty i nie-użytki - 16,1 %.

Tabela 2: Wybrane dane o użytkach rolnych w województwie zachodniopomorskim w 2000 r. na tle kraju

Wyszczególnienie	Polska	Województwo
Użytki rolne w % powierzchni ogólnej	58,9	48,6
Użytki rolne w tys. ha	18 413,0	1 113,8
w tym: grunty orne tys. ha	14 062,8	878,4
sady tys. ha	267,5	4,8
łąki i pastwiska tys. ha	4 082,9	230,5
Lasy i grunty leśne	9 003,9	809,3
Pozostałe grunty	3 851,3	367,0

Źródło: US

W województwie występuje stosunkowo duża powierzchnia odłogów i ugorów na gruntach ornych, które w 2000 r. wynosiły około 175,0 tys. ha, tj. 20,1 %, a w roku 2001 około 161,3 tys. ha, tj. 18,5 % tych gruntów (średnio w kraju 11,9 % powierzchni gruntów ornych).

W **strukturze własnościowej** ziemi obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego dominującą rolę odgrywał i odgrywa w dalszym ciągu sektor publiczny, a w nim własność państwowa, której udział przekracza ponad 71,7%.

Podobna sytuacja kształtuje się w strukturze własnościowej użytków rolnych, gdzie własność Skarbu Państwa to ponad 50,4%, zaś grunty osób fizycznych, łącznie ze wspólnotami gruntowymi, stanowią tylko 40,0%.

Tabela 3: Struktura własnościowa ziemi w województwie zachodniopomorskim - stan na 1 stycznia 2001 r.

Wyszczególnienie	Powierzchnia og.		Użytki rolne	
	ha	%	ha	%
Tereny wiejskie razem, w tym:	2 151 804	100,0	1 073 878	100,0
– grunty Skarbu Państwa,	1 541 853	71,7*	541 007	50,4*
w tym: Zasób Własności Rolnej SP	586 392		486 705	
– grunty gminne	38 769	1,8	14 220	1,3
– grunty osób fizycznych łącznie ze wspólnotami	472 629	21,9	430 344	40,0
– grunty kościołów	7 782	0,4	7 256	0,7
– grunty osób prawnych poza ww.	70 867	3,3	62 543	5,8

Źródło: Państwowy Zasób Geodezyjny i Kartograficzny, Urząd Marszałkowski Województwa Zachodniopomorskiego. Szczecin 2001

Województwo charakteryzuje się przestrzennym zróżnicowaniem stanu władania zarówno ziemią, jak i użytkami rolnymi.

W strukturze własnościowej ziemi wyróżnia się obszary, na których procesy restrukturyzacji i prywatyzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej zostały zakończone lub są na ukończeniu (świadczy o tym brak wolnych gruntów lub niewielka ilość Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa).

Należą tu obszary, w skład których wchodzi gminy położone wokół Szczecina (Kołbaskowo, Dobra Szczecińska, Police, Nowe Warpno, Stare Czarnowo, Kobylanka, Stargard Szczeciński, Stara Dąbrowa), obszar gleb wysokiej jakości z gminami Warnice, Dolice i obszar o wysokich walorach środowiskowych wokół Ińskiego Parku Krajobrazowego z gminami: Ińsko, Dobrzany, Węgorzyno, Łobez.

Na wymienionych obszarach w pełni może być już dziś wprowadzony wielofunkcyjny rozwój.

Odmierna sytuacja występuje w gminach, w których udział gruntów Skarbu Państwa jest w dalszym ciągu bardzo duży. Wspomóc je należy działaniami przyspieszającymi proces przemian w samym rolnictwie, a głównie w kierunku przekształceń struktury agrarnej; wykształcenia się nowych, wysoko to-

warowych gospodarstw rolnych. Należą tu gminy: Radowo Małe (83% to grunty rolne należące do Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa), Recz (78%), Brojce (71%), Pełczyce (69%), Resko (69%), Rąbino (67%), Tychowo (66%), Świerżno (65%), Karnice (65%), Płoty (64%), Sławoborze (63%). Reszta gmin charakteryzuje się już mniejszym udziałem Zasobu WRSP w strukturze własnościowej.

Ogółem w województwie funkcjonowało na koniec 1999 r. około 39 tys. **indywidualnych gospodarstw rolnych**¹, które użytkowały ziemię własną i wdzierżawioną. Średnia wielkość gospodarstwa rolnego, z uwzględnieniem dzierżaw, kształtuje się na poziomie 18 ha, co plasuje województwo na pierwszym miejscu w kraju, przy czym gruntów własnych jest około 12,1 ha, a w tym tylko 11 ha użytków rolnych.

Największe obszarowo indywidualne gospodarstwa rolne zlokalizowane są w powiecie kamieńskim (24,4 ha), gryfickim (21,9 ha), białogardzkim (21,4 ha).

W ostatnich latach w strukturze agrarnej województwa zaszły dość istotne zmiany ilościowe i jakościowe - zwiększyła się liczba gospodarstw małych o pow. 1 - 5 ha oraz dużych powyżej 15 ha, przy spadku ilości gospodarstw średnich.

Wzrost grupy gospodarstw małych jest wynikiem znacznego przyrostu gospodarstw o powierzchni 1-2 ha, które z reguły nie prowadzą działalności rolniczej, a wykupiona ziemia traktowana jest jako lokata kapitału lub przeznaczona na cele pozarolnicze, w tym na rekreację.

Wzrost liczebności grupy gospodarstw największych (powyżej 20 ha), do których zalicza się też gospodarstwa „dzierżawców” gruntów stanowiących własność Skarbu Państwa, jest wynikiem przemian ustrojowych. Jest to proces korzystny; prowadzi do wykształcenia gospodarstw rolnych wysoko towarowych, zdolnych do konkurencji z gospodarstwami Unii Europejskiej. Grupa ta użytkuje dziś około 70% rolniczej przestrzeni produkcyjnej województwa.

Do początku lat dziewięćdziesiątych w gminach, które weszły w skład województwa zachodniopomorskiego dominowało **rolnictwo uspołecznione**, a w nim sektor rolnictwa państwowego z podstawową jednostką produkcyjną, jaką było państwowe gospodarstwo rolne (PGR).

Wraz ze zmianą ustroju społeczno-politycznego i gospodarczego, jaka miała miejsce na początku ubiegłego dziesięciolecia, w wyniku przekształceń, państwowe gospodarstwa rolne uległy likwidacji, a ziemia i ich majątek przejęto do Zasobu, nad którym nadzór właścicielski sprawuje Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa².

Agencja Własności Rolnej Skarbu Państwa Oddział Terenowy przejęła 736 tys. ha (stan na 30 czerwca 2001 r.) - grunty położone na obszarach wiejskich, z czego w latach 1992 - 2000 rozdysponowała trwale 191 tys. ha, w tym grunty sprzedane - 149 tys. ha (zaledwie 19,3% stanu Zasobu) oraz wdzierżawiła 454 tys. ha dla prawie 18 tys. dzierżawców. Wśród dzierżawców najliczniejszą grupę stanowią uprawiający w przedziale do 5 ha (72,6%), z tego dzierżawcy do 1 ha - 40,2%.

¹”Rolnictwo województwa zachodniopomorskiego w latach 1998 - 1999”, Urząd Statystyczny w Szczecinie, marzec 2000

² od 15 lipca 2003 r - Agencja Nieruchomości Rolnych

2. ROLNICTWO

Województwo zachodniopomorskie zaliczane jest w skali kraju do grupy województw o stosunkowo korzystnych warunkach przyrodniczo-produkcyjnych i organizacyjnych, sprzyjających prowadzeniu efektywnej produkcji rolnej.

2.1. Produkcja roślinna podstawowa

Uprawa zbóż w województwie jest i nadal będzie zajmować dominującą pozycję w produkcji roślinnej, mimo iż dziś oceniana jest w kategoriach nadmiernego udziału w strukturze zasiewów. Wynika to z istniejących predyspozycji przyrodniczo-produkcyjnych, a także organizacyjnych, na co składa się wielkość gospodarstw i stosowne uzbrojenie techniczne. Możliwe są natomiast zmiany w strukturze gatunkowej zbóż, zwłaszcza w przypadku ujednoczenia cen skupu po integracji z UE.

Tendencje wzrostu produkcji zbóż ukształtowały się pod wpływem zmniejszonego popytu rynkowego na inne produkty roślinne, a zwłaszcza na strączkowe i okopowe oraz powszechne niegdyś w województwie rośliny włókniste (len) i kiszonkowe, zajmujące znaczące miejsce w płodozmianie. Przywrócenie właściwych proporcji oraz ograniczenie powierzchni uprawy zbóż byłoby realne w przypadku wystąpienia racjonalnego zapotrzebowania na inne produkty, o dostatecznie trwałej pozycji rynkowej.

W całokształcie produkcji rolniczej nie występują jednak zagrożenia ze strony konkurencyjnych upraw - rzepaku, kukurydzy na ziarno, czy roślin strączkowych. W przypadku wystąpienia tendencji wzrostowych wśród upraw nie zbożowych istnieje możliwość zagospodarowania części odłogów, zwłaszcza pod uprawę zbóż mniej intensywnych. Tak więc powierzchnia uprawy zbóż będzie prawdopodobnie nadal zajmować obszar ok. 520-550 tys. ha i nawet przy wzroście ogólnej powierzchni zasiewów ich udział pozostawać będzie w przedziale 66-70%.

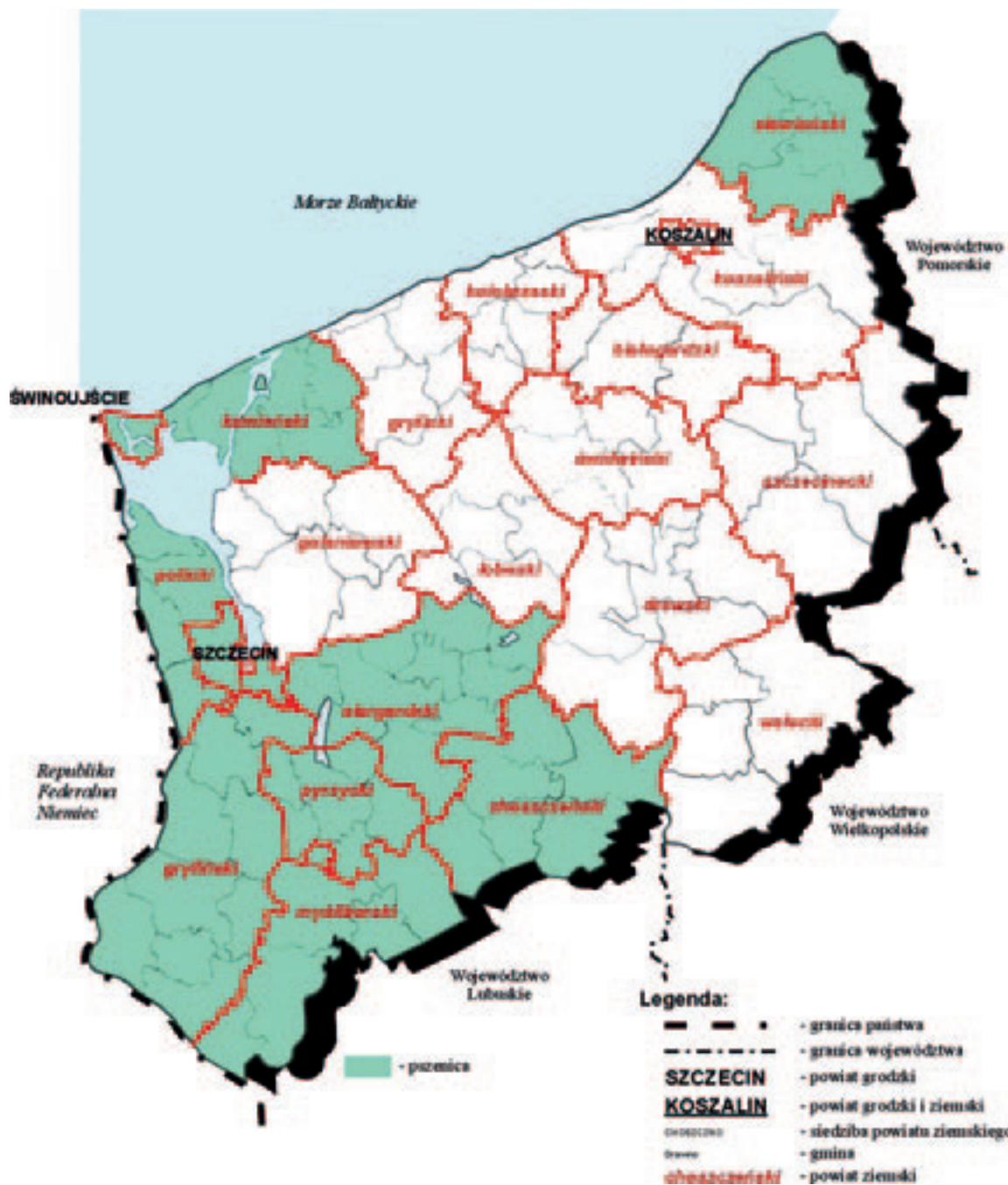
W prognozach długookresowych przewiduje się ponadto wzrost plonów i zbiorów zbóż. Potencjalne zmniejszenie udziału pszenic, zwłaszcza uprawianych na słabszych glebach, i ich wpływu na plony z powodzeniem zrekompensować może wzrost uprawy wysoko wydajnych odmian żyta mieszańcowego (biopaliwa) oraz ogólny wzrost plonów zbóż w wyniku wzrostu poziomu technologicznego i nakładów agrochemicznych.

Tendencje uprawowe powinny być ponadto skierowane na uprawę zbóż nasiennych, dla potrzeb lokalnych i ponadlokalnych, dla których istnieją szczególnie dogodne warunki przestrzenne.

Szczególną perspektywą dla stabilizacji uprawy zbóż jest produkcja biopaliw, jako źródeł ekologicznej i odnawialnej energii. Niektóre powszechnie uprawiane gatunki, ze względu na właściwości, stanowią doskonały surowiec do produkcji materiałów energetycznych, a zarazem mogą korzystnie oddziaływać na procesy technologiczne w produkcji roślinnej. Wiąże się to z rozszerzeniem produkcji rzepaku, stanowiącego ważne ogniwo zmianowania, jak też zagospodarowaniem przynajmniej części odłogów. Jest to również szansa na zwiększenie udziału żyta w uprawach zbożowych, plonującego dobrze także na słabszych gruntach. Tak więc biopaliwa mają wręcz strategiczne znaczenie dla rolnictwa, w tym także stanowią korzystne przesłanki dla produkcji zbóż.

W nieodległej perspektywie o skali, a także efektywności ekonomicznej produkcji zbóż decydować mogą tzw. limity produkcyjne oraz ceny zbóż i poziom dopłat, wynikających z członkostwa oraz przyjętych regulacji w Unii Europejskiej. Według wstępnych propozycji warunków członkostwa, niemal każde rozwiązanie spowoduje niewątpliwie spadek opłacalności uprawy zbóż i tym samym poszukiwanie upraw alternatywnych.

Obszar uprawy pszenicy konsumpcyjnej

Stąd też realne staje się przeznaczenie części gruntów pod uprawę rzepaku i żyta na biopaliwa, a także stosowanie bardziej ekologicznych metod produkcji zbóż. Niosą one szczególnie istotne korzyści dla rolnictwa i środowiska naturalnego.

Prognozy ekonomiczne produkcji zbóż formułuje się w oparciu o wskaźniki jakości użytków rolnych decydujące o wydajności oraz nakłady i koszty niezbędne do ich uzyskania, z uwzględnieniem obecnych i przyszłych uwarunkowań formalnych i rynkowych.

Tabela 4: Koszty i opłacalność produkcji 1 ha pszenicy ozimej

Wyszczególnienie		Gleby lepsze Plon 5,5 t/ha	Gleby słabsze Plon 4,4t/ha
I. Wg systemu skupu z dopłatami ARR			
Wartość produkcji (po 550 zł/t)	zł	3 025,0	2 420,0
Koszty produkcji ogółem	zł	2 426,0	1 946,0
Dochód rolniczy	zł	599,0	474,0
Wskaźnik opłacalności	%	124,7	124,3
II. Wg warunków integracji z UE			
Wartość produkcji (po 422 zł/t)	zł	2 321,0	1 857,0
Dopłaty bezpośrednie (25%)	zł	180,0	180,0
Koszty produkcji	zł	2 335,0	1 946,0
Dochód rolniczy	zł	166,0	91,0
Wskaźnik opłacalności	%	107,1	104,7

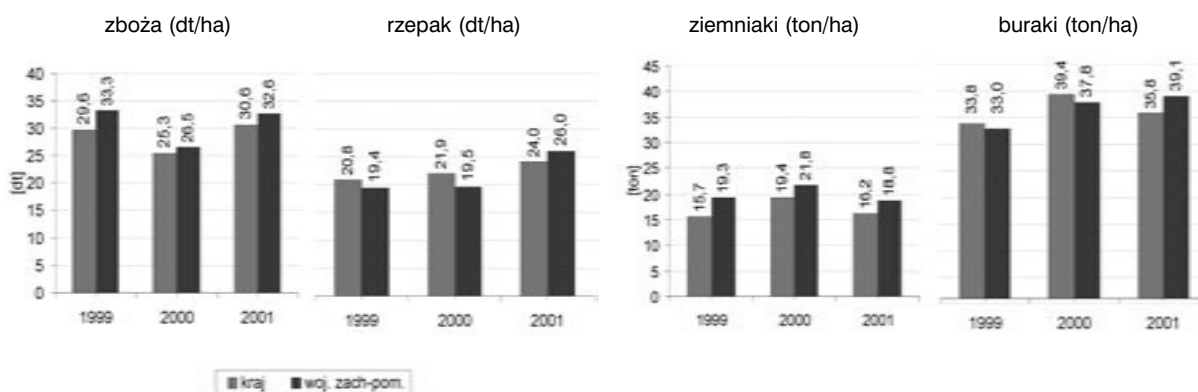
Źródło: Opracowanie własne

Tabela 5: Koszty i opłacalność produkcji 1 ha żyta zwykłego

Wyszczególnienie		Gleby lepsze Plon 4,5 t/ha	Gleby słabsze Plon 3,4t/ha
I. Wg systemu skupu z dopłatami ARR			
Wartość produkcji (po 400 zł/t)	zł	1 800,0	1 400,0
Koszty produkcji ogółem	zł	1 595,0	1 330,0
Dochód rolniczy	zł	205,0	70,0
Wskaźnik opłacalności	%	112,8	105,3
II. Wg warunków integracji z UE			
Wartość produkcji (po 422 zł/t)	zł	1 899,0	1 477,0
Dopłaty bezpośrednie (25%)	zł	180,0	180,0
Koszty produkcji	zł	1 595,0	1 330,0
Dochód rolniczy	zł	484,0	327,0
Wskaźnik opłacalności	%	130,3	124,6

Źródło: Opracowanie własne

Rzepak zajmuje drugą po zbożach pozycję w strukturze zasiewów w skali województwa. Udział tej uprawy przeciętnie wynosi ok. 10-11% powierzchni zasiewów. W wielu gospodarstwach towarowych rzepak zajmuje w płodozmianie często ok. 30%, zwykle na przemian z pszenicą. Sytuacja w zakresie produkcji rzepaku jest stosunkowo ustabilizowana co do obszaru i zbiorów (ok. 73 tys. ha i ok. 190 tys. ton). Produkcja rzepaku dla przetwórstwa na cele jadalne powinna zatem nadal koncentrować się w rejonach gleb lepszych oraz tzw. tradycyjnych, tj. w powiatach pyrzyckim, gryfińskim, myśliborskim i choszczeńskim, a także w powiatach wateckim i sławieńskim. Przy ustabilizowanych plonach na poziomie min. 28 dt/ha i dotychczasowej powierzchni, zbiory powinny przekraczać 200 tys. ton. Praktycznie jednak produkcja rzepaku jest uzależniona od zachowań przemysłu olejarskiego w kraju oraz sytuacji na rynku światowym i w obrocie zagranicznym. Duże nadzieje dla pełnej stabilizacji produkcji rzepaku wiążą się z rozwojem produkcji biopaliw. Stwarza to możliwość rozszerzenia obszaru uprawy rzepaku na cele przemysłowe o ponad 1,5 mln ha

w skali kraju, czyli o ok. 100 tys. ha w województwie. Daje to produkcję na poziomie min. 250 tys. ton. Członkostwo w Unii Europejskiej nie niesie bezpośrednich efektów ekonomicznych z tytułu uprawy rzepaku, lecz dopłaty bezpośrednie stanowią potencjalne wsparcie produkcji surowca na biopaliwa, i tym samym dynamizować rozwój uprawy rzepaku.

Koszty i opłacalność produkcji 1 ha rzepaku mogą ukształtować się następująco:

Wartość produkcji (2,8 t x 850 zł)	2 380 zł
Dopłaty bezpośrednie	180 zł
Koszty produkcji ogółem	2 020 zł
Dochód rolniczy	540 zł
Wskaźnik opłacalności	126,7 %

Produkcja ziemniaków w województwie należy do tradycji uprawowych, zwłaszcza ze względu na potrzeby paszowe i tzw. samozaopatrzenie. Rozwinięte niegdyś w regionie gorzelnictwo przejmowało znaczną część zbiorów, oprócz przetwórstwa skrobiowego.

W ostatnich latach obszar uprawy ziemniaków ustabilizował się i kształtuje obecnie na poziomie 33 tys. ha, a plony najczęściej osiągają poziom ok. 20 ton z ha. Uzyskane z tej powierzchni zbiory nie są jednak racjonalnie zagospodarowane, a tym samym ogólna efektywność ich produkcji jest stosunkowo niska.

Tendencje w produkcji ziemniaków powinny zmierzać do dalszego ograniczania powierzchni uprawy o co najmniej 10%, a zarazem do zwiększania plonów (głównie poprzez agrotechnikę i ochronę) również o min. 10%, co pozwoli utrzymać zbiory na poziomie 640-660 tys. ton, przy czym ich rozdystrybucowanie winno być bardziej zróżnicowane i efektywne.

Podstawowym kierunkiem będzie nadal konsumpcja ziemniaków nieprzetworzonych na poziomie zbliżonym do dotychczasowego, czyli 200-220 tys. ton. Niezbędny jest jednak rozwój przechowalnicztwa. Wzrost zużycia ziemniaków powinien nastąpić w przetwórstwie skrobiowym do ok. 100 tys. ton oraz dalszych 10 tys. ton na tzw. galanterię ziemniaczaną (frytki, chipsy itp.). Kierunkami o dynamicznym rozwoju zagospodarowania ziemniaków powinny być: produkcja sadzeniaków, których skala poza potrzebami gospodarstw może wynosić ok. 50-60 tys. ton oraz przetwórstwo gorzelniane do produkcji biopaliwa, także na poziomie 50-60 tys. ton rocznie.

Wykorzystanie ziemniaków we wszystkich ww. kierunkach spowodowałoby ograniczenie strat i ubytków naturalnych do ok. 20 tys. ton, a ponadto na potrzeby paszowe pozostawałoby ok. 180-200 tys. ton. Efektywność produkcji może zatem niewątpliwie wzrosnąć, zwłaszcza w gospodarstwach prowadzących produkcję ziemniaków jadalnych (50%) i przemysłowych (50%), przy cenach odpowiednio 350 zł/t i 150 zł/t.

Koszty i opłacalność produkcji 1 ha ziemniaków mogą ukształtować się następująco:

wartość produkcji (22 t x 250 zł)	5 500 zł
dopłaty bezpośrednie	0
koszty produkcji ogółem	4 200 zł
dochód rolniczy	1 300 zł
wskaźnik opłacalności	130,9 %

Buraki cukrowe uważane są za jedną z upraw najbardziej intensywnych.

Uprawa buraków cukrowych wiąże się ściśle z kontraktacją i pośrednio z limitami produkcji cukru przyznawanymi konkretnym cukrowniom, winna być zatem nadal preferowana w powiatach gryfińskim, myśliborskim, choszczeńskim, pyrzyckim, stargardzkim i gryfickim.

Obszar uprawy buraków cukrowych

Bardzo realny jest też scenariusz obniżania limitów produkcji cukru, co przy wyższych wydajnościach spotęguje ograniczenia obszarowe uprawy, co zwolni określone powierzchnie pod uprawę np. roślin strączkowych.

Buraki uprawiane będą zatem w gospodarstwach zdolnych do prowadzenia plantacji dużych, posiadających kompletny specjalistyczny sprzęt i maszyny do ich uprawy. Koncentracja i specjalizacja powinny przyczynić się do osiągania wysokich plonów (400q/ha i więcej) i należytej efektywności uprawy buraków cukrowych.

Opłacalność produkcji buraków cukrowych powinna kształtować się na korzystnym poziomie, zwłaszcza po integracji z UE, co wynika z następującej uproszczonej kalkulacji (1 ha):

wartość produkcji (40 t x 150 zł)	6 000 zł
dopłaty bezpośrednie	0
koszty produkcji ogółem	4 400 zł
dochód rolniczy	1 600 zł
Wskaźnik opłacalności	136,3%.

2.2. Produkcja warzyw

Ogółem ponad 16 tys. gospodarstw w województwie związanych jest z produkcją ogrodniczą. Jednak jedynie ok. 400 - 450 ogrodników prowadzi wysokotowarową produkcję ogrodniczą (409 posiada region). W województwie zachodniopomorskim (w przeciwieństwie do pozostałych w kraju) większość gospodarstw ogrodniczych - szczególnie produkujących warzywa - ma ponad 2 ha powierzchni, posiada nowoczesny sprzęt do ich uprawy i zbioru, nie odbiegający technologicznym zaawansowaniem od poziomu występującego w krajach UE.

W 2001 roku szacowano (dane WUS Szczecin i własne) następujące wielkości i rozmieszczenie produkcji warzyw w woj. zachodniopomorskim:

1) powierzchnia upraw polowych:

- kapusta - 1586 ha (w tym ok. 1200 ha - produkcja towarowa),
- marchew - 1152 ha (w tym ok. 1050 ha - produkcja towarowa),
- buraki ćwikłowe - 672 ha (w tym ok. 530 ha - produkcja towarowa),
- ogórki - 645 ha (w tym ok. 610 ha - produkcja towarowa),
- cebula - 582 ha (w tym ok. 450 ha - produkcja towarowa),
- kalafio - 287 ha (w tym ok. 260 ha - produkcja towarowa),
- pomidory - 320 ha (w tym ok. 130 ha - produkcja towarowa),
- pietruszka - 230 ha (w tym ok. 180 ha - produkcja towarowa),
- pory - 200 ha (w tym ok. 160 ha - produkcja towarowa),
- seler - 170 ha (w tym ok. 110 ha - produkcja towarowa).

Ten system uprawy warzyw ma duże szanse w województwie zachodniopomorskim, gdyż istnieją tu dobre warunki do gruntowej produkcji (szczególnie warzyw korzeniowych), co potwierdzają już istniejące plantacje.

2) uprawy pod osłonami (pow. ogólna w 2001 roku to 24 5935 m²):

- pomidory - produkowane w nie ogrzewanych namiotach foliowych (namioty: 82944 m², szklarnie: 77 981 m²),
- ogórki (namioty: 33020 m², szklarnie 33 973 m²),
ponadto uprawia się paprykę i nowalijki (dające stosunkowo wysokie zyski): sałata, rzodkiewki, szczypior oraz nać pietruszki i kopru.

Ze względu na ceny opału i przestarzałe obiekty bardzo zmalała produkcja warzyw szklarniowych w obiektach ogrzewanych. W obiektach szklarniowych, które pozostały, coraz częściej montowane jest jednak nowoczesne wyposażenie: np. służące do automatycznego wietrzenia.

Ze względu na małą, w porównaniu z resztą Polski, liczbę dni słonecznych wczesną (dodatkowo stosunkowo chłodną) wiosną, produkcja szklarniowa jest nie konkurencyjna, szczególnie ta oddalona od rynków zbytu.

2.3. Produkcja sadownicza

Województwo zachodniopomorskie posiada w miarę sprzyjające warunki do prowadzenia produkcji sadowniczej, jednak ma ona marginalny udział w całości upraw.

Powierzchnia sadów i plantacji owocowych oscyluje wokół 5000 ha, co stanowi ok. 0,5 % powierzchni użytków rolnych (dane GUS z 2001, które mogą się zmienić w wyniku spisu rolnego przeprowadzonego w 2002 roku).

Z upraw sadowniczych największy obszar w chwili obecnej stanowią więc plantacje porzeczek oraz truskawek.

Obszar uprawy owoców jagodowych

Szacuje się (brak jest dokładnego monitoringu w tym zakresie), że w zależności od roku jedynie 40 - 60% potrzeb pokrywa własna produkcja.

Specyfika i wymagania produkcji sadowniczej mają istotny wpływ na rozmieszczenie sadów w regionie. Koncentracja sadów występuje głównie w zachodniej części województwa, w powiatach: gryfińskim, myśliborskim, pyrzyckim i stargardzkim, a także w powiecie koszalińskim i świdwińskim.

Rozmieszczenie plantacji jagodowych w zasadzie pokrywa się z obszarami typowych sadów, a ponadto obejmuje powiaty: gryficki, białogardzki, a przede wszystkim świdwiński, z największą powierzchnią upraw truskawek.

Obecnie produkcja sadownicza w województwie przyjmuje cechy wyspecjalizowanej, wysokotowarowej bazy produkcyjnej dla bezpośredniej konsumpcji i potrzeb przetwórstwa. Stąd też zachodniopomorscy sadownicy i producenci owoców chętnie wiążą się z odbiorcami zagranicznymi (głównie niemieckimi). Ma to szczególne znaczenie w perspektywie bliskiej integracji z UE, a ponadto przyczynia się do wdrażania coraz bardziej nowoczesnych technik i technologii oraz rozwoju zaplecza przechowalniczego.

Uwzględniając jednak rozmieszczenie sadów oraz ogólne uwarunkowania, produkcja sadownicza w województwie stanowi niewątpliwie najślabszą gałąź produkcji rolniczej w większości powiatów.

W strukturze upraw sadowniczych w województwie zachodniopomorskim przeważają plantacje roślin jagodowych, tj. truskawek, porzeczki czarnej, maliny, agrestu, borówki amerykańskiej. Wśród upraw typowo sadowniczych dominują wiśnie, śliwy, czereśnie, maleje natomiast powierzchnia upraw jabłoni i grusz.

Uprawa truskawek odznacza się największą dynamiką wzrostu - zarówno w zakresie powierzchni (obecnie 1500 ha), jak też wydajności. Struktura powierzchni plantacji truskawek w naszym województwie jest wyjątkowo korzystna, są one kilkukrotnie większe (średnia pow. wynosi ok. 1ha - w Polsce ok. 0,3 ha) niż w pozostałej części kraju - zbliżone do standardów UE.

Znakomity wpływ na wzrost uprawy truskawek miało uruchomienie chłodni i przetwórni owoców jagodowych pod Świdwinem. Plantacje truskawek przemysłowych występują najczęściej w powiatach Łobez, Świdwin, Białogard, Koszalin.

2.4. Kwaciarstwo

Na podstawie obserwacji rynku oraz gospodarstw stwierdza się stały wzrost produkcji kwiatów rabatowych, balkonowych i chryzantem (znaczna ich część jest eksportowana poza granice woj. zachodniopomorskiego). Maleje powierzchnia upraw ciętych kwiatów szklarniowych, rośnie natomiast doniczkowych i balkonowych.

Województwo zachodniopomorskie jest jednym z głównych producentów roślin doniczkowych i balkonowych w kraju (powierzchnia upraw kwiatów pod osłonami szacowana jest na ok. 33000 m²). Dlatego też ten rodzaj produkcji powinien być szczególnie chroniony i wspierany w naszym regionie.

Produkcja szkółkarska materiału ozdobnego jest w województwie zgrupowana w okolicach Koszalina, Kołobrzegu, Szczecinka, Nowogardu i Pyrzyc (są to pojedyncze szkółki, ale wielohektarowe, o bardzo dużej produkcji, w tym też ze znacznym udziałem kapitału zagranicznego).

2.5. Produkcja zwierzęca

Korzystne położenie geograficzno-ekonomiczne oraz przyrodniczo-środowiskowe i strukturalne użytków rolnych w znacznej części obszarów województwa zachodniopomorskiego sprzyja uzyskiwaniu wysokiego poziomu produkcji rolnej, ze szczególnym uwzględnieniem produkcji zwierzęcej.

Jednym z kluczowych czynników decydującym o kierunkach chowu i hodowli poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich jest udział gruntów ornych i użytków zielonych w ogólnej powierzchni użytków rolnych województwa zachodniopomorskiego.

Duże możliwości rozwoju ma chów i hodowla bydła mlecznego i mięsnego, trzody chlewnej, owiec i drobiu. Uzupełnieniem i alternatywą może być chów i hodowla kóz, koni, zwierząt futerkowych, pszczoł, strusi i danieli.

Bydło - w województwie zachodniopomorskim pogłowie bydła w końcu grudnia 2001 roku wynosiło 118,8 tys. szt., co oznacza spadek w porównaniu do roku 2000 o 14,8%.

Liczebność stada krów wynosiła 54,5 tys. sztuk i w stosunku do grudnia 2000 zmalała o 9,3%.

Obsada bydła na 100 ha UR w grudniu 2001r. w Polsce wynosiła 29,9 sztuki, natomiast w województwie zachodniopomorskim 10,8 sztuk i była mniejsza w porównaniu z grudniem 2000 roku o 1,8 sztuk na 100/ha UR.

Struktura pogłowia bydła w sektorze indywidualnym na koniec 2000 r. (brak danych z 2001r.) w woj. zachodniopomorskim przedstawia się następująco:

- 1 do 4 sztuk bydła - 14,4 % stad (w kraju 28,3 %),
- 5 do 9 sztuk bydła - 19,1 % (w kraju 24,2%),
- od 10 sztuk bydła - 66,5 % (w kraju 47,5).

Struktura pogłowia krów:

- 1 do 4 krów - 38,6 % stad (w kraju 55,6%)
- 5 do 9 krów - 21,3 % stad (kraj 23,5%),
- pow. 10 krów - 40,1 % (w kraju 20,9 %).

Sytuacja w kraju, jak i w województwie zachodniopomorskim, winna ulec zmianie, bowiem opłacalność produkcji mleka zaczyna się przy stanie co najmniej 10 sztuk krów w gospodarstwie. Na specjalizację i koncentrację produkcji mleka będzie miało między innymi wpływ wprowadzenie przez zakłady przetwórstwa mleka zastrzonych, niejednokrotnie trudnych do spełnienia, zwłaszcza przez producentów o małej skali chowu krów mlecznych, norm jakościowych dla skupowanego mleka surowego, a także nie satysfakcjonująca opłacalność ekonomiczna produkcji mleka. Ponadto pojawienie się chorób (BSE, pryszczycyca) spowodowało trudności w zakupie dobrego materiału hodowlanego przez rolników chcących powiększyć stado (np. w 2001 roku import bydła mlecznego i jałowic cielných w woj. zachodniopomorskim wyniósł tylko 93 szt., które pochodziły z Austrii i Węgier). Choroba BSE odbiła się także na rozwoju chowu i hodowli bydła mięsnego. Producenci mleka muszą pamiętać, że od 1.04.2002 r. do 31.03.2003r. trwa rok referencyjny i udowodniona sprzedaż mleka i przetworów mlecznych będzie podstawą do ubiegania się o kwotę mleczną, zgodnie z wymogami UE, która będzie obowiązywać od 01.04.2004 r.

Trzoda chlewna - w województwie zachodniopomorskim pogłowie trzody chlewnej notowane na koniec listopada 2001 r. wykazało tendencję spadkową o 4,2% w stosunku do stanów sprzed roku i wynosiło 587,3 tys. sztuk. Natomiast stado loch wykazało tendencję wzrostową i na koniec listopada 2001 r. wynosiło 68,9 tys. sztuk, co stanowi wzrost o 13,6% w stosunku do listopada 2000 r.

Rejestrowany w województwie w końcu listopada 2001 r. stan i struktura pogłowia trzody chlewnej, na tle liczebności stada i jego struktury w analogicznym okresie 2000 r., wykazuje, że spadkowa tendencja w chowie świń wygasła i rozpoczęła się tendencja wzrostowa. Liczebność populacji loch ogółem, w tym pogłowie loch prośnych, wykazała wzrost w dystansie rocznym. Skala tych zmian wyraźnie świadczy o umacnianiu się nastawień proprodukcyjnych w chowie świń.

Obsada trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych w listopadzie 2001 roku w kraju wynosiła 95,1 a w województwie 53,2 sztuki. W przeliczeniu na 100 ha gruntów ornych obsada trzody chlewnej również ma tendencję spadkową o 2,8 sztuki w porównaniu do analogicznego okresu roku 2000.

Pod względem obsady trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych województwo zachodniopomorskie zajmuje 11 miejsce, natomiast pod względem obsady na gruntach ornych zajmuje 12 lokatę w kraju.

Owce - pogłowie owiec w województwie zachodniopomorskim w grudniu 2001 roku wynosiło 13,4 tys. sztuk i było niższe w stosunku do grudnia 2000 roku o 4,6 %. Nastąpił również spadek ilości maciorzek w stosunku do grudnia 2000 roku - o 2,2 tys. sztuk.

W grudniu 2001 obsada owiec w kraju wynosiła 1,8 szt. na 100/ha UR, natomiast w województwie wynosiła 1,2 sztuk na 100 /ha UR i była niższa w stosunku do grudnia 2000 roku o 0,1 sztuki.

Spadek pogłowia owiec podyktowany jest szczególnie aspektem ekonomicznym, tj. brakiem opłacalności tego kierunku produkcji. Wiąże się to z niedostateczną ilością owiec ras mięsnych, w związku z czym jest mniejsza produkcja mięsnych jagniąt rzeźnych na eksport. Na spadek pogłowia owiec ma również wpływ mniejsze zapotrzebowanie na wełnę krajową (występuje łatwy dostęp do taniej wełny wysokiej jakości z importu). Przyczyny spadku pogłowia owiec należy upatrywać także w braku popytu u konsumentów polskich na mięso baranie i jagnięcinę.

Kozy - pogłowie kóz w czerwcu 2001 roku wynosiło 4,5 tys. sztuk i było wyższe o 0,1 tys. sztuk niż przed rokiem w analogicznym okresie. Obecnie ten kierunek produkcji funkcjonuje w ramach chowu przydomowego, ponieważ m.in. brak jest zainteresowania skupem mleka koziego do dalszego przetworu przez zakłady przetwórstwa mlecznego. Tendencja wzrostowa pogłowia kóz świadczy o wzroście popytu na mleko kozie - jako żywności proekologicznej i ekologicznej oraz zainteresowania gospodarstw agroturystycznych. W najbliższej przyszłości ta tendencja będzie się umacniać.

Drób - spośród wielu gałęzi produkcji zwierzęcej drobiarstwo jest tym działem, który może szybko zwiększyć skalę produkcji i zapewnić produkty o wysokiej wartości odżywczej. Spadek produkcji żywca wieprzowego i spadek zainteresowania konsumentów wołowiną okazały się korzystne dla producentów drobiu. Przez cały rok 2001 rosły ceny drobiu i opłacalność jego produkcji. Zachęcało to rolników do zwiększania produkcji. We wrześniu podaż drobiu znacznie przekroczyła popyt i ceny żywca zaczęły spadać. W województwie zachodniopomorskim pogłowie drobiu ogółem wynosiło w grudniu 2001 roku 1663,3 tys. sztuk i w stosunku do analogicznego okresu w roku 2000 wzrosło o 1,9 %. Obsada drobiu kurzego ogółem w województwie na 100 ha użytków rolnych wyniosła 139,6 sztuk, a na 100 ha gruntów ornych 177,2 sztuk.

Konie - pogłowie koni w województwie zachodniopomorskim w czerwcu 2001 roku wynosiło 7,7 tys. sztuk. Nastąpił wzrost pogłowia masowego koni o 2,5% w stosunku do stanu sprzed roku.

O efektywności ekonomicznej chowu i hodowli zwierząt gospodarskich decyduje w znacznym stopniu ich produktywność - przeciętna roczna wydajność od jednej sztuki.

Dokonano analizy **produkcyjności zwierząt** gospodarskich w województwie zachodniopomorskim za 2001 r. na tle produktywności w kraju. Przeciętna roczna wydajność od 1 sztuki zwierząt gospodarskich (krowy dojne, owce, kury nioski) obejmuje mleko, wełnę i jaja. Analizując produktywność krów, owiec i kur za 2001 r., zauważa się niepokojący objaw w owczarstwie. Przykładowo - ilość wełny uzyskanej od jednej owcy w woj. zachodniopomorskim w 2001 r. wyniosła tylko 1,2 kg, tj. o 70% mniej od przeciętnej krajowej wynoszącej 4,0 kg. Są to pozytywne objawy. Dotyczą one produktywności mleka i jaj.

Tabela 6: Produkcyjność krów, owiec i kur w 2001 r. (przeciętna roczna wydajność od 1 sztuki)

Wyszczególnienie	Udój mleka od 1 krowy (w litrach)	Ilość wełny od jednej owcy (w kg)	Liczba jaj od kury nioski (w sztukach)
Polska	3828	4,0	187
Woj. Zachodniopomorskie	4000	1,2	190

Źródło: US

2.6. Rolnictwo ekologiczne

W roku 2002 na obszarze województwa zachodniopomorskiego ekologiczna produkcja żywności prowadzona była w 47 gospodarstwach, na łącznej powierzchni 4498 ha użytków rolnych, co stanowi 0,4% ogólnej powierzchni użytków rolnych województwa zachodniopomorskiego.

Najbardziej dynamicznie rolnictwo ekologiczne rozwija się w powiecie szczecineckim, goleniowskim, świdwińskim oraz wałeckim.

Asortyment produktów oferowanych przez gospodarstwa ekologiczne województwa to:

- mleko oraz przetwory z mleka krowiego i koziego (twarogi, jogurty),
- żywiec wołowy i wieprzowy,
- jaja,
- owoce i warzywa,
- zboża.

Aktualnie dystrybucja produktów ekologicznych odbywa się poprzez bezpośrednie sprzedaż w gospodarstwach lub na rynkach lokalnych oraz poprzez specjalistyczne sklepy spożywcze, zlokalizowane przede wszystkim w Szczecinie, jak również hurtownię eko-produktów w Wałczu.

Od roku 2000 obowiązuje w Polsce system dotacji do produkcji ekologicznej. Zakłada on dopłaty do powierzchni upraw ekologicznych w gospodarstwach będących w drugim roku przestawiania oraz w gospodarstwach prowadzących produkcję ekologiczną. Wielkość dotacji zróżnicowana jest w zależności od rodzaju uprawy z podziałem na: uprawy warzywne, rolnicze, sadownicze, jagodowe oraz łąki i pastwiska.

Od roku 1998 rolnicy otrzymują również częściowy zwrot kosztów związanych z kontrolami w gospodarstwach (wynika to z ustawy o rolnictwie ekologicznym, a stawki³ dopłat corocznie określa rozporządzenie MRiRW).

Gospodarstwa ekologiczne

³ w 2002 roku wynosiły one: do 5 ha - 300 zł na gosp., 5-10 ha - 350 zł, 10-20 ha - 400 zł, 20-50 ha -450 zł, 50-100 ha -500 zł i pow. 100 ha - 600 zł

3. RYNKI I PRZETWÓRSTWO ROLNO-SPOŻYWCZE

W 2001 r. utrzymywała się niekorzystna sytuacja dochodowa w rolnictwie, na co wskazują relacje cen płodów rolnych do cen środków produkcji dla rolnictwa oraz brak stabilności na rynkach poszczególnych produktów rolnych. Główną przyczyną spadku dochodów z produkcji rolniczej było zahamowanie ogólnego rozwoju gospodarczego i tłumienie inflacji ograniczaniem cen produktów rolnych i żywności, bez odpowiedniej rekompensaty dochodów producentom rolnym, tak jak ma to miejsce w innych krajach. W rezultacie nastąpiło realne obniżanie cen skupu produktów rolnych przy wzroście cen środków produkcji, zwłaszcza paliw. Niekorzystnie kształtują się relacje cen produktów sprzedawanych przez rolników do cen produktów zakupywanych przez rolników, a także wskaźnika inflacji oraz wzrostu cen żywności.

3.1. Organizacja rynków

Rynek zbóż - w województwie zachodniopomorskim w 2001 r. zebrano ogółem 1 739 tys. ton zbóż. W zbiorach największy udział stanowiła pszenica - 48%, żyto i jęczmień -15,7%, pszenżyto - 8,3%. Skup zbóż w województwie w 2001 r. wyniósł 872 506 ton, co stanowi 12,6% skupu krajowego. Średnio skup zbóż na cele konsumpcyjne w województwie wynosi ok. 495 000 ton pszenicy i ok. 135 000 ton żyta, co stanowi ok. 60% zbiorów tych upraw. Skup na cele paszowe waha się w granicach 120-185 tys. ton (bez uwzględnienia zakupów dokonywanych przez hodowców drobiu do własnej produkcji pasz). Na dotychczasowym poziomie utrzymuje się spożycie ziarna - 149,5 kg na osobę rocznie. Na potrzeby gospodarstw pozostaje ok. 900 tys. ton zbóż.

Rynek ziemniaka - Polska nie jest dziś potentatem ziemniaczanym jak w latach siedemdziesiątych, ale nadal należy do światowej czołówki, zajmując pod względem ogólnych zbiorów tej rośliny czwarte miejsce, po Rosji, Chinach i Ukrainie. Zbiory ziemniaków w 2001 r. wyniosły 19,4 mln. Obniżył się przerób ziemniaków na skrobię i susz. Zmniejszyło się wykorzystanie ziemniaków do produkcji spirytusu. Nastąpiło zmniejszenie zużycia wewnątrz gospodarstwa.

Szacuje się, że spożycie ziemniaków na 1 mieszkańca wyniesie 131 kg. W skali kraju województwo uplasowało się na 12 pozycji w produkcji ziemniaków (0,6 tys. t). Skup ziemniaków w 2001 r. wyniósł 110,4 tys.

Rynek rzepaku - w 2001 r., podobnie jak w latach poprzednich, największe zbiory odnotowano w województwie zachodniopomorskim - 188,7 tys. ton (pierwsza pozycja w kraju). Ze zbiorów 2001 r. skupiono do końca grudnia 987,6 tys. ton rzepaku (92,9% całości zbiorów).

Ze wstępnego szacunku bilansu wynika, iż w 2001 r. krajowy popyt na tłuszcze roślinne wzrósł do 18,3 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Wzrost zainteresowania konsumentów olejami roślinnymi był wyrazem zmiany modelu konsumpcji tłuszczów w gospodarstwie domowym. Wynikał także z ich absolutnego i relatywnego potaniaenia względem tłuszczów zwierzęcych surowych i topionych.

Rynek cukru - w województwie zachodniopomorskim uprawą buraka cukrowego zajmuje się około 1000 plantatorów. Zbiory buraków cukrowych w 2001 r wyniosły w Polsce 11 363 907 ton, w województwie zachodniopomorskim 555 065 ton.

W kampanii cukrowniczej 2000/2001 produkcja cukru surowego wyniosła 2,71 mln ton, zaś spożycie 1,94 mln ton. Spożycie cukru na 1 mieszkańca (w gospodarstwach domowych) w 2001 r. wyniosło 21,8 kg.

Rynek mięsa - produkcja żywca ogółem w 2001 r. w przeliczeniu na mięso w województwie zachodniopomorskim wyniosła 117 373 t.

Krótkoterminowe perspektywy to wzrost produkcji i podaży mięsa wieprzowego, przy spadkowych tendencjach chowu bydła rzeźnego i jego podaży. Spadkowe tendencje chowu bydła rzeźnego i jego podaży wywołane zostały obawą konsumentów wołowiny przed chorobą BSE.

Według wstępnych danych bilansowych GUS w 2001 r. spożycie mięsa wieprzowego wyniosło 37,6 kg. Konsumpcja wołowiny ukształtowała się na poziomie 5,9 kg. Spadkowi spożycia mięsa czerwonego towarzyszył widoczny wzrost konsumpcji drobiu do 16,5 kg. W rezultacie ogólny poziom konsumpcji mięsa, podrobów i przetworów mięsnych ukształtował się na poziomie z 64,5 kg w przeliczeniu na 1 mieszkańca.

Na 1 ha użytków rolnych skupiono 88 kg żywca rzeźnego ogółem (10 pozycja w kraju). Dla Polski wskaźnik ten wyniósł 109 kg.

Rynek mleka - w 2001 r. w województwie zachodniopomorskim nastąpiło zmniejszenie produkcji mleka do poziomu 231 mln l, a dostawy do mleczarni wyniosły 131 777 l. Udział województwa w produkcji krajowej mleka jest niski i wyniósł w 2001 r. 2,0%, a w skupie mleka nawet 1,88%. Należą one do najniższych w kraju.

Przewiduje się, że w bliższej perspektywie czasowej w warunkach przyspieszonej restrukturyzacji branży mleczarskiej następować będzie wzrost skupu surowca mlecznego do przetwórstwa oraz zwiększy się udział mleka klasy ekstra.

W 2001 r. utrzymała się spadkowa tendencja spożycia artykułów mleczarskich. Konsumpcja mleka i jego przetworów na 1 mieszkańca w 2001 r. ukształtowała się w przeliczeniu na poziomie 188-190 litrów.

Rynek drobiu i jaj - rok 2001 był kolejnym, w którym odnotowano wzrost produkcji i skupu mięsa drobiowego. Produkcja mięsa białego osiągnęła poziom 45,4 tys. ton. Skup żywca drobiowego w 2001 r. wyniósł 63,1 tys. ton.

W 2001 r. nastąpił spadek cen żywca drobiowego, co pogorszyło opłacalność jego produkcji. Obniżka cen mięsa drobiowego w relacji do innych mięs spowodowała silny wzrost jego spożycia.

W 2001 r. na 1 mieszkańca spożywano w Polsce 16,5 kg mięsa drobiowego. Wzrost spożycia mięsa drobiowego zależy od dochodów ludności. Relatywny spadek dochodów wyzwała większe zapotrzebowanie społeczeństwa na żywność tania, a do takich należy drób i jego przetwory.

Podobnie ma się sytuacja na rynku jaj. Nastąpił wzrost produkcji i spożycia jaj i ta tendencja utrzyma się w latach następnych. W województwie zachodniopomorskim produkcja jaj wyniosła 273,9 mln sztuk (3,39 % produkcji krajowej). Spożycie jaj w 2001 r. wyniosło 197 sztuk na mieszkańca.

Pozostałe rynki - województwo zachodniopomorskie ma największy udział w rynku dziczyzny. Szansę na znaczne zwiększenie produkcji ma żywiec króliczy.

Pogłowie owiec w województwie zachodniopomorskim stanowi 4 % pogłowia krajowego, zaś produkcja wełny tylko 1,22 % (364,6 tys. kg). Świadczy to o niskiej produktywności owiec chowanych w naszym regionie.

Produkcja miodu wyniosła w 2001 r. 364,6 tys. kg i stanowiła ona 3,83 % produkcji krajowej.

3.2. Interwencja na rynkach rolnych

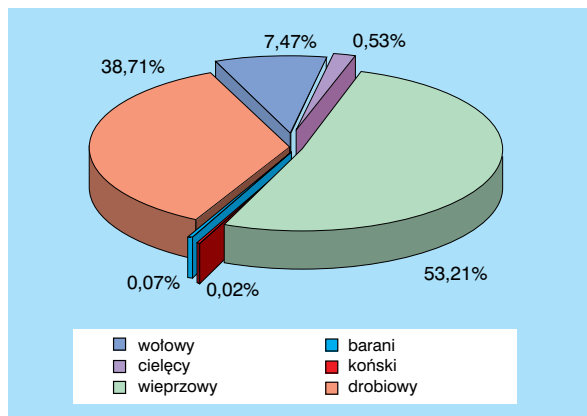
Podstawowymi formami wspierania i regulacji rynku wybranych artykułów są:

- interwencyjny zakup i sprzedaż produktów rolno-spożywczych na rynku krajowym,
- gromadzenie i gospodarowanie państwowymi rezerwami produktów rolnych,
- udzielanie poręczeń kredytów podmiotom gospodarczym realizującym zadania przez Agencję.

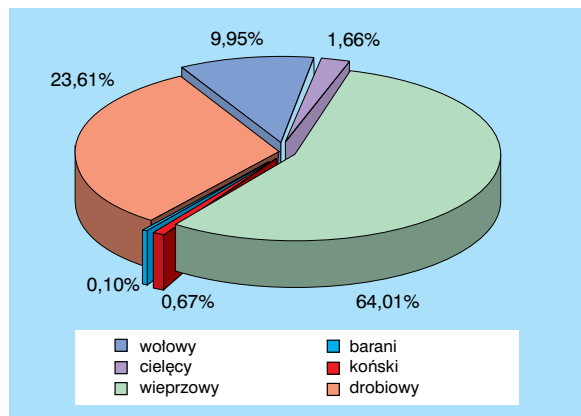
Interwencja państwa obejmuje regulacje rynków: zbóż, mleka, mięsa czerwonego, skrobi ziemniaczanej, miodu oraz dopłat do eksportu rzepaku.

Zakupy interwencyjne w województwie zachodniopomorskim realizowane są poprzez OT ARR w Szczecinie.

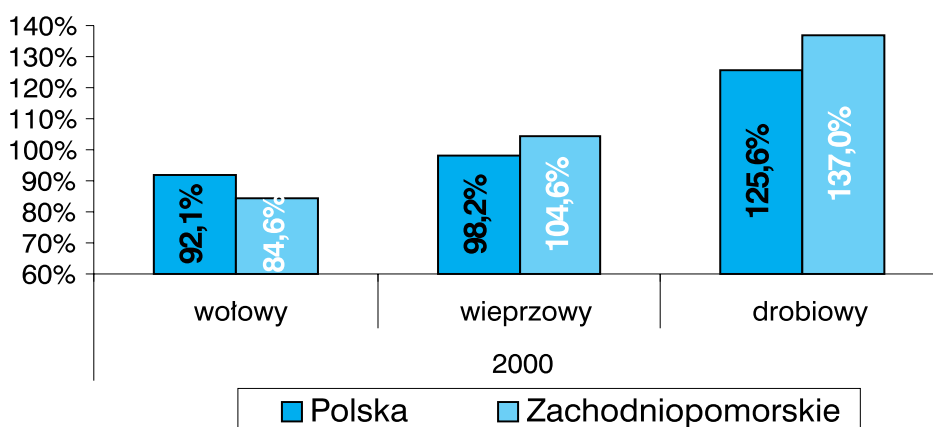
Zachodniopomorskie - produkcja żywności

Polska - produkcja żywności

Skup żywności rzeźnego w 2001 r. w odniesieniu do roku 2000

3.3. Przemysł rolno-spożywczy

Przetwórstwo rolno-spożywcze w obszarze województwa zachodniopomorskiego po okresie dekonunktury ma coraz bardziej istotne znaczenie dla całej gospodarki i rolnictwa oraz w rozwoju sytuacji na terenach wiejskich.

Spośród 560 podmiotów - dużych i średnich - zajmujących się przetwórstwem rolno-spożywczym (stan na początek 2000 r.) - najliczniejszą grupę stanowią podmioty branży zbożowo-młynarskiej i piekarniczej - 200 podmiotów oraz podmioty zajmujące się przetwórstwem mięsa - 180 podmiotów. Pozostałe 180 to podmioty produkujące: pasze przemysłowe i produkty utylizacyjne - 35, wyroby przemysłu spirytusowego i drożdżowego - 29, produkty mleczarskie - 21, przetwory owocowo-warzywne - 19, wody mineralne i napoje bezalkoholowe - 17, wyroby cukiernicze trwałe - 15, inne produkty przemysłu rolno-spożywczego - 63.

Wpływ przemysłu rolno-spożywczego na rolnictwo zachodniopomorskie jest bardzo duży. Wynika to z faktu, że jest on odbiorcą wyprodukowanych w województwie i poza nim surowców rolniczych. Wskaźnik towarowości w poszczególnych branżach wynosi: cukrowniczej - 100%, zbożowo-młynarskiej - 55%, olejarskiej - 89%, mięsnej - 73%, jajczarsko-drobiarskiej odpowiednio: zwierzę drobiowy - 94% i jaja 18%. Przychody ze sprzedaży wyrobów i usług przemysłu rolno-spożywczego stanowiło 24,9% przychodów przemysłu województwa zachodniopomorskiego.

Z tego najwyższe przychody uzyskały firmy produkujące:

- produkty połowów i przetwory rybne 20,9%
- produkty przemysłu mięsnego 15,4%

Analiza danych statystycznych wskazuje, że w województwie zachodniopomorskim potencjał przetwórczy przemysłu rolno-spożywczego nie jest w pełni wykorzystany, występują możliwości przerobu znacznie większej ilości surowca.

Przemysł zbożowo-młynarski: w ostatnich latach w przetwórstwie zbóż utrzymuje się wysoki poziom inwestowania w szczególności w przemyśle młynarskim i piekarniczym, a niższe w tych działach wtórnego przetwórstwa zbóż, które zostały wcześniej rozbudowane i zmodernizowane. W województwie zachodniopomorskim liczba dużych (zatrudniających powyżej 50 osób) i średnich (zatrudniających od 10 do 49 osób) podmiotów przemysłu rolno-spożywczego w branżach zbożowo-młynarskiej i paszowej, w 1999 r. wynosiła:

- pieczywo i inne produkty przemysłu piekarniczego 179
- przetwory młynarskie i makarony 19

Największe dobowe zdolności przemiałowe posiadają młyny: Stoisław - 600 ton pszenicy i 200 ton żyta, Stargard - 360 ton pszenicy, Szczecin Kluczewo - 90 ton pszenicy, Gryfice - 60 ton pszenicy, Szczecin Dąbie - 36 ton żyta.

Znaczącym zakładem zajmującym się skupem oraz przetwórstwem zbóż w regionie jest PZM „PZZ” w Stoisławiu.

Przemysł spirytusowy, piwowarski: w województwie zachodniopomorskim istnieją 133 gorzelnie, w tym 47 jest czynnych. W stanie likwidacji jest 9 gorzeln. Małe zapotrzebowanie przemysłu spirytusowego na spirytus surowy powoduje, że moce produkcyjne czynnych gorzeln są wykorzystane w 40-50%. Istnieją więc ogromne nie wykorzystane rezerwy zwiększenia produkcji spirytusu surowego na cele przemysłu spirytusowego, farmaceutycznego i paliwowego.

Stan techniczny gorzeln nie jest najlepszy, ich zużycie szacuje się w granicach 60-80%, a właściciele i użytkownicy nie stać na remonty i modernizację.

W województwie zachodniopomorskim w 2001 r. wyprodukowano 14.019,7 tys. dm³ 100% spirytusu. W ciągu ostatnich lat wzrosło zużycie spirytusu bezwodnego do produkcji paliw. W przyszłości pozytywna ta może być czynnikiem w znacznym stopniu zwiększającym chłonność tego rynku. Jest to perspektywa rozwojowa dla gorzelnictwa w Polsce i województwie zachodniopomorskim.

W roku 1999 około 130 mln litrów spirytusu było dodawanych do benzyn, obecnie zaledwie około 50 mln litrów.

Zużycie jęczmienia do produkcji siodu prawdopodobnie wyniesie w kraju 440 tys. Ton, a zużycie pszenicy w przemyśle skrobiowym 130 tys. ton.

Przetwórstwo ziemniaków: skrobię ziemniaczaną w Polsce produkuje 13 przedsiębiorstw, mogą one przerobić 1,5 mln ton ziemniaków skrobiowych. Produkcja skrobi w tych zakładach wynosi 260 tys. ton. Potencjał tego przemysłu w ostatnich latach wykorzystano tylko w 40-80%.

W województwie zachodniopomorskim produkcją skrobi zajmuje się Przedsiębiorstwo Przemysłu Ziemniaczanego „Nowamyl” Spółka Akcyjna w Łobzie. Produkcja skrobi w tym zakładzie wyniosła 13 611 ton .

Zgodnie z ustawą o regulacji rynku skrobi Rada Ministrów ustala kwoty produkcji skrobi ziemniaczanej oraz ceny minimalne zakupu ziemniaków (określane w zależności od zawartości skrobi) oraz płatności kompensacyjne dla plantatorów.

W ramach kontyngentu krajowego przyznana wielkość limitu produkcji skrobi ziemniaczanej dla zakładu w Łobzie wynosi:

- 17 804 ton na okres od 1.07.2002 r. do 30.06. 2003 r.
- 19 585 ton na okres od 1.07.2003 r. do 30.06. 2004 r.
- 21 543 ton na okres od 1.07.2004 r. do 30.06. 2005 r.

Przetwórstwo rzepaku: na terenie województwa zachodniopomorskiego nie ma dużych przetwórnictw tłuszczów roślinnych. Rolnicy odstawiają rzepak na umowy kontraktacyjne zawarte z Zakładami Przemysłu Tłuszczowego w Gdańsku i Kruszwicy.

Przetwórstwo buraków cukrowych: przerób surowca w kampanii 2001/2002 rozpoczęło 76 cukrowni. Z trzech cukrowni zlokalizowanych na terenie województwa zachodniopomorskiego dwie należą do ugrupowania holdingowego - Spółka Cukrowa Poznańsko-Pomorska S.A., a jedna jest przedsiębiorstwem państwowym, w 1998 r. przekazany pod nadzór wojewody.

Kategoria A - zakłady zgodnie z wymaganiami Dyrektywy Rady 91/493 to firmy posiadające uprawnienia do eksportu na rynek Wspólnoty Europejskiej.

Kategoria B₁ - zakłady realizujące program dostosowawczy i w dniu akcesji będą spełniały wymogi Dyrektywy Rady 91/493,

Kategoria B₂ - zakłady nie spełniające wymogów unijnych, lecz posiadające program dostosowawczy do wymogów Dyrektywy Rady 91/493 (tylko te zakłady mogą ubiegać się o okres przejściowy),

Kategoria C - zakłady nie spełniają wymogów unijnych, nie posiadają programu dostosowawczego. W dniu akcesji powinny być zlikwidowane lub, jeśli dostosują warunki weterynaryjne, mogą być przekwalifikowane do kategorii A.

Tabela 7: Wykaz zakładów przemysłu rolno-spożywczego sklasyfikowanych w Wojewódzkim Inspektoracie Weterynarii w Szczecinie

Sektor	Liczba zakładów				
	Ogółem	A	B ₁	B ₂	C
Mięsa białego*	11	1	1	2	7
Mięsa czerwonego**	122	6	37	14	65
Mleczarski*	16	2	5	2	7
Rybny*	74	17	19	10	28
Razem	223	26	62	28	107

* - stan na 22.04. 2002 r.

** - stan na 07. 04. 2002 r.

Przetwórstwo mleka: w województwie zachodniopomorskim prowadzi działalność 16 zakładów skupionych w sektorze przetwórstwa mleka. Aktualnie uprawnienia eksportowe na rynki Unii Europejskiej posiadają dwa zakłady przetwórcze.

Przetwórstwo mięsa: w województwie zachodniopomorskim wg klasyfikacji prowadzonej przez Wojewódzki Inspektorat Weterynarii są 122 podmioty gospodarcze prowadzące ubój, rozbiór i przetwórstwo mięsa czerwonego. Uprawnienia eksportowe do krajów Unii Europejskiej posiada 6 zakładów, w tym w branży przetwórczej mięsa czerwonego uprawnienia posiadają 3 zakłady, 2 zakłady zajmują się produkcją jelit i jeden przechowalnictwem (chłodnia).

W sektorze mięsa białego przetwórstwem zajmuje się 11 zakładów, z których jeden posiada uprawnienia eksportowe do UE.

Przetwórstwo ryb: w województwie zachodniopomorskim prowadzą działalność 74 zakłady skupione w sektorze przetwórstwa ryb, mięczaków i skorupiaków.

W kategorii A uprawniającej do eksportu na rynki Wspólnoty Europejskiej zarejestrowanych jest 17 zakładów, z których największymi pod względem produkcji jest - Superfish S.A. Kukinia w gminie Ustronie Morskie.

Według danych GUS statystyczny Polak zjada 6,7 kg ryb i ich przetworów. Jest to niewiele w porównaniu ze statystycznym Europejczykiem, który konsumuje rocznie ponad 22 kg ryb i ich przetworów.

3.4. Bilans produktów rolniczych

Województwo zachodniopomorskie posiada korzystne warunki do prowadzenia wysokiej produkcji większości produktów rolnych. Jednak udział w produkcji krajowej wielu produktów jest niski. Wskaźniki wielkości produkcji ziemniaków, żywca wołowego, wieprzowego, mleka oraz jaj są nie wystarczające do zbilansowania potrzeb konsumpcyjnych województwa. Niedobory uzupełnione zostały dostawami z innych regionów kraju i z zagranicy.

4. RYBOŁÓWSTWO I RYBACTWO

Na wstępie konieczne jest poczynienie paru uwag, dotyczących metodologii i materiałów, umożliwiających planowanie strategii regionalnej rozwoju rybactwa i rybołówstwa.

Dotychczasowe opracowania strategii rozwoju sektora rybackiego nie były programowane i zestawiane w układzie regionalnym, a w układzie obecnych województw - w szczególności. W regionie zachodnio-pomorskim działają dwa inspektoraty rybackie, o zakresie pracy ograniczającym się do kontroli rybackiej i zupełnie pozbawione możliwości planistycznych, w dodatku jeden z tych inspektoratów działa jednocześnie w dwóch województwach. To samo odnosi się do zarządzania portami rybackim (dwa Urzędy Morskie). Stąd, branżowa baza informacyjna odnosząca się do województw, a zawarta w takich dokumentach, jak „Sektorowy Program Operacyjny - rybołówstwo i przetwórstwo z 2002 r. jest szczątkowa i fragmentaryczna.

Niestety, to samo odnosi się do danych, zbieranych przez Urzędy Statystyczne. Roczniki statystyczne gospodarki morskiej ukazują się co pięć lat (ostatnie -1966 i 2000), z kolei Rocznik Statystyczny Województwa Zachodniopomorskiego nie posiada wielu podstawowych danych w układzie branżowym. Stąd w niniejszym opracowaniu niektóre problemy można tylko zasygnalizować. Natomiast analityczne opracowania dotyczące rybołówstwa i rybactwa w skali województwa wymagać będą jeszcze wielu wysiłków i poważnej pracy, przede wszystkim - organizacyjnej. Fakt, że w ramach Unii Europejskiej funkcjonuje wyodrębniony fundusz tylko dla rybołówstwa (FIG) - nie powinien przesłaniać faktu, że w określonych warunkach fizjograficznych, zasobów ludzkich i przemysłowych i na danym etapie rozwoju ekonomicznego, dla rozwoju rybołówstwa i rybactwa można i należałoby sięgać do funduszy regionalnych - i odwrotnie- niektóre cele regionalne mogły by być sprawniej wyartykułowane i wsparte zcentralizowanym funduszem FIG.

Rozpatrywanie strategii rozwoju rybołówstwa w latach 2002-2015 trzeba podzielić na dwa okresy, to jest: lata 2002-2003, gdy jeszcze obowiązywać będą warunki dyktowane prawodawstwem polskim i ogółem stosunków gospodarczych - oraz w pozostałym okresie, gdy stosunki gospodarcze w sektorze rybołówstwa będą regulowane zasadami Wspólnej Polityki Rybackiej i bezpośrednim obowiązaniem unijnego prawodawstwa. Dla uproszczenia - okres 2002-2003 - nazwano dalej „okresem przygotowawczym”, a lata dalsze - „okresem unijnym”. Wyjaśnienia wymaga również definicja „sektora rybackiego”. Otóż pod terminem „sektora rybackiego” należy rozumieć: połowy morskie, połowy śródlądowe, przetwórstwo i handel (obróć) rybny. Te cztery kierunki działalności gospodarczej nazywane są „podsektorami”.

Rozwój poszczególnych podsektorów, składających się na rozwój całego sektora, ma swoją specyfikę:

- **połowy morskie** zależą od racjonalnej gospodarki zasobami wód morskich („Odpowiedzialne rybołówstwo”). W połowach morskich rozróżnia się połowy dalekomorskie, bałtyckie - kutrowe i połowy łodziowe,
- **połowy śródlądowe** zależą w dużej mierze od racjonalnej gospodarki wodnej w danym regionie, rozróżnia się też połowy na wodach otwartych i hodowlę,
- **przetwórstwo rybne** podlega w dużej mierze prawidłowościom przetwórstwa rolno-spożywczego, lecz różni się w oczywisty sposób zestawem maszyn i urządzeń, a także stosowanymi technologiami,
- w obrocie rybnym występuje specyficzna kategoria „pierwszej sprzedaży”

4.1. Charakterystyka ogólna województwa na tle kraju

Długość polskiego wybrzeża wynosi 528 km, z tego 184,6 km (35%) znajduje się w województwie zachodniopomorskim.

Na polskim wybrzeżu znajduje się 59 przystani, portów i miejscowości o statucie portu rybackiego, z czego 10 portów ma istotne znaczenie dla rybołówstwa kutrowego.

W województwie zachodniopomorskim znajdują się 4 porty i 23 przystanie rybackie.

Strefa przybrzeżna Morza Bałtyckiego obejmuje 42 gminy na terenie 18 powiatów w trzech województwach, z czego w województwie zachodniopomorskim znajduje się 17 gmin.

Powierzchnia polskich obszarów morskich na Bałtyku wynosi 34,4 tys. km², w tym morze terytorialne - 8628 km². Polskie Obszary Morskie (POM) uznawane są za bogate w zasoby rybne. Produktywność rybacka wynosi tu średnio 35,9 kg z hektara, podczas gdy średnia dla całego Bałtyku wynosi 18,5 kg z hektara. Umownie można przyjąć, że do województwa zachodniopomorskiego przylegają akweny stanowiące około 55% powierzchni POM. Ta wielkość nie ma żadnego innego znaczenia, poza informacyjną, gdyż polskie prawodawstwo nie przewiduje podziału administracyjnego polskich obszarów morskich.

Tabela 8: Wykaz gmin nadmorskich, portów i przystani rybackich woj. zachodniopomorskiego

Lp.	Gmina	Akwen	Urząd morski	Porty i przystanie
1.	Darłowo	Morze	Koszalin	Darłowo, Dąbki
2.	Mielno			Gąski, Sarbinowo, Chtopy, Mielno
3.	Będzino			
4.	Ustronie Morskie			Ustronie Morskie
5.	Kołobrzeg			Kołobrzeg, Dźwirzyno
6.	Trzebiatów			Szczecin
7.	Rewal	Rewal, Niechorze		
8.	Dziwnów	Dziwnów, Międzywodzie		
9.	Międzyzdroje	Międzyzdroje		
10.	Świnoujście	Świnoujście		
11.	Świnoujście	Zalew	Lubin, Przytor, Karsibórz	
12.	Wolin		Wolin	
13.	Kamień Pom.		Kamień Pomorski	
14.	Stepnica		Stepnica	
15.	Goleniów			
16.	Szczecin		Stołczyn, Dąbie	
17.	Police		Trzebież	
18.	Nowe Warpno		Nowe Warpno	

Powierzchnia polskich obszarów morskich na Bałtyku wynosi 34,4 tys. km², w tym morze terytorialne 8628 km². Morze Bałtyckie jest akwenem wysłodzonym, w którym średnie zasolenie zmniejsza się w miarę oddalania od cieśnin duńskich. Polskie Obszary Morskie uznawane są za bogate w zasoby rybne. Produktywność rybacka wynosi tu średnio 35,9 kg z hektara, podczas gdy średnia dla całego Bałtyku wynosi 18,5 kg z hektara.

Umownie można przyjąć, że do województwa zachodniopomorskiego przylegają akweny, stanowiące około 55% powierzchni POM. Ta wielkość nie ma żadnego innego znaczenia, poza informacyjnym, gdyż polskie prawodawstwo nie przewiduje podziału administracyjnego polskich obszarów morskich. Natomiast istotna jest długość linii brzegowej i pasa 10 mil morskich wzdłuż niego: wody te, jako przybrzeżne, pozostaną w jurysdykcji polskiej nawet po przyłączeniu do Unii Europejskiej.

Charakterystyczną cechą województwa zachodniopomorskiego jest obfitość wód powierzchniowych (ok. 6% powierzchni województwa, a więc blisko 6-okrotnie więcej niż średnia krajowa)). Główną rzeką jest Odra. Największe jeziora o powierzchni ponad 1000 ha, to: Dąbie, Miedwie, Jamno, Drawsko, Wielimie, Bukowo i Lubie

4.2. Zasoby rybne dostępne dla polskiego rybołówstwa

Zasoby dalekomorskie - dostęp do zasobów oceanu światowego, objęty podpisanymi umowami rybackimi, jest więc bardzo ograniczony i jego zmiany muszą być załatwiane na szczeblu centralnym. Całokształt wzajemnych stosunków międzynarodowych, zarówno w obszarze rybołówstwa daleko-

morskiego jak i bałtyckiego, uregulowany jest w Konwencji o Prawie Morza podpisanej przez Polskę w roku 1982 i ratyfikowanej w 1997 roku.

Polskie rybołówstwo dalekomorskie prowadzi działalność na odległych łowiskach Pacyfiku i Atlantyku oraz wodach antarktycznych. Oprócz połowów, na statkach dalekomorskich prowadzone jest przetwórstwo wstępne, zaś produkt finalny w większości jest sprzedawany na rynkach zagranicznych. Połowy ryb i innych organizmów odbywają się w obcych wyłącznych strefach ekonomicznych na warunkach określonych umowami rządowymi oraz na wodach objętych konwencjami międzynarodowymi. W tej sytuacji celem strategicznym jest uzyskiwanie możliwie największych kwot połowowych na najdogodniejszych warunkach ekonomicznych. Warunki dostępu do zasobów określane są przez umowy dwustronne i wielostronne.

W roku 2001 trzy statki PPDiUR „Odra” zostały skierowane na wody Mauretanii, jedna jednostka połowiła w EEZ Federacji Rosyjskiej, a dwie pozostawały na postoju międzysezonowym w Montevideo. Trzy statki „Dalmoru” pływały pod obcą banderą na wodach Nowej Zelandii (stanowią majątek Skarbu Państwa), trzy odławiały limity połowowe na wodach Morza Beringa w rosyjskiej EEZ, jedna jednostka połowiła kryla na wodach antarktycznych, a w okresie zimy antarktycznej - ostroboka na wodach południowej Afryki.

Jak wynika z analizy połowów światowych, możliwości rozwoju są tu mocno ograniczone i przewidyuje się, że ten rodzaj rybołówstwa dalekomorskiego, który rozwinął się w Polsce od lat sześćdziesiątych ubiegłego stulecia, będzie zanikał. Stąd też utrzymanie tego rodzaju rybołówstwa jest bardziej problemem centralnym, niż wojewódzkim.

Zasoby rybne Bałtyku - znajdują się obecnie pod jurysdykcją Międzynarodowej Komisji Rybołówstwa Morza Bałtyckiego (IBSFC) - zawartej 13.09.1973 r. W ramach tej organizacji w 2000 roku uzyskaliśmy do odłowu 84 560 ton śledzia, 92 600 ton szprota, 22 155 ton dorsza oraz 27 751 sztuki łososia.

Polskie obszary morskie należą do najbogatszych w zasoby rybne obszarów Bałtyku. Trudno wydzielić w tym zasoby „zachodniopomorskie”, gdyż kutry stacjonujące w portach Pomorza Zachodniego połowią w całych obszarach POM, podobnie jak kutry z portów Pomorza - łowią na całym obszarze.

Podstawowymi gatunkami eksploatowanymi przez polskie rybołówstwo bałtyckie są: dorsze, śledzie, szproty, stornie, łososie i trocie. Szacunek polskich kwot połowowych na najbliższe lata został bardzo szczegółowo określony w Sektorowym Programie Operacyjnym.

Jak wynika z poniższego zestawienia, polskie połowy bałtyckie w rejonach 24 i 25, przylegających do województwa zachodniopomorskiego stanowiły około 60% tego rodzaju połowów.

Produktywność rybacka w kg/ha

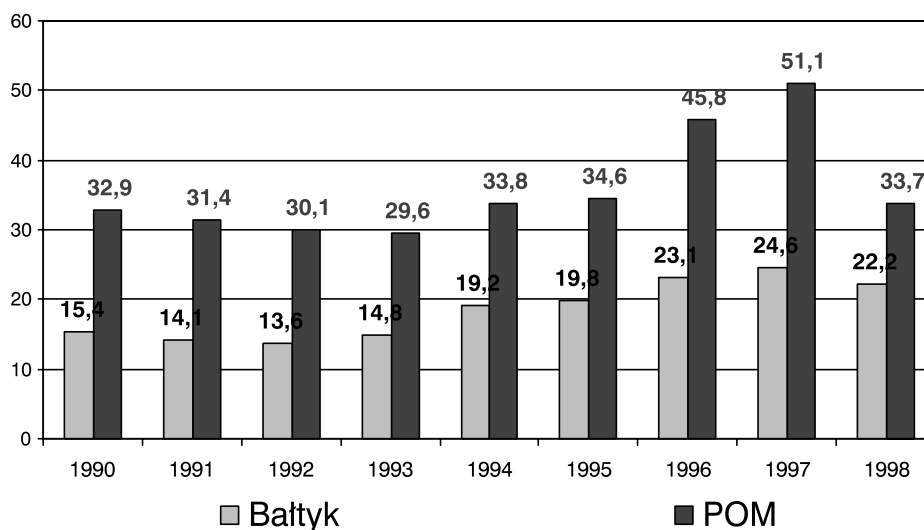

Tabela 9: Połowy bałtyckie wg rejonów połowowych i gatunków [tys. ton]

Wyszczególnienie	1999	2000	2001
Rejon 24 zachodniego wybrzeża	10,4	10,6	10,9
Rejon 25 środkowego wybrzeża	60,1	73,4	86,5
Rejon 26 wschodniego wybrzeża	54,6	57,1	59,2
Gatunki ryb			
Dorsze	26,6	22,1	21,9
Śledzie	19,2	24,5	37,6
Szproty	71,7	84,3	85,8
Łososie	0,118	0,125	0,156
Płastugi	5,8	5,6	6,7
Trocie	0,385	0,579	0,529
Węgorze	0,226	0,172	0,163

Trzeba jednak podkreślić jeszcze raz, że jest to tylko wielkość orientacyjna z dwóch względów:

- rejon środkowego wybrzeża - to również był województwo słupskie - znajdujące się obecnie w woj. pomorskim,
- kutry łowiące we wszystkich rejonach stacjonują w obu województwach.

Spadek wydajności połowów w ciągu niecałych 20 lat był znaczny. W porównaniu ze szczytowym rokiem 1980 wydajność pracy kutrów spadła do 29 % w odniesieniu do 1 BRT oraz do 27 % w odniesieniu do 1 kW mocy silników głównych. Głównym powodem tego spadku jest zbyt wielki nakład połowowy (liczba statków) w stosunku do obniżonej biomasy dorszy oraz biomasy i wartości technologicznych śledzi.

Nie należy się spodziewać w skali najbliższych 6 lat wyraźnej poprawy biomasy stada dorszy na Bałtyku. W latach 1995 - 2001 biomasa ta znajdowała się na najniższym obserwowanym poziomie i połowy dorszy wynosiły średnio jedną trzecią z lat osiemdziesiątych. Stan zasobów śledzi obniża się od kilkunastu lat, stan zasobów szprotów znacznie pogorszył się w latach 1997-1998.

Rybołówstwo przybrzeżne i zalewowe - do rybołówstwa przybrzeżnego zalicza się połowy o charakterze rzemieślniczym, uprawiane w granicach morza terytorialnego RP (do 12 Mm od linii brzegowej) oraz Zalewów Wiślanego i Szczecińskiego przy użyciu łodzi rybackich, przy czym strefa o szerokości 3 mil morskich od wybrzeża stanowi pas wód zakazanych dla połowów kutrowych i trałowych. Na koniec 2001 r. zarejestrowanych było 925 łodzi rybackich. W tym samym czasie liczba rybaków łodziowych wynosiła około 2400 osób, w tym 1100 właścicieli i współwłaścicieli łodzi oraz około 1300 rybaków najemnych. Rybacy łodziowi woj. zachodniopomorskiego stanowią około 50% ogólnej ich liczby. Ogólne połowy pasa przybrzeżnego i dwóch zalewów wynoszą ok. 11.000 ton, z czego ok. 50% stanowią śledzie i dorsze, a resztę ryby słodkowodne lub dwuśrodowiskowe. Niektóre gatunki są przełowione, a niektóre niewykorzystane z powodu braku popytu.

Tabela 10: Wielkość połowów łodziowych wg gatunków ryb i rejonów w 2001 roku (tony)

	Zatoki Gdańska i Pucka	Zalew Wiślany	Wybrzeże Środkowe	Zalew Szczeciński	Zatoka Pomorska	Razem
Dorsze	184,3	29,0	1014,6		220,5	1 448,4
Śledzie	147,1	1158,6	143,8	6,3	2479,0	3 934,8
Płaskie	1011,8	0,3	638,8		84,0	1 734,9
Inne	96,5	435,6	11,2	3092,0	232,5	3 867,8
Razem	1439,7	1623,5	1808,4	3098,3	3016,0	10 985,9

Źródło: Statystyki MIR, Gdynia

Jak wynika z powyższych danych, rybołówstwo łodziowe w województwie zachodniopomorskim stanowi ponad 70 % tego rodzaju rybołówstwa w Polsce.

Tabela 11: Podstawowe wyniki gospodarki rybnej w latach 1999 - 2001

POŁOWY [tys. ton]	2000		2001	
	Polska	WZP*	Polska	WZP*
OGÓŁEM	200,1	112,1	207,4	107,7b.
Dalekomorskie	59,0	b.d.	50,8	b.d.
Bałtyckie	141,1		156,6	
Skup ryb na łowiskach dalekomorskich	20,4	12,8	23,3	6,8
Razem surowiec rybny	220,5	124,9	230,7	114,5

* - województwo zachodniopomorskie

Porty i przystanie rybackie - port, zgodnie z definicją przyjętą przez Unię Europejską, oznacza miejsce wyposażone w infrastrukturę umożliwiającą statkom właściwe cumowanie, rozładunek lub załadunek oraz ich obsługę (Dyrektywa Rady 95/64/ z dnia 8 grudnia 1995 r.). Powyższa definicja dotyczy również przystani rybackich.

W województwie zachodniopomorskim są położone 4 porty rybackie - Świnoujście, Dziwnów, Kołobrzeg, Darłowo i 23 przystanie.

Najważniejsze porty, jeśli chodzi o ilość wylądowywanej ryby, ilość obsługiwanych kutrów rybackich i wyposażenie to Kołobrzeg i Darłowo.

W portach województwa stacjonuje 150-160 kutrów. Charakterystykę techniczną tej floty podano poniżej. Stanowi ona 37-38% floty polskiej i posiada podobny procent jej pojemności oraz mocy zainstalowanych silników.

Tabela 12: Liczba statków na koniec roku [sztuk]:

STATKI	1999		2000		2001	
	Ogółem	WZP*	Ogółem	WZP*	Ogółem	WZP*
Flota dalekomorska	31	20	24	16	21	8
Flota kutrowa	422	162	417	154	422	154
Flota łodziowa	1.037	485	974	454	992	463

* - województwo zachodniopomorskie

Tabela 13: Liczebność floty kutrowej województwa zachodniopomorskiego w latach 1999 - 2001 w podziale na porty

Port	1999			2000			2001		
	Liczba kutrów	BRT	kW	Liczba kutrów	BRT	kW	Liczba kutrów	BRT	KW
Darłowo	48	3 145	9 611	42	2 864	8 833	43	3 106	9 054
Kołobrzeg	65	6 090	19 262	64	5 959	19 086	63	6 482	18 937
Dziwnów	33	2 292	6 112	33	2 293	6 443	32	2 184	6 269
Świnoujście	16	1 144	3 453	16	1 154	3 466	16	1 155	3 465
Razem	162	12 671	38 438	154	12 270	37 828	154	12 297	37 725
% całego ryb. Kutrowego	38,38	39,53	41,36	36,93	37,42	39,82	37,28	38,78	39,95

Flota ta prowadzi wyładunki ryb głównie w miejscach swego stacjonowania, choć nie jest to regułą. W większości polskie porty rybackie są płytkie i głębokości przy nabrzeżach wynoszą od 1,5 do 5 m, dotyczy to zwłaszcza portów zlokalizowanych na obu zalewach: Szczecińskim i Wiślanym. Największe głębokości mają: Kołobrzeg (6,5-7,3m) i Darłowo (3,5-5,5m). W większości portów istnieje konieczność stałego pogłębiania torów podejściowych i basenów portowych.

Obszar wodny (w odróżnieniu do obszaru lądowego) pozostaje pod kontrolą i nadzorem właściwego Urzędu Morskiego (szczecińskiego i koszalińskiego). Urzędy Morskie pozostają odpowiedzialne za wody w obrębie i poza basenem portowym, oznakowanie nawigacyjne i pogłębianie kanałów wejściowych. Zachowują również kontrolę nad bezpieczeństwem portu i prowadzą inspekcje bezpieczeństwa, prace techniczne i obsługę środowiska (odpady, zbieranie wycieków ropy itp.).

Zagrożenie dla rybołówstwa stanowi możliwość zmiany przeznaczenia niektórych portów lub ich części przez nowych właścicieli. Próby takiego przekształcenia obszarów portowych były podejmowane i dlatego konieczna jest nowelizacja przepisów ustawy o portach i przystaniach morskich z dnia 20.12.1996 r. (Dz. U. nr 9 poz. 44), w celu zabezpieczenia interesów rybołówstwa.

4.3. Rybołówstwo śródlądowe

Powierzchniowe wody płynące stanowią własność Skarbu Państwa. Struktura własnościowa gospodarstw rybackich po transformacji ustrojowej uległa istotnym zmianom. Obecnie (w 2002 roku) 55% gospodarstw rybackich jest własnością prywatną, dalsze 25% są dzierżawione przez podmioty prywatne, a tylko 20% stanowią jednostki będące własnością Skarbu Państwa.

W 2002 roku wprowadzone zostały przepisy, które wyrównują warunki działania wszystkich podmiotów tego sektora rybactwa śródlądowego.

W województwie zachodniopomorskim zlokalizowanych jest 77 gospodarstw rybackich (8% całości - siódma pozycja wśród województw). W 44 prowadzona jest hodowla pstrąga, co stanowi 23,5 % takich gospodarstw w Polsce.

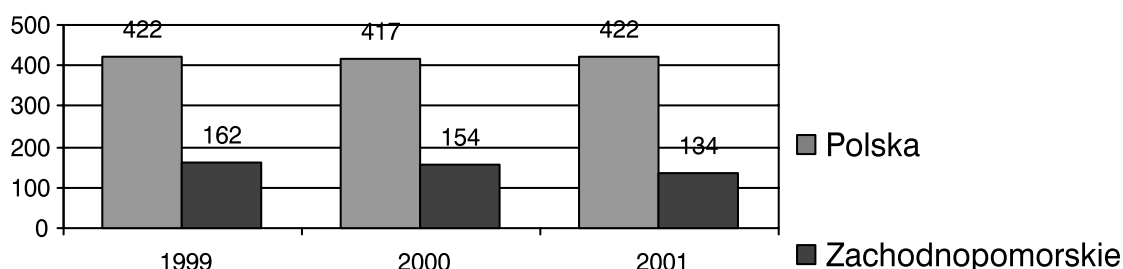
Z budżetu państwa finansowane są coroczne zarybienia smoltami troci i łososi rzek, których wody wpadają do Morza Bałtyckiego. Sposób prowadzenia rybołówstwa śródlądowego podlega kontroli administracji państwowej.

Produkcja karpia - chów i hodowla karpia w województwie zachodniopomorskim prowadzona jest w prawie 80% gospodarstw rybackich.

Rentowność produkcji karpia jest niezadowolająca. Na pogarszające się wyniki ekonomiczne produkcji karpia znacząco wpływa sezonowość sprzedaży tego gatunku, niezadowolająca przydatność karpia do przetwórstwa, preferencje konsumentów (żywe karpie), słabość organizacyjna producentów karpia oraz wzrastające wymagania i koszty ochrony środowiska. Warunki klimatyczne i dostępność wody ograniczają możliwości przeprofilowania produkcji na bardziej rentowną.

Dywersyfikacji produkcji nie sprzyja także kilkuletni cykl produkcyjny karpia. Część hodowców poprawia ekonomiczne wyniki sprzedaży ryb tworząc odpłatne, specjalistyczne łowiska wędkarskie lub podejmuje się produkcji materiału zarybieniowego dla innych hodowców ryb lub rybołówstwa śródlądowego. Zmiany w sposobach poprawy rentowności tej grupy producentów następują jednak zbyt

Liczba jednostek floty kutrowej

powoli, a o ich niedostatecznym tempie decydują silnie ukształtowane przyzwyczajenia dotyczące preferencji konsumentów oraz wyboru hodowanych gatunków i stosowanych rozwiązań produkcyjnych.

Produkcja pstrąga tęczowego - czynnikami limitującymi wielkość produkcji pstrąga są przede wszystkim: dostępność wody w odpowiedniej ilości i jakości, relacje cenowe, a także występowanie chorób ryb. Dzięki dobrej współpracy z przetwórcami ryb, produkcja pstrągów tęczowych ma znacznie mniej sezonowy charakter niż produkcja karpia. Chów i hodowla pstrągów dysponuje ciągle potencjałem do dalszego rozwoju. W województwie zachodniopomorskim istnieją potencjalne duże możliwości rozwoju hodowli tego gatunku, co ma swój wyraz zarówno w obecnej strukturze hodowli (znajduje się tu około 25% polskich gospodarstw pstrągowych), jak i w stosunkowo niewielkim wykorzystaniu wód powierzchniowych do celów hodowli.

Inne gatunki ryb i raków - rozwój wędkarstwa oraz zapotrzebowanie rybołówstwa śródlądowego na materiał zarybieniowy przyczyniły się do dywersyfikacji produkcji ryb w stawach. Szczególnym zainteresowaniem cieszą się: szczupak, sandacz, sielawa, sieja, karpowate ryby reofilne, pstrąg tęczowy oraz sum. Produkcja ryb innych niż karp, pstrąg tęczowy, z przeznaczeniem na cele konsumpcyjne, ograniczona jest możliwościami sprzedaży ryb.

Rosnącym zainteresowaniem cieszy się chów i hodowla raków rodzimych gatunków. Prowadzone są intensywne szkolenia hodowców w tym zakresie.

Jednostkowe ceny ryb pozostają na niezmiennym poziomie od wielu lat, przy czym w stosunku do niektórych gatunków ryb zauważalny jest spadek cen w minionych kilku latach. Poziom cen nie zawsze odpowiada rzeczywistym kosztom produkcji ryb.

4.4. Rynek ryb

Sytuację na rynku ryb ilustrują poniższe tabele.

Tabela 14: Handel zagraniczny [tys. ton]

Rok	1999	2000	2001
Import	254,3	276,0	233,4
Eksport ogółem	174,0	164,2	163,0
– z lądu	108,8	102,6	99,9
– z burt statków	65,2	61,6	63,1

Tabela 15: Rynek ryb w Polsce

Dostawy i spożycie	1999	2000	2001
Dostawy rynkowe [tys. ton]	207,9	232,8	216,0
Spożycie na 1 mieszkańca [kg] - waga handlowa	5,4	6,0	5,6

4.5 Zatrudnienie w gospodarce rybnej

Informacje na temat zatrudnienia w całym sektorze - przy połowach morskich i śródlądowych, akwakulturze, usługach, z wyłączeniem służb cywilnych sektora publicznego, zawarto w poniższej tabeli.

Tabela 16: Stan zatrudnienia w sektorach: rybołówstwo, rybactwo śródlądowe i przetwórstwo w latach 1999-2001

Zatrudnieni	1999		2001	
	Ogółem	ZP	Ogółem	ZP
Ogółem [osób]	32800	9800	28020*	7601
Rybaczy na wodach morskich	8023	4909	6020	2611
W tym rybołówstwo dalekomorskie	3900	3109*	1800*	800
Rybołówstwo bałtyckie	4123	1800	4220	1811
w tym: kutrowe	2000	800	1996	770
łodziowe	2123	1000	2224	1041
Przetwórstwo	15765	4391	14500*	4500
Handel	4446	500	7500*	500

* dane szacunkowe

Od roku 1977, kiedy to w sektorze rybołówstwa pracowało około 49.400 osób, obserwuje się tendencję spadkową w zatrudnieniu. W 1980 roku liczba zatrudnionych spadła do 43 300, a w roku 1990 wynosiła 39 100 osób. Spadek do obecnej liczby, która wynosi 28 020 zatrudnionych, jest podstawowo spowodowany redukcją liczby pracowników w morskich przedsiębiorstwach państwowych. Armatorzy państwowi zatrudniali w 1991 roku około 9600 osób, a w roku 1998 liczba ta zmalała do ok. 5000. Tendencja spadkowa w zatrudnieniu związana jest z redukcją floty dalekomorskiej i wycofywaniem jej statków z rybołówstwa.

Jednocześnie w przetwórstwie i obrocie rybnym nie obserwuje się spadku zatrudnienia, a tylko jego niewielkie wahania, bez wyraźnej tendencji.

Powyższe dane dotyczą tylko pracowników pełnoetatowych. Do tej liczby należy dodać **szacowaną liczbę** około 6000 osób zatrudnionych w niepełnym wymiarze godzin, głównie w przetwórstwie, rybactwie śródlądowym i handlu produktami rybnymi oraz 2500 w rybołówstwie morskim. Duża część ludności nadmorskiej znajduje czasowe zatrudnienie przy połowach sezonowych (śledzie) i w obsłudze rybołówstwa przybrzeżnego (naprawa i konserwacja sprzętu połowowego, prace pomocnicze przy połowach sezonowych).

Trzeba podkreślić, że ustalenie faktycznego zatrudnienia w niepełnym wymiarze godzin, lub sezonowego jest bardzo trudne i wymagać będzie odrębnych badań.

Strefę przybrzeżną Bałtyku uznaje się za uzależnioną od rybołówstwa, ponieważ dla mieszkańców tych regionów połowy i praca w przetwórstwie rybnym stanowi główne źródło utrzymania.

W rejonach nadmorskich woj. zachodniopomorskiego istnieje bardzo wysokie bezrobocie. Niepokojącym jest fakt, iż w obliczu niezbędnej restrukturyzacji floty bałtyckiej bezrobocie w tych rejonach może wzrosnąć.

Wynagrodzenia w gospodarce rybnej ilustruje poniższa tabela.

Tabela 17: Przeciętne wynagrodzenia miesięczne brutto w gospodarce morskiej w 1999 roku

Pracownicy	Razem	Na stanowiskach	
		Robotniczych	Nierobotniczych
Ogółem gospodarka morska	2047,72	1701,96	2871,06
Rybołówstwo morskie	1210,96	1175,36	1440,65
Przetwórstwo rybne	1191,41	1036,91	2131,76
Handel rybny	1210,43	1028,13	1679,43

Płace w sektorze rybołówstwa były najniższe ze wszystkich innych działów gospodarki morskiej. Jest to wynikiem ogólnie trudnej sytuacji finansowej przedsiębiorstw związanych z rybołówstwem. Sytuacja ta nie uległa poprawie w 2000 i w 2001 roku: obrazuje to porównanie przeciętnego wynagrodzenia brutto [zł] w z rolnictwem:

	Rybołówstwo	Rolnictwo
2000	1175,28	1724,58
2001	1142,11	1742,12

4.6. Niektóre wskaźniki ekonomiki sektora rybnego

W latach 1996-1998 wskaźnik poziomu kosztów w rybołówstwie morskim przekraczał 100, co miało swe odbicie w ujemnej rentowności obrotu brutto, wahającej się od -1,4 do - 4,7 punktów..

W tym samym okresie, w przetwórstwie rybnym występowała niewielka, ale stała poprawa, i analogiczny wskaźnik rósł od 0,5 do 2,2. W sprzedaży hurtowej i detalicznej wskaźnik ten wahał się pomiędzy 1,2 a 1,3.

Powyższe tendencje ilustrują trwale zjawiska ciągłego kryzysu w działalności połowowej, i rosnącej stabilności przetwórstwa rybnego. Najlepsza sytuacja występuje w handlu rybnym.

5. LEŚNICTWO

Lasy są najbardziej naturalną formacją przyrodniczą, od wieków związaną z krajobrazem oraz niezbędnym czynnikiem równowagi środowiska przyrodniczego.

Szczególną rolę w ochronie ekosystemów leśnych, ich biocenoz oraz zachodzących naturalnych procesach przyrodniczych odgrywają parki narodowe i rezerваты leśne. Lasy spełniają bardzo różnorodną funkcję w sposób naturalny lub w wyniku gospodarki leśnej. Są to:

- funkcje ekologiczne (ochronne) - zapewniające stabilizację stosunków wodnych, ochronę gleb przed erozją, kształtują klimat, stabilizują skład atmosfery, tworzą warunki do zachowania potencjału biologicznego gatunków i ekosystemów, wzbogacając różnorodność i złożoność krajobrazu regionu,
- funkcje produkcyjne (gospodarcze) - polegające na pozyskiwaniu drewna z zachowaniem odnawialności, pozyskiwaniu nieдрzewnych użytków z lasu, prowadzeniu gospodarki łowieckiej, rozwijaniu turystyki,
- funkcje społeczne, które służą kształtowaniu korzystnych warunków zdrowotnych i rekreacyjnych dla społeczeństwa, służą tworzeniu różnorodnych form użytkowania lasu przez społeczność lokalną, zagospodarowaniu terenów zdegradowanych i gleb marginalnych.

Spełniając różnorodne funkcje, lasy mają istotne znaczenie gospodarcze i społeczne, są kluczowym elementem bezpieczeństwa ekologicznego kraju i stanowią o tym, że polityka i gospodarka leśna zyskują rangę strategiczną.

Powierzchnia gruntów leśnych województwa zachodniopomorskiego (stan na 31.03.2000 r.) wynosi 808,4 tys. ha, co stanowi 8,9% gruntów leśnych w kraju.

Lesistość województwa wynosi 34,3%, co stanowi czwartą lokatę w kraju, przy średniej krajowej 28,4%. Najwyższym udziałem lasów w ogólnej powierzchni charakteryzują się powiaty położone w południowej części województwa: wałecki (53,6%), drawski (44,4%) i szczeciński (43,3 %). Najniższy wskaźnik lesistości posiada powiat pyrzycki (6,3%). Lasy ochronne stanowią około 27 % wszystkich lasów województwa zachodniopomorskiego, rezerваты leśne - 0,5%, lasy wielofunkcyjne (w tym gospodarcze) - 72,5%.

Tabela 18: Powierzchnia gruntów leśnych w rozbiciu na użytkowników - stan w dniu 31.12.2000 r.

Powiaty	Ogółem	W tym lasy				Zalesienie gruntów nieleśnych	Lesistość w %
		Razem	Publiczne Skarbu Państwa	Gminne	Prywatne		
Województwo	808428,9	799792,8	795725,9	4066,9	8636,1	2083,1	34,3
Powiaty:							
białogardzki	33428,6	33081,6	32890,6	191,0	347,0	86,6	38,5
choszczeński	51757,3	51496,9	51467,0	29,9	260,4	86,7	37,8
drawski	81652,3	80745,1	80590,2	154,9	907,2	187,2	44,4
goleniowski	61736,7	61257,7	61161,4	96,3	479,0	57,9	34,6
gryficki	38271,8	37884,8	37854,5	30,3	387,0	30,6	25,0
gryfiński	64045,3	63779,2	63755,2	24,0	266,1	269,4	33,3
kamieński	27782,5	27441,5	27334,9	106,6	341,0	39,6	26,8
kołobrzeski	15413,0	15006,8	14927,9	78,9	406,2	20,0	20,7
koszaliński	71220,1	69999,3	69941,8	57,5	1220,8	137,5	41,6
koszaliński	50225,3	49967,4	49886,9	80,5	257,9	75,9	41,2
myśliborski	231979,9	23113,1	23097,0	16,1	84,8	0	33,8
policki	4601,6	4377,6	4248,6	129,0	224,0	50,0	6,2
pyrzycki	29749,6	29287,6	29222,0	65,6	462,0	0	27,8
ślawieński	49551,1	48602,1	48531,5	70,6	949,0	305,3	24,1
stargardzki	77061,3	76125,3	76027,4	97,9	936,0	427,2	42,4
szczecinecki	38250,2	37544,2	37480,0	64,2	706,0	66,4	34,2
świdwiński	77685,8	77414,8	77208,7	206,1	271,0	242,8	53,6
walecki							
Miasta na prawach powiatu:							
Koszalin	3367,0	3357,0	3261,1	95,9	10,0	0	39,2
Szczecin	5018,7	4925,7	2579,8	2345,9	93,0	0	15,6
Świnoujście	4412,8	4385,1	4259,4	125,7	27,7	0	21,8

Dane: GUS, 2001

Lasami państwowymi województwa zachodniopomorskiego zarządzają trzy Regionalne Dyrekcje Lasów Państwowych w: Szczecinie, Szczecinku i Pile, nadzorujące 53 nadleśnictwa. Na terenie województwa znajdują się dwa Parki Narodowe, którymi zarządzają dyrekcje Parków. Nad lasami prywatnymi nadzór sprawuje wojewoda.

Na ogólną ilość powierzchni lasów 785,5 tys. ha, lasy publiczne stanowią 776,8 tys. ha, a lasy prywatne 8,7 tys. ha. Lasy publiczne stanowią 98,9% ogółu lasów, a własność prywatna 1,2%. Udział własności lasów Skarbu Państwa wynosi 98,4%. W miarę zalesiania gruntów porolnych przez rolników zwiększy się procent lasów w sektorze prywatnym.

Dominujący udział Skarbu Państwa w strukturze własności leśnej stwarza szczególnie przychylne warunki do realizacji ekologicznych i społecznych funkcji lasów, które zostały określone jako priorytetowe w formowaniu polityki leśnej państwa. Z uwagi na te właśnie funkcje transformacja systemu gospodarczego kraju nie osłabi leśnictwa państwowego, ale otworzy warunki do jego rozwoju racjonalizując aspekty produkcyjne, a eliminując niebezpieczeństwo podporządkowania wielkości podaży drewna przemysłom drzewnym.

Województwo zachodniopomorskie charakteryzuje się dużym udziałem gleb o niskiej klasie bonitacyjnej, w którym powierzchnia gruntów klasy V i VI wynosi 221.223 ha, co stanowi 25,1% powierzchni gruntów ornych i sadów. Największy procent gruntów słabych V i VI klasy posiada powiat szczecinecki - 53,2% i drawski - 44,8%. W najbliższych latach zajdzie konieczność zwiększenia zalesiania, co wynika ze struktury rolnictwa, a zwłaszcza jego dużego rozdrobnienia, użytkowania gleb niskiej jakości, słabej infrastruktury obszarów wiejskich, niekorzystnych procesów demograficznych, kłopotów w racjonalnym zagospodarowaniu gruntów będących w Zasobie Własności Rolnej Skarbu Państwa. Grunty najniższych klas jakości nie znajdą miejsca w modelu przyszłego zrestrukturyzowanego rolnictwa. Obecnie w większości krajów europejskich nie użytkuje się gleb klasy VIz, VI, a nawet V.

5.1. Ważniejsze dane o leśnictwie

W ramach gospodarki leśnej w roku 2000 wykonano m.in. następujące prace:

- pielęgnacja lasu w ha 35 388,0
- odnowienie i zalesienie w ha 6 735,0

Struktura zalesień (2000 r.):

- sztuczne 93,1
- zręb na pow. otwartej 51,3
- pod osłoną drzewostanów 6,9
- halizn i płozowizn 3,9
- gruntów nieleśnych 31,0
- naturalne 6,9

W roku 2000 pozyskano następujące ilości drewna:

- pozyskanie drewna 2 965,0 dam³
- w tym grubizna 2 746,2 dam³
 - iglasta 1 951,6 dam³
 - liściasta 794,6 dam³

Pozyskanie drewna grubizny:

- lasy publiczne 2739,7 dam³
- lasy prywatne 6,5 dam³
- razem 2746,2 dam³

Tabela 19: Zasoby drzewne na pniu w Zarządzie Lasów Państwowych wg wieku i składu gatunkowego drzewostanów
(stan na 1.01.2001 r.)

Wyszczególnienie	1999 r.	2000 r.
Grubizna brutto w korze ogółem hm ³	151,1	152,5
Na 1 ha powierzchni zalesionej w m ³	206	207
Drzewostany wg klas i wieku w % powierzchni lasów	0,7	
I (1-20 lat)	18,2	0,6
II (21-40 lat)	23,5	17,4
III (41-60 lat)	24,2	24,3
IV (61-80)	30,4	24,2
V i wyższe (81 lat i więcej)		30,6
Klasa odnowienia, klasa do odnowienia o budowie przerobowej	2,8	2,7
Przestoje	0,2	0,2
Grupy rodzajowe drzew w % powierzchni lasów:		
sosna i modrzew	71,7	70,9
świerk	3,6	3,7
jodła i jedlina	0,2	0,2
dąb, jesion, klon, jawor	5,9	5,9
buk	7,9	7,8
brzoza, robinia akacjowa	6,1	6,1
olcha	5,0	5,1
grab, osika, lipa, wierzba i topola	0,3	0,3

Dane : GUS, 2001

Lasy zajmują w przewadze najuboższe grunty (głównie piaski sandrowe bądź grunty nieprzydatne rolniczo z uwagi na konfigurację terenu). Największą powierzchnię leśną zajmują gatunki iglaste - 75% w administracji Lasów Państwowych i 48% w lasach prywatnych. Najuboższe siedliska borowe zajmują około 65% powierzchni, lasowe około 33%, olsy około 2%.

W ścisłym powiązaniu z żyznością siedlisk występuje zróżnicowanie gatunkowe drzewostanów. Okresowe aktualizacje powierzchni leśnych i zapasów wykazują ciągły wzrost zasobności na hektar i średniego wieku. Powyższe świadczy o prowadzeniu prawidłowej gospodarki leśnej zgodnie z zasadami nakazującymi powszechną ochronę lasów, trwałość utrzymania lasów i ciągłość ich użytkowania oraz powiększania zasobów leśnych. W województwie zachodniopomorskim w roku 2000 zalesiono 2083 ha, w tym 18 ha w gospodarce prywatnej.

W związku z Ustawą z dnia 8 czerwca 2001 r. o przeznaczeniu gruntów do zalesienia (Dz.U. z dnia 18 lipca 2001 r.), w województwie zachodniopomorskim do końca stycznia rolnicy złożyli 1318 wniosków na zalesienie 6000 ha. Przewidywany obszar do zalesienia po weryfikacji wynosi 3242 ha. Największe zainteresowanie tą formą zagospodarowania ziemi zadeklarowali rolnicy powiatu drawskiego, szczecineckiego, goleniowskiego, łobezkiego i stargardzkiego. Za zalesieniem nieopłacalnych rolniczo gruntów przemawiają względy ekologiczne, krajobrazowe i rekreacyjne.

W województwie zachodniopomorskim dotychczas nie przystąpiono do ustalenia granicy rolno-leśnej, co jest jednym z podstawowych elementów poprzedzających opracowanie planów zagospodarowania przestrzennego gmin. Ustalenie granicy rolno-leśnej ma na celu optymalne wykorzystanie powierzchni ziemi, uporządkowanie przestrzeni rolniczej i leśnej, jak też właściwego, zgodnego z warunkami glebowo-przyrodniczymi zagospodarowania gruntów. Granica rolno-leśna jest linią odgraniczającą kompleks o jednorodnym zagospodarowaniu.

5.2. Zagrożenia środowiska leśnego

Ocena stanu zdrowotnego lasów województwa zachodniopomorskiego jest korzystna na tle kraju, ale jednocześnie dla całego obszaru. Zdrowsze są lasy we wschodniej części województwa. W zachodniej części województwa głównym czynnikiem decydującym o zdrowotności lasu są zanieczyszczenia przemysłowe emitowane do atmosfery przez Elektrownię „DOLNA ODRA”, Zakłady Chemiczne „POLICE” oraz z terenów zachodnich sąsiadów. Powierzchnia lasów uszkodzona zanieczyszczeniami i przemysłowymi to nadleśnictwa Gryfino, Goleniów i Trzebież. Poza zanieczyszczeniami i przemysłowymi lasy zagrożone są przez szkodniki i choroby grzybowe. Dużym zagrożeniem lasów województwa są owady liściożerne i szkodniki wtórne oraz szkodniki pierwotne. W przypadku masowego pojawienia się szkodników zachodzi konieczność ich zwalczania odpowiednimi środkami owadobójczymi i grzybobójczymi przy pomocy samolotów.

Duża podatność drzewostanów na szkody powodowane przez owady i pasożytnicze grzyby wynika z:

- dużego udziału gatunków iglastych - 75,0%
- zdecydowanej przewagi drzewostanów młodych - 39,8%
- około 35% drzewostanu rośnie na gruntach porolnych,
- okresowo powtarzających się susz.,
- wywalających się drzew przez huragany.

Poważne szkody w ekosystemach leśnych powoduje zwierzyna łowna. Stałe straty w środowisku leśnym występują na skutek pożarów, których główną przyczyną są: przerzuty ognia z użytków zielonych (wypalanie użytków zielonych, ściernisk i nieużytków), podpalenia oraz nieostrożność osób przebywających na terenie lasu. Nadal w lasach występuje szkodnictwo leśne, jak: kradzież drewna, niszczenie mienia, bezprawne korzystanie z lasu i kłusownictwo.

5.3. Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona

Powierzchnia o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chroniona w województwie zachodniopomorskim zajmuje obszar 462.060,4 ha, co stanowi 22,2% ogólnej powierzchni.

Teren ten obejmuje następujące obszary:

- Drawiński Park Narodowy o obszarze 5.395,4 ha, w tym lasy 4.440,7 ha,
- Woliński Park Narodowy o obszarze 10.943,1 ha, w tym lasy 4.462,7 ha.

Parki krajobrazowe zajmują obszar 118.974,9 ha, w tym lasy 44.344,2 ha. Są to parki: Drawski, Szczeciński, Iński, Doliny Odry, Barlinecko-Gorzowski, Cedyński i Ujścia Warty.

Rezerваты przyrody zajmują obszar 7 684,0 ha, w tym lasy 4 903,8 ha i obejmują 81 obiektów, a wśród nich następujące rodzaje rezerwatów: faunistyczne - 12 obiektów, krajobrazowe - 7 obiektów, leśne - 22 obiekty, torfowiskowe - 13 obiektów, florystyczne - 19 obiektów, wodne - 1 obiekt, przyrody nieożywionej - 4 obiekty oraz stepowe - 3 obiekty.

Ponadto:

- a) użytki ekologiczne zajmujące - 4 492,5 ha,
- b) zespoły przyrodniczo - krajobrazowe - 20 260 ha,
- c) pomniki przyrody - 1 385 obiektów.

Dyrekcja Lasów Państwowych ustanowiła na terenie województwa zachodniopomorskiego Leśny Kompleks Promocyjny, obejmujący Lasy Puszczy Bukowej i Goleniowskiej, położony w Krainie Bałtyckiej w Dzielnicy Niziny Szczecińskiej. Do terenu LKP wchodzi dwa nadleśnictwa: Gryfino i Kliniska, należące do Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Szczecinie. Teren ten został wytypowany ze względu na zróżnicowanie warunków glebowych, wilgotnościowych, klimatycznych i rzeźby terenu, a tym samym z charakterystycznym układem siedlisk. Prowadzenie badań i szkoleń na terenie LKP uwidacznia, że przedmiotem gospodarki leśnej nie jest sam drzewostan, ale cały ekosystem leśny, widziany jako element krajobrazu, spełniający określoną funkcję w przestrzeni przyrodniczej regionu.

5.4. Łowiectwo

Jednym z elementów gospodarki leśnej jest łowiectwo. Lasy województwa zachodniopomorskiego są zasobne w zwierzynę łowną. Działają tutaj dwa Zarządy Okręgu Polskiego Związku Łowieckiego (w Szczecinie i Koszalinie).

Tabela 20: Stan i odstrzał zwierzyny łownej w województwie zachodniopomorskim w sezonie 2000/2001 (w sztukach)

Wyszczególnienie	Wskazania roku poprzedniego			Stan na 31.03.2001.
	Plan odstrzału roku poprzedniego	Odstrzał	Zasiedlenie	
Łosie	9	X	X	9
Jelenie	7578	6823	X	15284
Daniele	196	157	X	381
Sarny	21613	20961	X	59653
Muflony	X	X	X	12
Dziki	17334	14982	X	18255
Lisy	10643	7897	X	14215
Borsuki	389	48	X	1957
Kuny	945	152	X	3568
Tchórze	264	13	X	804
Piżmaki	2633	738	X	6520
Zające	1173	179	X	8166

Dzikie króliki	60	6	X	383
Bażanty	445	230	2305	3512
Kuropatwy	189	X	X	4067
Dzikie gęsi	3531	2004	X	X
Dzikie kaczki	9166	7057	X	X
Łyski	1613	543	X	X
Słonki	1444	424	X	X
Czaple	465	163	X	X
Jarząbki	26	0	X	X
Grzywacze	3240	1336	X	X

Źródło: Zarząd OPZŁ w Szczecinie i Koszalinie

Według danych GUS w dniu 31 marca 2001 r. było:

- kół łowieckich - 209,
- członków - 8656,
- obwodów łowieckich - 260,
- powierzchni łowisk ogółem - 1807,4 tys. ha
- w tym na gruntach leśnych - 665,8 tys. ha, co stanowiło 36,8 % gruntów leśnych.

Bardzo ważnym elementem w hodowli zwierzyny łownej jest zasiedlanie nowymi gatunkami lub tymi, które wyginęły na danym terenie. Zarządy OPZŁ na terenie województwa wprowadziły w ostatnich latach w obręby leśne muflony i bażanty.

Jak wynika z materiałów, w roku 1999/2000 nie wykonano planowanych odstrzałów we wszystkich pozycjach. Szczególne znaczenie ma odstrzał zwierzyny grubej (jelenie, daniela i sarny), która przy zwiększeniu populacji powoduje szkody w uprawach leśnych.

5.5. Użytki uboczne z lasów

Do użytków ubocznych z lasów zalicza się choinki, żywice oraz runo leśne.

Według Rocznika Statystycznego z 2001 r. w latach poprzednich skupiono (w tonach):

	1999 r.	2000 r.
- jagody	- 318	- 783
- owoce leśne	- 323	- 471
- grzyby	- 168	- 123

6. WIELOFUNKCYJNY ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Aktywizacja obszarów wiejskich w kierunku ich wielofunkcyjnego zrównoważonego rozwoju jest jednym z najważniejszych strategicznych celów rozwoju województwa zachodniopomorskiego.

6.1. Ogólna charakterystyka obszarów wiejskich

Obszary wiejskie woj. zachodniopomorskiego (traktowane umownie jako tereny znajdujące się poza administracyjnymi granicami miast) liczą 21,5 tys. km², co stanowi 94% ogólnej jego powierzchni (22,9 tys. km²).

Bez mała połowę powierzchni obszarów wiejskich zajmują użytki rolne (49,9%), stanowiące bazę dla ich wiodącej funkcji gospodarczej, jaką jest produkcja rolna.

Trudności i problemy rolnictwa w okresie transformacji były bodźcem dla wprowadzenia procesu wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, między innymi ze względu na relatywnie niski poziom egzystencji zamieszkałej tam ludności.

Udział użytków rolnych w województwie jest o około 10 % niższy niż średnio w kraju, ale dla wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich ma to znaczenie raczej pozytywne. Województwo posiada bowiem za to wyższy udział obszarów leśnych i pozostałych gruntów, których przewaga wynika z wyższego niż w kraju odsetka wód śródlądowych i morskich wód wewnętrznych.

Jedne i drugie stanowią o atrakcyjności obszarów wiejskich z możliwościami rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarczych.

Stan zagospodarowania i poziomu rozwoju ekonomicznego obszarów wiejskich jest bardzo zróżnicowany. Poza wąskim terenem pasa nadmorskiego i centralnym obszarem aglomeracji szczecińskiej, pozostałe rejony charakteryzują się niskim rozwojem ekonomicznym, wysokim bezrobociem, stagnacją produkcji rolnej, brakami infrastruktury technicznej, usługowej i wieloma innymi problemami. W skali kraju uznane zostały za obszary problemowe, wymagające wsparcia zewnętrznego, gdyż własnymi siłami nie są w stanie podnieść się z zapaści ekonomicznej.

Struktura funkcjonalno-przestrzenna obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego w odniesieniu do funkcji rolnej jest optymalna, a dla wielofunkcyjnego rozwoju korzystna; decyduje o tym większy niż średnia krajowa udział w powierzchni ogólnej terenów leśnych i terenów pod wodami, które to tereny mogą być wykorzystane w rozwoju innych niż rolnictwo funkcjach.

Analiza kierunków wykorzystania powierzchni ziemi wskazuje na przestrzenne znaczne wewnątrzwojewódzkie zróżnicowania.

Grupa gmin o najwyższym odsetku użytków rolnych w powierzchni gminy ogółem, położona jest w południowej części województwa w rejonie Pyrzyc, Stargardu Szczecińskiego i Choszczna oraz w obszarze przymorskim: Kołobrzeg, Koszalin, Białogard, Gryfice.

Obszar o najwyższym zalesieniu to gminy: Człopa, Drawno, Manowo, Wierzchowo, Mirosławiec, Kalisz Pomorski, Polanów, Borne Sulinowo, Police, Tychowo, Przybiernów, Bierzwnik, Dębno, Barlinek (wszystkie powyżej 50% udziału lasów w powierzchni ogółem).

Gminy o znacznym udziale wód w powierzchni ogólnej (poza gminami przymorskimi oraz gminami położonymi nad Zalewem Szczecińskim i Kamieńskim) to gminy wokół jeziora Miedwie oraz gminy: Cedynia, Widuchowa, Banie, Gryfino, Lipiany, Przelewice, Marianowo, Ińsko, Dobrzany, Węgorzyno, Drawsko Pomorskie, Brzeżno, Czaplunek, Borne Sulinowo, Szczecinek, Mirosławiec, Bierzwnik.

6.2. Sytuacja demograficzna i rynek pracy

Ludność obszarów wiejskich województwa zachodniopomorskiego liczy 526,6 tys. osób (tj. 30,4% ogółu ludności województwa) i stanowi 3,6% ludności wiejskiej kraju, co stawia województwo na 12 miejscu w kraju.

Tabela 21: Liczba ludności w latach 1970-2000 (w tys. osób)

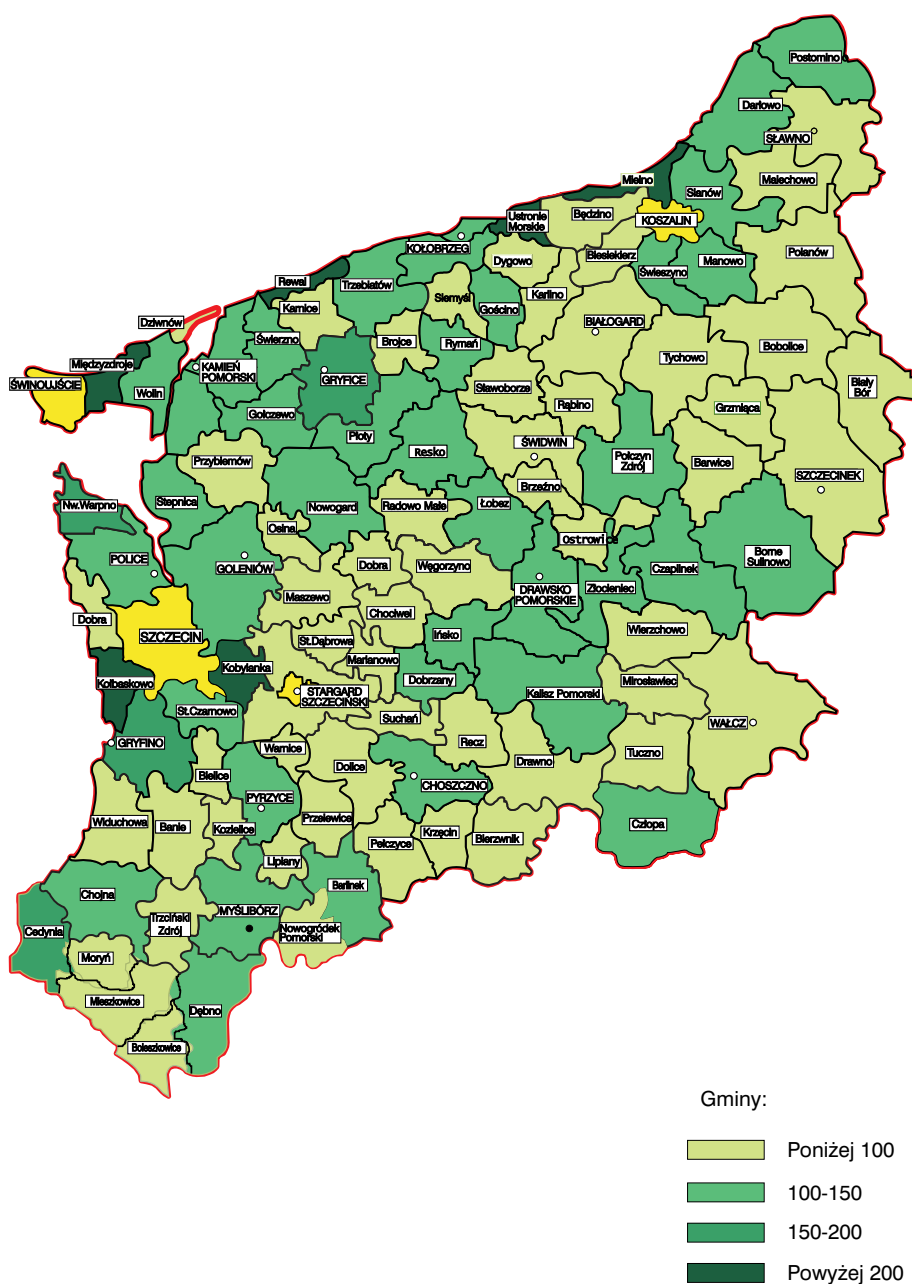
Wyszczególnienie	1970	1988	1992	2000	1992	2000
					1970	1992
Województwo	1368	1658	1700	1734	124	102
Miasto	847	1047	1191	1207	141	101
Wieś	521	511	509	527	98	104

Źródło: Wyniki NSP 1970 i 1988 oraz obliczenia własne

Liczba ludności wiejskiej województwa w minionym pięcioleciu zwiększała się systematycznie, co jest odwrotnością sytuacji z okresów wcześniejszych, gdy występował proces spadku bezwzględnej zaludnienia wsi.

W układzie przestrzennym gmin rozwój ludności wykazywał znaczne zróżnicowanie. Dynamiczny roz-

Liczba podmiotów gospodarczych na 1000 osób w wieku produkcyjnym w gminach województwa zachodniopomorskiego

wój ludnościowy, tj. z dodatnim saldem ruchów migracyjnych wykazały 22 gminy pasa nadmorskiego i obszaru aglomeracji szczecińskiej. Spadkiem zaludnienia (ujemne saldo ruchów migracyjnych przewyższało przyrost naturalny) legitymowały się 34 gminy (33 %) Pozostała grupa 46 gmin (45 %) zwiększała zaludnienie, oscylując w granicach średniej wojewódzkiej na wsi.

Zaludnienie obszarów wiejskich w województwie zachodniopomorskim jest jednym z najniższych w Polsce i charakteryzuje się przestrzennym zróżnicowaniem. Wynosi ono przeciętnie 24 osoby/km² powierzchni. Jest to wynik wysokiej urbanizacji regionu, sięgającej 70 %, wysokiej lesistości (34,3 %) oraz znacznie rozdrobnionej wiejskiej sieci osadniczej.

Tak niski poziom zaludnienia i rozdrobnienia osadnictwa jest i będzie decydującym czynnikiem specyfiki rozwoju sfery usług i funkcjonowania systemu obsługi ludności na wsi zachodniopomorskiej, który będzie polegał na znacznej koncentracji usług w większych ośrodkach osadniczych (duże wsie, małe miasta), przy jednoczesnym dobrze rozwiniętym układzie komunikacyjnym i obsłudze komuni-

kacyjnej, zapewniających rozproszonej ludności wiejskiej sprawny dojazd do tych usług. Trwający kilkadziesiąt lat proces odpływu do miast zdeformował na niekorzyść **strukturę wieku i płci** ludności wiejskiej. Ilustracją zjawiska są aktualne dane dla 2000 r., przedstawione poniżej. Według danych Urzędu Statystycznego, na koniec 2000 r. ludność w wieku produkcyjnym stanowiła 64,5% ogółu ludności miast i 59,2% (311,7 tys.) ludności zamieszkałej na wsi. W ogólnej liczbie ludności województwa przeważają kobiety w liczbie 37,4 tysięcy osób. W podziale na miasto - wieś relacje kształtują się odmiennie. W miastach przewaga kobiet nad mężczyznami wynosi przeszło 42 tys. osób, na wsi natomiast przeważają mężczyźni w liczbie 4,7 tys. osób. W miastach na każdych stu mężczyzn przypada 107 kobiet, na wsi 98, a w grupie produkcyjnej odpowiednio 97 i 85. Podstawowe dane demograficzne z 2000 r. dla ludności wiejskiej w układzie powiatowym przedstawione są w poniższej tabeli.

Tabela 22: Ludność wiejska województwa zachodniopomorskiego w 2000 r.

Powiat	Ludność ogółem w tys.	Liczba osób/km ²	Kobiety na 100 mężczyzn	% ludności 18-59/60 lat	Saldo migracji 1996-2000
Województwo	526,6	24,4	98,2	59,2	- 2735
Białogardzki	18,8	23,2	97,8	58,9	- 457
Choszczeński	27,1	21,0	97,8	58,3	- 729
Drawski	23,4	13,8	99,0	58,2	- 479
Goleniowski	37,6	22,1	97,9	59,6	+ 129
Gryficki	38,4	26,4	99,3	58,9	- 589
Gryfiński	46,0	25,1	97,1	59,5	- 515
Kamieński	26,6	27,4	97,3	61,6	- 294
Kołobrzeski	30,2	43,1	101,9	60,3	+ 476
Koszaliński	49,5	30,2	99,8	60,5	- 85
Myśliborski	28,2	24,9	96,6	57,9	- 400
Policki	21,5	35,7	98,8	63,9	+ 2700
Pyrzycki	23,7	34,8	97,2	59,1	- 346
Sławieński	30,2	30,0	97,9	58,4	- 196
Stargardzki	47,5	24,8	97,8	57,5	- 583
Szczecinecki	29,8	17,6	98,6	57,2	- 573
Świdwiński	5,3	23,8	96,2	58,1	- 532
Wałecki	22,8	16,9	98,0	59,1	- 262

Źródło: „Rocznik statystyczny woj. zachodniopomorskiego” 2000

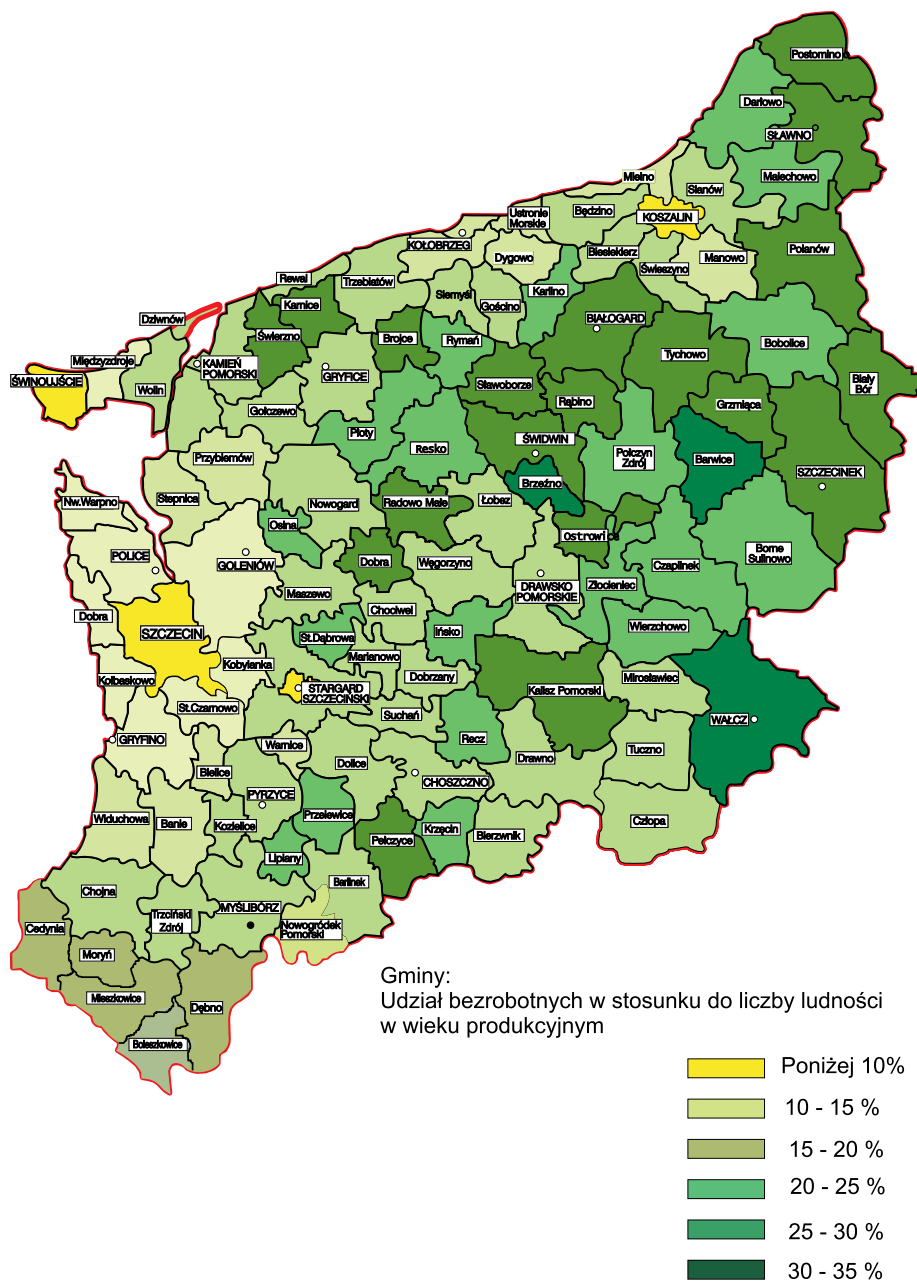
Analizy statystyczne kształtowania się **rynku pracy** są obecnie bardzo trudne do prowadzenia. Od 1988 r. nie było w Polsce spisu powszechnego, który by precyzyjnie rejestrował liczbę osób czynnych zawodowo w ujęciu branżowym i przestrzennym. Nowy spis został przeprowadzony w 2002 r., a jego wyniki znane będą w 2004 r.

Tabela 23: Zatrudnienie w rolnictwie i działach pozarolniczych w woj. zachodniopomorskim w 1999 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Rolnictwo	Poza rolnictwem
Województwo	599,2	87,5	511,7
Miasta	451,1	10,8	440,3
Wieś	148,1	76,7	71,4
Udział wsi	24,7%	87,7%	14,0%

Źródło: „Rocznik statystyczny województwa zachodniopomorskiego” 2000

Poziom bezrobocia w gminach województwa zachodniopomorskiego

Ponad połowę miejsc pracy na wsi skupia rolnictwo i leśnictwo, co świadczy o ich wiodącej funkcji gospodarczej. Bez mała drugie tyle miejsc pracy jest w działach pozarolniczych. Jednakże ilość ta stanowi zaledwie 14% ogółu miejsc pracy poza rolnictwem w regionie, przy ponad 30% udziale ludności ogółem.

W ilości miejsc pracy na wsi wiodącą rolę odgrywają:

- rolnictwo i leśnictwo 51,8 %,
- przemysł 15,6 %,
- handel i naprawy 8,8 %.

Liczba bezrobotnych na obszarach wiejskich województwa w latach 1996-2000 systematycznie rosła. W minionym czteroleceniu był to wzrost o blisko 8 tys. osób, tj. o 14%, obejmując obecnie przeszło 20%, a więc jedną piątą ludności w wieku produkcyjnym.

Tabela 24: Bezrobocie na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego w latach 1996-2000

Lp.	Powiat	Liczba bezrobotnych			Dynamika bezrobocia 1996=100	Stopa bezrobocia w 2000 r. w %
		1996	2000	Przyrost		
1.	Białogard	3223	2987	- 236	93	27,0
2.	Choszczno	3069	3607	538	118	22,9
3.	Drawsko	3571	3763	192	105	27,6
4.	Goleniów	3282	2752	470	114	16,8
5.	Gryfice	5217	5470	253	105	24,2
6.	Gryfino	2605	4085	1480	157	14,9
7.	Kamień Pom.	2142	2953	811	138	18,0
8.	Kołobrzeg	2557	2875	318	112	15,8
9.	Koszalin	5189	5757	568	111	19,2
10.	Myślibórz	2887	3277	390	114	20,1
11.	Police	641	960	319	150	7,0
12.	Pyrzyce	2193	2516	323	115	17,9
13.	Sławno	4218	4510	292	107	25,6
14.	Stargard	4550	5153	603	113	18,9
15.	Szczecinek	4715	5049	334	107	29,6
16.	Świdwin	3839	4133	294	108	28,1
17.	Wałcz	1625	2583	958	159	19,0
Województwo		55523	63430	7907	114	20,3

Źródło: Dane PUP dla 2000 r. oraz dane Urzędów Statystycznych byłych województw: gorzowskiego, słupskiego, pilskiego, koszalińskiego i szczecińskiego dla 1996 r.

Biorąc pod uwagę przyrost bezwzględny, jak i dynamikę wzrostu, bezrobociem najbardziej zostały dotknięte powiaty dotąd najlepsze, położone w obszarze aglomeracji szczecińskiej: Police, Gryfino, Stargard, Goleniów, a spoza niej: Wałcz, Koszalin, Kamień. Wszystkie one nie należały do grupy o najwyższej dotąd stopie bezrobocia.

7. INFRASTRUKTURA TECHNICZNA

Wysoki poziom wyposażenia regionu w infrastrukturę techniczną jest podstawowym warunkiem jego rozwoju przestrzennego, w tym gospodarczego. Rejon, w którym poziom wyposażenia w infrastrukturę techniczną jest niski, charakteryzują się słabą dynamiką wzrostu gospodarczego.

System transportowy w województwie zachodniopomorskim obejmuje wszystkie gałęzie i rodzaje transportu. Nadgraniczne położenie regionu powoduje, że krzyżują się w nim ważne połączenia międzynarodowe ze Skandynawii do Europy Południowej na osi północ - południe i z Europy Zachodniej do państw nadbałtyckich na osi wschód - zachód. Ten układ komunikacyjny ma i będzie miał duże znaczenie oraz wpływ na rozwój obszarów wiejskich, zwłaszcza obszarów położonych w pobliżu tych szlaków komunikacyjnych.

Sieć drogowa występująca na obszarach wiejskich to w większości drogi wąskie, o nieutwardzonych poboczach i złym stanie nawierzchni. W wielu wsiach, przez które przebiegają te drogi, brak jest chodników dla pieszych.

Ogólny wskaźnik gęstości dróg w województwie zachodniopomorskim wynosi 65,5 km. Oznacza to,

że na 100 km² powierzchni długość dróg wynosi 65,5 km i jest mniejsza od średniej krajowej, która wynosi 78,2 km na 100 km². Wyposażenie regionu w sieć drogową jest więc niewystarczające, zwłaszcza przy dynamicznie zwiększającym się natężeniu ruchu. Drogi w województwie zachodniopomorskim w znacznej mierze obciążone są pojazdami pochodzącymi z zewnątrz. Drogi dwujezdniowe stanowią 0,34% ilości dróg, podczas gdy w kraju odsetek ten wynosi 1,1%. Wieloletnie zaniedbania w zakresie modernizacji dróg przyczyniły się do tego, że stan eksploatacyjny nawierzchni jest zły.

Odsetek dróg wymagających remontu, to w przypadku:

– dróg krajowych	31 %
– dróg wojewódzkich	14 %
– dróg powiatowych	70 %
– dróg gminnych	60 %

Przez województwo przebiegają następujące drogi krajowe:

- znaczeniu międzynarodowym: E 65 (krajowa nr 3), E 28 (krajowa nr 6),
- krajowe nr 3, nr 6, nr 10, nr 11, nr 13, nr 20, nr 22, nr 26, nr 31,
- które stanowią podstawowy układ transportowy w województwie. Ważną funkcję w transporcie kołowym pełni także sieć dróg wojewódzkich, która wiąże (poprzez sieć dróg powiatowych) w układ komunikacyjny ośrodki miejskie i wiejskie.

Zarówno drogi krajowe, jak i wojewódzkie mają korzystny układ.

Transport kolejowy - długość linii kolejowych normalnotorowych w województwie wynosi 1697,6 km, w tym długość linii czynnych 1382,4 km. Do przewozów towarowych i pasażerskich wykorzystane jest 1114,3 km, a tylko do przewozów towarowych 268,1 km. Planowane są dalsze wstrzymania komunikacji kolejowej na niektórych odcinkach. Przewiduje się, że długość nieczynnych linii kolejowych wynosić będzie 729,8 km. Stan techniczny większości linii kolejowych jest zły. Spadek zapotrzebowania na przewozy kolejowe spowodował wstrzymanie ruchu na niektórych odcinkach i ich częściową likwidację. Od 1987 r. zlikwidowano 144 km linii normalnotorowych.

Przewozy na liniach kolei wąskotorowej zostały wstrzymane, jedynie w sezonie letnim czynne są odcinki relacji:

- Gryfice - Trzebiatów,
- Stargard Szczeciński - Dobra Nowogardzka,
- Koszalin - Świelino.

Tabor kolejowy jest w znacznej części zdekapitalizowany, a jego przeciętny wiek wynosi 18-20 lat. Tylko 45% taboru spełnia wymogi, pozwalając na jazdę wagonów poza granicami Polski.

Transport wodny - to transport morski i wodny transport śródlądowy. Podstawowe znaczenie dla gospodarki województwa, w tym także dla rozwoju obszarów wiejskich, ma transport morski.

Transport morski - porty morskie zlokalizowane są w Szczecinie, Świnoujściu, Policach, Kołobrzegu i Darłowie. Dominujący udział w całkowitej masie przemieszczanych ładunków ma port w Szczecinie, w drugiej kolejności jest port w Świnoujściu. W portach w Szczecinie, Świnoujściu i Policach przeladowuje się 99,5% ogólnej masy towarowej. W portach w Szczecinie i Świnoujściu przeważa obsługa ładunków masowych, w tym zboża, drewna, ropy i produktów naftowych. Port w Szczecinie jest typowym portem morsko - rzeczny, położonym w głębi ujścia Odry (68 km drogi wodnej od morza). W województwie zachodniopomorskim zlokalizowane są przystanie wodne, małe porty rybackie, plażowe przystanie rybackie. Przystanie wodne, z których część jest obecnie nie użytkowana, stanowią potencjał dla żeglugi, zwłaszcza żeglugi turystycznej.

Transport wodny śródlądowy - droga wodna Odry i jej zabudowa hydrotechniczna powoduje, że województwo zachodniopomorskie jest obszarem znacznej koncentracji przewozów transportem wodnym śródlądowym. Obecny niezadowalający stan zabudowy hydrotechnicznej drogi wodnej Odry, zwłaszcza na odcinku Szczecin - Kostrzyń, utrudnia pełne wykorzystanie jej możliwości transportowych. Szacuje się, że Odrą przewozi się ponad 6 mln ton, co stanowi ok. 70% całej masy ładunkowej.

Droga wodna na Odrze to naturalne połączenie krajów skandynawskich przez porty ujścia z krajami Europy Południowej i basenem Morza Śródziemnego. Pasażerski transport rzeczny w regionie ma znaczenie marginalne. Zauważa się jednak wzrost ruchu granicznego i ilości jachtów pływających po Odrze. Statki eksploatowane w transporcie wodnym śródlądowym w większości mają ponad 21 lat. Jest więc to transport przestarzały, nie spełniający wymogów współczesnego rynku żeglugowego.

Transport lotniczy - jest ważnym elementem infrastruktury komunikacyjnej, umożliwiającej rozwój gospodarczy regionu, w tym także rozwój obszarów wiejskich, a zwłaszcza w zakresie szeroko rozumianej turystyki. W województwie zachodniopomorskim zlokalizowanych jest 12 lotnisk, w tym 4 są obiektami wojskowymi, a mianowicie w: Świdwinie, Mirosławcu, Zegrzu Pomorskim, Olesznie. Wyznaczono także 20 miejsc jako lotniska zapasowe. W miejscowościach: Borne Sulinowo, Bagicz, Chojna, Kluczewo, Śniatowo znajdują się lotniska po jednostkach wojsk byłego ZSRR. W latach 1992 - 1994 zostały one przekazane Zarządom Gmin. Jedyne lotnisko przystosowane w pełni do obsługi ruchu pasażerskiego i towarowego mieści się w Goleniowie. Cywilny port lotniczy w Zegrzu Pomorskim, położony koło Koszalina, został zamknięty dla pasażerskiego ruchu lotniczego w 1990 r., pomimo że w 1989 r. rozpoczęto jego modernizację. Z końcem 2002 r. przestanie tu także funkcjonować lotnisko wojskowe. Lotnisko to jest wyposażone w pełną i sprawną infrastrukturę techniczną, umożliwiającą reaktywowanie cywilnej działalności związanej z przewozami pasażerskimi i towarowymi.

W zakresie komunikacji lotniczej region Pomorza Zachodniego jest powiązany z komunikacją lotniczą Berlina i Kopenhagi. Znajdują się tam duże porty lotnicze o zasięgu europejskim i światowym. Województwo powiązane jest także z regionalnymi portami lotniczymi w kraju, m.in. z Poznaniem i Warszawą.

Komunikację zbiorową stanowią:

- transport kolejowy,
- transport autobusowy pozamiejski,
- transport autobusowy miejski i podmiejski,
- transport wodny - morski i śródlądowy,
- transport lotniczy.

Transport kolejowy umożliwia połączenia komunikacyjne w regionie, w kraju i na trasach międzynarodowych, głównie z Berlinem.

Dość dobrze rozwinięta jest w województwie komunikacja autobusowa i mikrobusowa, obsługiwana przez PKS oraz innych przewoźników, zarówno w regionie, w kraju, jak i na trasach międzynarodowych. Komunikacja kolejowa i autobusowa umożliwia połączenia prawie ze wszystkimi miejscowościami w kraju. Jednak z uwagi na zły stan techniczny dróg i większości linii kolejowych, czas podróży jest zbyt długi. Ważne znaczenie ma pasażerski transport wodny (Świnoujście - przewozy promowe) oraz lotniczy, umożliwiający połączenia o zasięgu europejskim i światowym.

7.1. Gospodarka wodna

Stopień dostępności wody do celów spożywczych i przemysłowych w województwie jest zróżnicowany. W wielu miejscowościach wiejskich sytuacja w zakresie zaopatrzenia w wodę jest trudna. Stan techniczny znacznej ilości ujęć wody, stacji uzdatniania oraz części sieci wodociągowej jest zły. Szacuje się, że jeszcze około 30% istniejącej sieci wodociągowej na terenach wiejskich wykonana jest z rur azbestowo-cementowych, a w około 25% gospodarstw domowych występuje deficyt w zaopatrzeniu w wodę. Posiadane w województwie zasoby wód podziemnych i powierzchniowych wystarczają na pokrycie zapotrzebowania na wodę. Położenie tych zasobów jest jednak nierównomierne. Największe problemy w zaopatrzeniu odbiorców w odpowiedniej jakości wodę występuje w pasie nadmorskim i, jak już wspomniano, na terenach wiejskich. Większość wód podziemnych na terenie województwa zachodniopomorskiego występuje w piaszczysto-żwirowych utworach czwartorzędowych i trzeciorzędowych. Jakość tych wód można ocenić jako średnią. Lokalnie na wybrzeżu zła jakość wód podziemnych poziomów czwartorzędowych jest determinowana dopływem do nich wód morskich.

Duże zasoby wody występują w południowej i środkowej części województwa. Ubogie w zasoby wód podziemnych są tereny położone wzdłuż wybrzeża morskiego oraz obszar gmin: Pyrzyce, Gryfice, Stare Czarnowo, Bielice, Wolin, Kamień Pomorski.

Na obszarach wiejskich odbiorcy zaopatrywani są w znacznym udziale przez małe wodociągi lokalne, zasilane z wielu rozdrobnionych ujęć wody.

7.2. Gospodarka ściekami

Gospodarka ściekowa na obszarach wiejskich, podobnie jak zaopatrzenie w wodę, jest zróżnicowana. Ścieki w wielu wsiach, zwłaszcza z terenów o rozproszonej zabudowie odprowadzane są do szamb, często nieuszczelnionych. Większość miejscowości wiejskich nie posiada systemu odprowadzania wód deszczowych. Wody te, nie oczyszczone, spływają bezpośrednio do wód powierzchniowych. W większości miejscowości położonych na terenach wiejskich występuje całkowity brak uporządkowania gospodarki ściekowej. Brak jest m.in. oczyszczalni ścieków, legalnych wylewisk nieczystości, a gospodarka ściekami ma decydujący wpływ na jakość wód powierzchniowych i podziemnych.

Najlepsza sytuacja w zakresie gospodarki ściekowej jest w gminach położonych w pasie nadmorskim. Większość eksploatowanych obecnie oczyszczalni ścieków na terenach wiejskich, zwłaszcza oczyszczalni po byłych PGR-ach, jest w złym stanie technicznym. W gminach wiejskich oczyszczane jest obecnie niewiele ponad 13% powstających tam ścieków, a w gminach miejsko - wiejskich ponad 51%.

7.3. Gospodarka odpadami

Sytuacja w zakresie gospodarki odpadami na terenach wiejskich jest także zróżnicowana. W większości gmin nie prowadzi się ich selektywnej zbiórki. W całym województwie zachodniopomorskim gospodarka odpadami stanowi bardzo poważny problem. Gminy położone w pobliżu większych ośrodków miejskich obsługiwane są często w zakresie gospodarki odpadami przez Przedsiębiorstwa Gospodarki Komunalnej, działające w tych miastach. Większość istniejących składowisk nie spełnia wymaganych przepisami warunków. Brak jest uszczelnień, odprowadzania i oczyszczania odcieków, segregacji odpadów, kompostowania substancji organicznej, itp.

Ponadto negatywnymi elementami w gospodarce odpadami są:

- brak gminnych punktów gromadzenia odpadów,
- brak selektywnej zbiórki odpadów,
- niepełne objęcie wywozem zorganizowanym odpadów z budownictwa zagrodowego.

Na terenie województwa czynne jest 81 składowisk odpadów, głównie położonych na terenach wiejskich. Składowisk nieczynnych jest 21. Specyficznym rodzajem składowisk odpadów są mogilniki, służące do składowania przeterminowanych środków ochrony roślin i opakowań po tych środkach. Na terenie województwa zachodniopomorskiego znajduje się jeszcze 39 mogilników, zawierających niekiedy dziesiątki ton zdeponowanych chemikaliów. Na składowiska komunalne w województwie zachodniopomorskim w roku 2000 przyjęto ok. 620 tys. ton odpadów.

7.4. Systemy zaopatrzenia w energię

Elektroenergetyka - energia elektryczna dla większości odbiorców na terenach wiejskich dostarczana jest na poziomie napięcia SN - 15 kW, głównie liniami napowietrznymi. Obecnie możliwość dostawy energii elektrycznej do odbiorców jest większa niż zapotrzebowanie na nią.

Sieć energetyczna i dostawy energii elektrycznej na terenie województwa zachodniopomorskiego obsługiwane są głównie przez:

- Energetykę Szczecińską S.A.,
- Zakład Energetyczny Koszalin S.A.

W mniejszym zakresie obsługę tę na terenie województwa świadczą również:

- Energetyka Poznańska S.A.,
- Zakład Energetyczny Słupsk S.A,
- Zakład Energetyczny Gorzów S.A.

Stan techniczny wielu istniejących trafostacji i sieci rozdzielczych jest niezadowalający. Konieczna jest ich modernizacja i rozbudowa.

System oświetlenia ulicznego w większości miejscowości położonych na obszarach wiejskich jest przestarzały oraz energochłonny i wymaga modernizacji na nowoczesny oraz energooszczędny.

Zaopatrzenie w gaz obszarów wiejskich jest nierównomierne. Do obszarów o najwyższym stopniu gazyfikacji należą miasta oraz większość miejscowości położonych w strefie nadmorskiej.

Gaz na terenie województwa rozprowadzany jest poprzez 74 stacje redukcyjno - pomiarowe I stopnia. Długość sieci gazowej wynosi łącznie 3253 km, w tym na obszarach wiejskich długość ta wynosi 1030 km. Gaz dociera do 337 miejscowości, a szacuje się, że włączenia do sieci gazowej wymaga 1240 miejscowości. Gaz dostarczany do odbiorców pochodzi z zasobów własnych oraz z zewnątrz. W latach dziewięćdziesiątych system zaopatrywania w gaz przewodowy na obszarach wiejskich rozwijał się dynamicznie. Obecnie zauważa się spowolnienie tempa gazyfikacji. Zmiana stosowanych obecnie paliw na gaz jest ściśle zależna od konkurencyjności gazu względem innych nośników energii. Relacje aktualnych cen kilku podstawowych nośników energii do ceny gazu wskazują na to, że obecnie gaz jest dla nich mało konkurencyjny. Celowość realizacji inwestycji z zakresu gazownictwa na obszarach wiejskich jest przede wszystkim uzależniona od rachunku ekonomicznego.

Ciepłownictwo - większość kotłowni znajdujących się na obszarach wiejskich opalana jest paliwem stałym, głównie węglem. Kotłownie te są często bardzo wyeksploatowane, mało sprawne i wymagają modernizacji. W najgorszym stanie technicznym jest większość kotłowni dostarczających energię ciepłą do osiedli mieszkaniowych w byłych PGR-ach. Kotłownie te nie są modernizowane, a często i remontowane, gdyż z uwagi na biedę występującą wśród byłych pracowników PGR, brak jest środków finansowych na ten cel. W wielu przypadkach następuje odłączenie poszczególnych rodzin od centralnego systemu zaopatrzenia w ciepło. Na własną rękę użytkownicy mieszkań montują kombinowane systemy ogrzewania, opalane głównie węglem lub drewnem. Większość budynków wymaga przeprowadzenia termomodernizacji, co pozwoliłoby na znaczne ograniczenie strat energii cieplnej. W miejscowościach, gdzie doprowadzony jest gaz przewodowy, sytuacja w zakresie gospodarki cieplnej jest lepsza. Niektóre kotłownie, zwłaszcza w szkołach i innych obiektach użyteczności publicznej, zostały zmodernizowane i są zasilane gazem lub olejem opałowym.

7.5. Odnawialne źródła energii

Według danych Światowej Rady Energetycznej zużycie energii pierwotnej w świecie, w ciągu ostatnich trzydziestu lat, wzrosło ponad dwu i półkrotnie. Przyczyniło się to m.in. do szybkiego wyczerpania się podstawowego źródła energii, jakimi są zasoby paliw organicznych oraz do dewastacji środowiska przyrodniczego. W Polsce emitowane jest rocznie 2,3 ton węgla w przeliczeniu na jednego mieszkańca (szóste miejsce w świecie).

W województwie zachodniopomorskim odnawialne źródła energii obecnie wykorzystywane są w znikomym zakresie. Funkcjonuje tu pięć **elektrowni wodnych**, stanowiących własność Zakładów Energetycznych w Gorzowie i Koszalinie. Zlokalizowane są na rzekach Radew, Rega i Myśla, a łączna ich moc zainstalowana wynosi 8 MW. Mniejsze elektrownie wodne w ilości 49 sztuk, o łącznej mocy zainstalowanej 4 MW, są w większości własnością osób fizycznych. Elektrownia szczytowo - pompowa o mocy 150 MW, będąca własnością Zakładów Energetycznych w Słupsku zlokalizowana jest w Żydowie, gmina Polanów.

Na obszarze Pomorza Zachodniego, zwłaszcza w pasie pobraża Bałtyku, występują korzystne warunki do lokalizowania **elektrowni wiatrowych**.

W województwie zachodniopomorskim zlokalizowane są następujące elektrownie wiatrowe o mocy:

- w Barzkowicach - 9,00 MW,
- w Cisowie - 0,66 MW,
- w Dębnie - 0,17 MW,
- w Nowogardzie - 0,23 MW.

Energetyka Szczecińska wydała warunki techniczne do przyłączenia się do sieci elektrowni wiatrowych na łączną moc ok. 140 MW. Zakład Energetyczny w Koszalinie wydał warunki techniczne na przyłączenie się do sieci elektrowni wiatrowych o mocy ok. 40 MW.

W województwie wykorzystuje się do celów energetycznych, w niewielkim zakresie, **gaz powstający na składowiskach odpadów komunalnych**. Obecnie funkcjonują 4 agregaty prądotwórcze zasilane gazem wysypiskowym w miejscowościach: Klucz, Sierakowo, Przytór, Sianów. Łączna moc zainstalowanych elektrowni wynosi 1,2 MW.

Na Pomorzu Zachodnim występują znaczne ilości **wód geotermalnych**, które mogą być wykorzystane w energetyce ciepłej. Na głębokościach 1600 - 2200 m występują wody geotermalne o temperaturach 50 - 90°C. W miejscowości Pyrzyce uruchomiono przed laty pierwszą w Polsce ciepłownię zasilaną wodami geotermalnymi. Energia ciepła z tej kotłowni dostarczana jest dla ok. 20.000 mieszkańców Pyrzyc. Energia geotermalna ma szczególne znaczenie dla większych aglomeracji miejskich (Szczecin, Stargard Szczeciński, Świnoujście, Kamień Pomorski, Kołobrzeg i inne). Może być również wykorzystywana w pobliżu większych ośrodków miejskich, np. do ogrzewania upraw pod osłonami ze szkła lub folii.

Na terenie województwa występuje także korzystne nasłonecznienie, umożliwiające **wykorzystanie promieniowania słonecznego do produkcji energii ciepłej i elektrycznej**. Korzystnym rejonem do produkcji energii z wykorzystaniem promieniowania słonecznego są obszary wiejskie, zwłaszcza położone na pobrażu Bałtyku, gdzie intensywność promieniowania słońca występuje przez 1550 - 1650 godzin w roku. Przy sprzyjających warunkach atmosferycznych, w naszej szerokości geograficznej można uzyskać 0,93 - 1,16 kW mocy ciepłej z 1 m² powierzchni średnio przez 1600 godzin w roku.

Największym źródłem energii odnawialnej w najbliższych latach będzie **biomasa**. W warunkach przyrodniczych Pomorza Zachodniego biomasa może stanowić nie tylko znaczące źródło energii odnawialnej, ale winna być jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich, przynoszącym wymierne efekty ekologiczno - energetyczne. Obecnie w województwie zachodniopomorskim biomasa, jako odnawialne źródło energii, wykorzystywana jest w znikomym stopniu. Nie ma tu ani jednej większej kotłowni opalanej biomasą.

7.6. Telekomunikacja

Wyrównanie różnic pomiędzy terenami wiejskimi i miejskimi zależy także od intensywności rozwoju infrastruktury telekomunikacyjnej. Wieś jest nieatrakcyjna dla potencjalnych inwestycji telekomunikacyjnych z powodu ponoszenia wysokich nakładów, przy jednocześnie niskich dochodach z tych obszarów. Mimo to telekomunikacja, także na obszarach wiejskich, dynamicznie się rozwija. Można uznać, że poziom wyposażenia obszarów wiejskich w infrastrukturę telekomunikacyjną jest zadowalający. W województwie zachodniopomorskim w 2000 r. do przewodowej telefonii było podłączonych 500,8 tys. abonentów, a wskaźnik gęstości telefonicznej wyniósł 28,9 abonentów/100 mieszkańców.

Rozwój telefonii bezprzewodowej sprawił, że dostępność telekomunikacyjna jest prawie w każdym kątku regionu. Ma to szczególne znaczenie dla gospodarstw zlokalizowanych na koloniach i w znacznym rozproszeniu, gdzie budowa telefonii przewodowej jest bardzo kosztowna.

7.7. Melioracje

Gospodarką melioracyjną w województwie zajmuje się Zachodniopomorski Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Szczecinie, przy udziale podległych terenowych oddziałów powiatowych. Na podregion koszaliński został wydzielony Rejonowy Oddział ZZMiUW w Koszalinie.

Obszary zmeliorowane (wg danych ZZMiUW w Szczecinie na dzień 31.III.2001.) to:

– grunty orne	- 277 253 ha
– użytki zielone	- 158 100 ha
razem	- 435 353 ha

Na terenie województwa działają 132 spółki wodne. Powierzchnia zmeliorowanych gruntów objętych działalnością spółek wodnych wyniosła 259 079 ha. Istniejące urządzenia pozwalają nawadniać 3766 ha gruntów ornych i 42801 użytków zielonych. Obszar nawadniany gnojowicą wynosi 2309 ha gruntów ornych i 264 ha łąk. Według informacji Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych w Szczecinie, nie wszystkie urządzenia melioracyjne były objęte utrzymaniem, tj. konserwacją i remontami, ze względu na zbyt skromne środki finansowe, które wyniosły około 40% potrzeb. W związku z powyższym brak jest również środków finansowych na urządzenia wymagające odbudowy lub modernizacji urządzeń melioracyjnych. W pierwszej kolejności środki finansowe przeznaczone są na konserwacje i częściową odbudowę urządzeń melioracji podstawowej, która przeciwdziała skutkom powodziowym. Dalsze ograniczenie środków na utrzymanie urządzeń melioracji podstawowych (rzek, kanałów, wałów przeciwpowodziowych i melioracyjnych stacji pomp) spowodują znaczące pogorszenie się stanu technicznego tych urządzeń, a w wyniku tego może pojawiać się coraz częstsze występowanie zagrożeń powodziowych. Urządzenia wymagające odbudowy to rzeki, wały, zbiorniki i stacje pomp.

W województwie zachodniopomorskim duże kompleksy użytków zielonych są nie użytkowane lub użytkowane częściowo, co prowadzi do ich degradacji. Duże ilości paszy w formie zielonki lub siana zostają niewykorzystane. W miarę zwiększania obsady bydła w województwie, wzrosnie zapotrzebowanie na paszę produkowaną na użytkach zielonych. Mimo trudności finansowych przyznawanych na meliorację, nie może ująć uwadze sprawa małej retencji.

7.8. Ochrona środowiska

Ocena stanu środowiska dokonywana jest w okresach rocznych, na podstawie danych dostarczanych w ramach monitoringu wojewódzkiego przez Wojewódzką Inspekcję Ochrony Środowiska.

Stan środowiska w województwie zachodniopomorskim, podobnie jak na obszarze całego kraju, systematycznie poprawia się.

Rodzaje i stopień zagrożeń, zarówno dla ludzi jak i środowiska, są na obszarach wiejskich województwa zróżnicowane przestrzennie. Największa presja zanieczyszczeń na środowisko występuje na terenach położonych w pobliżu dużych aglomeracji miejskich oraz uprzemysłowionej części zachodniej województwa (Szczecin, Police, Gryfino, Świnoujście). Na stan powietrza atmosferycznego mają także znaczny wpływ mniejsze lokalne źródła ciepła, a także tzw. „niska” emisja wynikająca z bezpośredniego ogrzewania gospodarstw domowych.

Obszary wiejskie województwa zachodniopomorskiego charakteryzują się dużym bogactwem przyrody nieożywionej oraz występującej tu flory i fauny.

Lasy, które są bardzo ważnym elementem środowiska przyrodniczego, podlegają różnym zagrożeniom, wynikających z przyczyn zarówno naturalnych jak i antropogenicznych. Najgroźniejsze przyczyny antropogeniczne to: zanieczyszczenie powietrza i wód oraz zmiany stosunków wodnych. Stan zdrowotności lasów jest najlepszy we wschodniej części województwa. Gorsza zdrowotność lasów położonych w zachodniej części województwa, głównie lasów położonych w granicach aglomeracji szczecińsko-polickiej, spowodowana jest zanieczyszczeniami przemysłowymi. Większość składowisk odpadów jest zlokalizowany na terenach wiejskich w wyniku, czego występuje w wielu przypadkach zanieczyszczenie wód podziemnych oraz powietrza i gleb.

Na jakość wód wpływają nie tylko ścieki komunalne i przemysłowe, ale także zanieczyszczenia powstające w sektorze rolniczym, który w znacznej mierze jest odpowiedzialny za zanieczyszczenia wód powierzchniowych i morskich związkami biogennymi. Do wielu jezior położonych na terenach wiejskich odprowadzane są jeszcze ścieki nieczyszczone lub oczyszczone w niedostatecznym stopniu w oczyszczalniach wyeksploatowanych i mało sprawnych.

W wyniku prowadzonych badań stwierdzono, że zanieczyszczenia wód powierzchniowych nawet w znacznych odległościach od aglomeracji miejskich są duże. Stwierdzono, że jest to spowodowane głównie tzw. zanieczyszczeniami obszarowymi, pochodzącymi z pól uprawnych. Z powierzchni tych pól przedostają się do wód powierzchniowych i gruntowych związki biogenne, głównie związki azotu i fosforu. Oprócz związków biogennych do wód powierzchniowych dostają się także pozostałości po środkach ochrony roślin. Na zanieczyszczenia wód wpływają także tzw. zanieczyszczenia punktowe pochodzące z rolnictwa, zwłaszcza soki kiszonkowe.

II. ANALIZA SWOT

1. ANALIZA SWOT ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO

1.1. Uwarunkowania geograficzno-przyrodnicze

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Przygraniczne i nadmorskie położenie znacznej części województwa. • Atrakcyjność krajobrazowa i przyrodnicza większości obszaru regionu. • Znaczna ilość wód powierzchniowych, zwłaszcza jezior. • Znaczne zasoby leśne bogate w runo leśne i zwierzynę łowną. • Na większości obszarów wiejskich brak uciążliwego przemysłu dla środowiska przyrodniczego. • Stosunkowo czyste środowisko przyrodnicze. 	<ul style="list-style-type: none"> • Występowanie znacznych obszarów gleb zakwaszonych, słabych i trudnych w uprawie. • Dość duża powierzchnia obszaru regionu zagrożona powodzią i zalewami. • Niedostateczne egzekwowanie prawa w zakresie ochrony środowiska. • Niska świadomość ekologiczna mieszkańców. • Występowanie dużego nasilenia ruchu kołowego w sezonie letnim, powodującego znaczne zanieczyszczenie środowiska spalinami.

1.2. Ludność, zatrudnienie, bezrobocie

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Powolny przyrost liczby ludności w wieku produkcyjnym. • Tendencja wzrostowa liczby ludności na terenach wiejskich. • Zmniejszenie emigracji ludności wiejskiej do miast. • Duży potencjał mobilny mieszkańców. 	<ul style="list-style-type: none"> • Duże zróżnicowanie obszarów wiejskich województwa pod względem demograficznym. • Spadek liczby ludności w wieku mobilnym. • Wyraźny spadek zatrudnienia w gospodarce narodowej. Rosnąca stopa bezrobocia oraz duże bezrobocie ukryte na obszarach wiejskich, zwłaszcza na terenach po byłych PGR. • Niskie kwalifikacje pracowników, zwłaszcza wśród zarejestrowanych bezrobotnych.

1.3. Warunki agroprzyrodnicze i produkcja roślinna

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Korzystne warunki agroprzyrodnicze, w tym korzystny agroklimat. • Duży udział w strukturze rolnej gospodarstw większych, wybitnie towarowych o wysokim poziomie specjalizacji i technologii produkcji • W wielu rejonach województwa występowanie korzystnych warunków do rozwoju rolnictwa ekologicznego i produkcji warzyw. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niski stopień wykorzystania potencjału produkcyjnego (wysokie koszty produkcji). • Ograniczone możliwości rozszerzania kierunków produkcji. • Rosnące trudności ze zbytem płodów rolnych.

1.4. Chów i hodowla zwierząt gospodarskich

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Warunki lokalizacyjne dogodne do inwestowania zgodnie z wymogami środowiska naturalnego. • Dobra struktura użytków rolnych (duży udział trwałych użytków zielonych) sprzyja rozwojowi chowu i hodowli bydła mlecznego, mięsnego, owiec i kóz systemem zrównoważonym. • Wysoki stopień inseminacji, oceny użyteczności gospodarki hodowlanej zwierząt gospodarskich w województwie zachodniopomorskim. • Tania siła robocza. 	<ul style="list-style-type: none"> • Zmienne priorytety w produkcji zwierzęcej. • Niewystarczające środki finansowe przeznaczone na zwalczanie chorób z urzędu. • Brak wojewódzkiej bazy do profesjonalnego prowadzenia aukcji i pokazów zwierząt hodowlanych. • Brak obowiązkowego systemu ubezpieczeń zwierząt gospodarskich.

1.5. Przetwórstwo rolno-spożywcze

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Duży nie w pełni wykorzystany potencjał produkcyjny istniejących zakładów przetwórczych. • Produkowanie regionalnych wyrobów charakteryzujących się dobrym smakiem, naturalnością i ciekawym asortymentem. • Zakłady, które spełniają unijne wymogi sanitarno-weterynaryjne nie ustępują zakładom w UE. • Duży popyt na wieprzowinę i drób. • Dobre przygotowanie zawodowe i doświadczenie praktyczne kadry zarządzającej zakładami przetwórczymi. 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak silnych powiązań integracyjnych pionowych (rolnik - zakład przetwórczy), co do ilości i jakości oraz wynikające z tego ryzyko produkcji. • Niechęć rolników do grupowego działania. • Brak zakładów przetwórczych dla surowców pochodzących z chowu alternatywnego. • Opóźnienia w restrukturyzacji i modernizacji przemysłu rolno-spożywczego oraz niechęć przetwórców do integracji (szczególnie mleczarnie). • Słaba promocja wyrobów w celu uzyskania uznania i zdobycia „marki” na rynku. • Niska realizacja zobowiązań za dostarczony surowiec, tzw. zatory płatnicze.

1.6. Rybołówstwo i rybactwo

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Rybołówstwo uprawiane jest przeważnie przy pomocy niewielkich mobilnych statków, ekologicznymi metodami chroniącymi środowisko. • Możliwość zwiększenia nakładu połowowego w środkowej części wybrzeża. • Potencjalnie chłonny rynek krajowy na ryby i produkty rybne. • Wykwalifikowana kadra rybacka. • Dobrze rozwinięta sieć portów rybackich. • Rozmieszczenie firm przetwórczych na terenie całego kraju oraz ich gotowość do modernizacji. 	<ul style="list-style-type: none"> • Przeszarżała, nieefektywna flota. • Podeszły wiek rybaków. • Brak kapitału. • Niedostateczne działania na rynku zbytu w zakresie informacji i promocji (ryby słodkowodne). • Brak w mniejszych portach i przystaniach plażowych infrastruktury (drogi, urządzenia do wyładunku i wyciągania łodzi, przechowania surowca, chłodzonych powierzchni składowych i magazynów, możliwości zamrożenia). • Brak zorganizowanego rynku rybnego w rozumieniu przepisów unijnych i brak organizacji producenckich.

<ul style="list-style-type: none"> • Możliwości wzrostu sprzedaży ryb i ich przetworów (w kraju i na eksport). • Racjonalne rybołówstwo jest jednym ze sposobów ochrony przyrody. • Produkty rybołówstwa mają unikalny ekologiczny („czysta” produkcja) i kulinarny charakter (cenne gatunki). 	<ul style="list-style-type: none"> • Duża liczba zakładów przetwórczych niedostosowanych do standardów unijnych. Brak środków na inwestycje. • Zależność wielkości i wartości produkcji rybołówstwa śródlądowego od: <ul style="list-style-type: none"> - naturalnej produktywności wód powierzchniowych (ilość i gatunki poławianych ryb), - zachowanie ciągłości ekosystemów (drożność dróg powierzchniowych), - jakości wód powierzchniowych (zanieczyszczenia, natlenienie wód), - sezonowości dostaw ryb, - możliwości rybackiego korzystania z wód ograniczone są potrzebami innych sektorów gospodarki, - możliwości finansowania inwestycji ze środków własnych (długi okres zwrotu i niekorzystna stopa zwrotu zainwestowanego kapitału), - wysokości stopnia kłusownictwa.
---	--

1.7. Leśnictwo

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Duży powierzchniowo obszar lasów (w tym 90% stanowią lasy publiczne) i małe zaludnienie. • Zwiększanie zalesienia z powodu ilości słabych gleb VI i V klasy bonitacyjnej. • Możliwość uprawy roślin energetycznych. • Zwiększa się systematycznie obszar lasów chronionych. • Istnienie dwóch Parków Narodowych. • Produkcja surowców ekologicznych. • Pozyskiwanie runa leśnego i innych użytków ubocznych oraz zwierzyny łownej. • Wydzielenie terenów dla turystyki i wypoczynku. 	<ul style="list-style-type: none"> • Małe zróżnicowanie przyrodnicze lasów. • Niekorzystne zaopatrzenie lasów w wodę. • Zanieczyszczenia przemysłowe lasów w zachodniej części województwa. • Ujemny wpływ na stan lasów mają: <ul style="list-style-type: none"> - duży procent gatunków iglastych, - przewaga drzewostanu młodego, - około 35% drzewostanu rośnie na gruntach porolnych, - okresowe występowanie susz. • Niewykonywanie rocznych planów odstrzału zwierzyny łownej. • Brak zorganizowanego skupu runa leśnego.

1.8. Infrastruktura techniczna

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Krzyżowanie się w regionie ważnych połączeń komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym i korzystny układ przestrzenny dróg krzyżowych i wojewódzkich. • Możliwy transport morski i śródlądowy rzeką Odrą, lotniczy i autobusowy • Wystarczające zasoby wód podziemnych do pokrycia zapotrzebowania na wodę pitną i do celów gospodarczych. • Powszechna dostępność sieci wodociągowej i systemu energetycznego • Uporządkowana gospodarka ściekowa w gminach położonych w pasie nadmorskim. • Dość dobrze zorganizowany system zbiórki i wywozu odpadów komunalnych. • Dość dobre wyposażenie miejscowości położonych w strefie nadmorskiej w sieć gazową. • Powszechna aprobata potrzeby zmiany systemów ogrzewania umożliwiających korzystanie z paliw ekologicznych. • Duży potencjał regionu w zakresie produkcji energii z odnawialnych źródeł. • Stała konserwacja urządzeń melioracji podstawowej (rzeki, wały, zbiorniki). • Duża ilość jezior, rzek i cieków odprowadzających wodę do morza. • Znaczny obszar użytków wodnych objętych melioracją szcegółową. • Wykorzystywanie małych retencji do rozwijania rybactwa śródlądowego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczające wyposażenie regionu w sieci drogowe: ogólny wskaźnik gęstości dróg jest mniejszy od średniej krajowej. • Znikoma ilość dróg dwujezdniowych (0,34% ogółu dróg), podczas gdy w kraju odsetek ten wynosi 1,1%. • Zły stan nawierzchni większości dróg, wymagających remontu i modernizacji. • Zły stan techniczny większości linii kolejowych oraz zdekapitalizowany w znacznej części tabor kolejowy. • Zły stan techniczny znacznej ilości ujęć wodnych, stacji uzdatniania oraz części sieci wodociągowej (około 30% sieci wodociągowej znajdującej się na terenach wiejskich wykonana jest z rur azbestowo-cementowych). • Brak w większości kompleksowych rozwiązań związanych z sanitacją wsi. • Niezadowalający stan techniczny wielu istniejących tratostacji i sieci rozdzielczych. • Zbyt mała liczba miejscowości (337), do których doprowadzony jest gaz ziemny. • Zły stan techniczny kotłowni po byłych PGR powoduje zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego. • Znikome wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, zwłaszcza energii z biomasy. • Zwiększa się ilość urządzeń melioracji podstawowej wymagających odbudowy i modernizacji. • Wody morskie działają niszcząco na brzeg morski i są zagrożeniem powodziowym dla terenów przyległych, nisko położonych.

III. PROGNOZA ROZWOJU

1. PROGNOZA ROZWOJU ROLNICTWA

1.1. Produkcja roślinna

Mając na uwadze przedstawione wcześniej dane o sytuacji organizacyjno-produkcyjnej w województwie oraz nakreślone na ich tle perspektywy rozwojowe produkcji roślinnej, można uznać, że wskazują one racjonalne kierunki i tendencje wobec zmieniających się uwarunkowań i realiów w rolnictwie. W oparciu o szeroko zaprezentowany wizerunek rolnictwa i jego możliwości formułuje się następujące przesłanki strategiczne:

1. potencjał produkcyjny rolnictwa zachodniopomorskiego nie jest w pełni wykorzystywany, co stwarza możliwość intensyfikacji i znaczącego wzrostu wyników produkcyjnych,
2. sukcesywnie powiększany jest obszar gospodarstw liczących się w produkcji towarowej, realizowany poprzez zakup ok. 1000 ha gruntów rocznie,
3. warunki techniczno-organizacyjne pozwalają na szerokie stosowanie zdobyczy nauki i postępu, sprzyjających realizacji wskazanych założeń kierunkowych w produkcji roślinnej,
4. istniejące uwarunkowania produkcyjno-rolnicze umożliwiają nadal wysoką produktywność rolnictwa zachodniopomorskiego i utrzymanie jednej z czołowych pozycji w kraju w zakresie towarowej produkcji rolnej,
5. pojawiające się w regionie tendencje rozwoju przetwórstwa rzepaku i żyta na biopaliwa urealniamy potencjalne kierunki produkcji,
6. bliska perspektywa nowych regulacji rynków rolnych po integracji z UE niesie nowe możliwości organizacji produkcji oraz stabilizacji ekonomiczno-finansowej gospodarstw.

Realność prognoz rozwojowych umacniają niewątpliwie szerokie możliwości inwestowania w gospodarstwach rolnych. Sprzyjają temu dogodne formy wsparcia finansowego dostępne dziś i w najbliższej perspektywie, w tym:

- kredyty preferencyjne z dopłatami ARiMR do oprocentowania, stwarzające szerokie pole działalności inwestycyjnej,
- program SAPARD, skierowany na poprawę warunków i jakości produkcji oraz różnicowanie działalności w gospodarstwach rolnych,
- fundusze strukturalne Unii Europejskiej.

Jednym z niezbędnych warunków ukierunkowania rozwoju produkcji jest przyjęcie stosownych rozwiązań instytucjonalnych, umożliwiających optymalne dostosowanie do wymogów nowoczesnego rolnictwa, a także kształtowanie i utrwalanie nowych modeli organizacyjno-produkcyjnych towarowych gospodarstw rolnych w regionie. Realność i skuteczność programu zależy od ogółu zaistniałych warunków funkcjonowania gospodarstw rolnych.

W perspektywie najbliższych 15 lat w uprawie roślin winny mieć zastosowanie następujące działania:

- racjonalizacja struktury zasiewów i zmianowania (zwiększenie areалу roślin strukturotwórczych, np. strączkowych),
- zwiększenie udziału pszenic wysokojakościowych,
- upowszechnianie proekologicznych metod uprawy zbóż,
- rozszerzenie produkcji nasiennej zbóż, ziemniaków i innych roślin,
- wykorzystanie warunków do produkcji ziemniaków jadalnych i przemysłowych,
- upowszechnianie przechowalnictwa płodów rolnych u producentów,
- zwiększenie udziału rzepaku i żyta z przeznaczeniem na produkcję biopaliw,
- wprowadzenie obowiązkowego odłogowania gruntów, korzystnego dla zmianowania,
- wykorzystywanie integrowanych systemów produkcji.

1.2. Prognozy rozwoju produkcji ogrodniczej

Z danych statystycznych wynika, że w woj. zachodniopomorskim największą powierzchnię upraw warzywniczych polowych stanowi kapusta i marchew.

Trzeba stwierdzić, że marchew jest obecnie najbardziej perspektywiczną uprawą w warunkach całego Pomorza. Wzrasta bowiem zapotrzebowanie na marchew sokową, dla przemysłu chłodniczego, a przede wszystkim na marchew mytą i pakowaną na świeży rynek.

W zachodniej części województwa najbardziej przyszłościową jest letnia uprawa kalafiora - szczególnie w dolinie Odry (duża naturalna wilgotność gleby, bliskość chłonnych rynków zbytu w okresie wakacyjnym).

Z pozostałych upraw gruntowych duże znaczenie miały i mieć będą: kapusta do kiszenia i długiego przechowania; ogórki i buraki ćwikłowe, a ze względu na wartość produkcji - uprawa pora (szczególnie) i selera korzeniowego (w coraz mniejszym zakresie).

W porównaniu z resztą Polski, ze względów klimatycznych, mało uprawiać się będzie cebuli na przechowanie, ale zwiększy się powierzchnia uprawy cebuli ozimej, z dymki i bardzo wczesnej - sprzedawanej jako obieranej.

Obecność dużych aglomeracji miejskich: Berlina, Szczecina czy Koszalina w przyszłym Euroregionie Pomorze Zachodnie, stworzy chłonny rynek dla producentów warzyw obecnie mniej popularnych, a o bardzo wysokiej wartości biologicznej i dużych walorach smakowych, np. kapusty pekińskiej, chińskiej, japońskiej, szeregu warzyw rzepowatych, korzeniowych, a zwłaszcza liściowych. Pozwoli to wielu producentom warzyw zwiększyć wielkość i poprawić opłacalność produkcji. O ile obecnie na skalę wysokotowarową uprawia się w województwie zachodniopomorskim 12 gatunków warzyw, to szacuje się, że liczba tak uprawianych gatunków wzrośnie do co najmniej trzydziestu.

Konieczne są programy jak najszybciej propagujące uprawę i spożycie tych nowych gatunków, tak by w chwili przystąpienia do Unii Europejskiej producenci zachodniopomorscy mogli zająć nowe rynki zbytu.

Największe powierzchnie uprawy warzyw polowych, ze względu na wcześniej wymienione warunki klimatyczno-glebowe i ekonomiczne oraz tradycję uprawy, są i będą zlokalizowane głównie w powiatach: gryfińskim, stargardzkim, grodzkim szczecińskim, goleniowskim i kołobrzesckim. Ze względu na wysoką bonitację gleb, dobrą strukturę gospodarstw, malejące zapotrzebowanie na produkcję buraka cukrowego i zbóż oraz lokalizację wobec rynków zbytu, produkcja polowa warzyw może być szansą także dla producentów rolnych w powiatach pyrzyckim i choszczeńskim (już w chwili obecnej w tych powiatach zaznacza się najwyższa dynamika wzrostu produkcji warzyw).

Produkcja warzyw szklarniowych po wprowadzeniu nowych gatunków i odmian wzrośnie, nastąpi także dalszy wzrost produkcji warzyw pod osłonami na okres letni, a ze względu na malejącą opłacalność spadnie (wyższe koszty produkcji w porównaniu z resztą Polski) wczesna produkcja warzyw pod osłonami ogrzewanymi.

Produkcja pod osłonami dominować będzie głównie w powiatach: stargardzkim, pyrzyckim, gryfińskim.

1.3. Produkcja sadownicza

Pomimo wielu barier istnieją szerokie możliwości rozwoju produkcji sadowniczej w województwie zachodniopomorskim, przede wszystkim ze względu na:

- bliskość rynków zbytu, którymi będą kraje zachodnie, a zwłaszcza Skandynawia (owoce wczesne - obecnie już znaczący eksport truskawek),
- postępujące zmiany w podejściu do racjonalnego sposobu odżywiania (dieta z rosnącą przewagą owoców i warzyw).

Rozwój produkcji sadowniczej w woj. zachodniopomorskim powinien więc być skierowany na owoce świeże, do konsumpcji, a poprzez stworzenie sieci małych, wysoko energooszczędnych przechowalni wyposażonych w urządzenia chłodnicze - dostępnych cały rok oraz odtworzyć bazę surowcową dla istniejących przetwórci.

Plantatorzy owoców w województwie, muszą również stworzyć silny związek producentów, tak by móc wejść na rynek unijny.

Ponadto choć część produkcji sadowniczej winna zmienić charakter: z przeznaczonej na zaopatrzenie lokalnych rynków - w proeksportowy.

Pomimo barier w postaci braku długookresowej polityki eksportowej na chłonny i bliski rynek niemiecki, będzie można wyeksportować do 50% zebranych świeżych owoców truskawek, czereśni, borówki amerykańskiej (być może także grusz). Należy podkreślić, że eksportować będzie można jedynie owoce bardzo dobrej jakości, wysortowane i w dużych partiach.

Reasumując, z silnie zorientowanych eksportowo produktów przeznaczonych na tzw. „świeży rynek” należałoby produkować:

1. truskawki i czereśnie świeże i schłodzone,
2. porzeczkę czarną, porzeczkę czerwoną, porzeczkę białą i agrest, maliny świeże i schłodzone (szczególnie odmian późnych i powtarzających),
3. sok jabłkowy.

Wykorzystanie powyższych możliwości będzie możliwe tylko i wyłącznie wtedy, gdy powstanie na terenie województwa co najmniej kilkadziesiąt całkowicie nowych, dużych, wyspecjalizowanych gospodarstw sadowniczych o powierzchni uprawy powyżej 10 ha.

Wieloletnie doświadczenia krajów UE wykazały, że najlepszym modelem wsparcia produkcji owoców jest stworzenie systemu pomocowego pozwalającego na budowę małych przechowalni - chłodni (co najwyżej średnich dla 2-3 producentów) u poszczególnych wytwórców i stworzenie rynku zbytu poprzez wsparcie rozwoju organizacji producenckich o charakterze marketingowym.

Budowa dużych obiektów przechowalniczych jest nieopłacalna ze względu na:

- nadmierną energochłonność,
- chroniczne niepełne wykorzystanie,
- znaczne wydłużenie długości dróg transportowych - zwiększenie uszkodzeń i ubytków transportowych,
- duże obciążenie kosztami stałymi.

1.4 Produkcja kwiaciarska

W okolicach dużych aglomeracji miejskich najważniejszą produkcją będzie uprawa kwiatów rabatowych i balkonowych, a zwłaszcza kwiatów wieloletnich, służących do trwałego urządzania ogrodów przydomowych. Jest to i będzie najbardziej opłacalną gałąź ogrodnictwa. Wartościowo, razem z dominującą produkcją chryzantem, będzie to w przyszłości zdecydowanie największa część produkcji ogrodniczej.

Należy więc podjąć możliwie dużo przedsięwzięć marketingowo-monitoringowych, by rynki zbytu na tą produkcję nie zostały zajęte przez producentów z Unii Europejskiej i innych regionów Polski.

Ze względu na warunki klimatyczne, w tym przypadku dużą wilgotność powietrza, łagodną zimę, na terenie zachodniej części województwa powstają i będą powstawać filie zagranicznych przedsiębiorstw szkółkarskich, które w dużej liczbie istniały na tych terenach przed wojną.

Częściowej restytucji ulegnie produkcja kwiatów ciętych - rynek wymaga obecnie coraz wyższej świeżości kwiatów znajdujących się w obrocie, w związku z czym występuje powszechne dążenie do ograniczenia czasu ich transportu.

1.5. Założenia programowe rozwoju rolnictwa ekologicznego

Produkty ekologiczne stają się na rynku coraz szerzej identyfikowane przez konsumentów i wzrasta stopniowo popyt na ekologiczną żywność. Dla producentów rolnych jest to istotny argument przemawiający za przestawianiem gospodarstw na rolnictwo ekologiczne.

Jednakże jasno określony i trwały system pomocy państwowej stanowić będzie podstawowy impuls do zmiany profilu produkcji z konwencjonalnej na ekologiczną wśród szerszej grupy producentów rolnych.

Również władze samorządowe powinny opracować lokalne programy wspierania rolnictwa ekologicznego, uwzględniające zapotrzebowania i specyfikę danego regionu.

Zgodnie z obecnie obowiązującą ustawą o rolnictwie ekologicznym, produkcja żywności metodami ekologicznymi prowadzona może być wszędzie tam, gdzie środowisko jest wolne od zanieczyszczeń w atmosferze i wodzie, a gleby nie są zanieczyszczone metalami ciężkim. Jednakże powyższy zapis w ustawie krajowej, dotyczący kryteriów środowiskowych, jest nieobecny w rozporządzeniu Unii Europejskiej (obowiązującym w krajach „piętnastki” - Rozporządzenie EWG nr 2092/91 w sprawie rolnictwa ekologicznego oraz znakowania jego produktów i środków spożywczych).

Dlatego też regionalizacja ekologicznej produkcji rolniczej w dużej mierze zależeć będzie od kondycji organizacyjnej i finansowej gospodarstw przystępujących do zmiany profilu produkcji oraz od regionalnych programów rozwoju rolnictwa ekologicznego.

Ze względu na występowanie w województwie największych obszarowo terenów o bardzo niskim skażeniu środowiska (w skali kraju - obok woj. warmińsko-mazurskiego), należałoby tak opracować programy dotyczące rolnictwa w regionie, by rolnictwo i ogrodnictwo ekologiczne były w nich priorytetowe, aby w pełni wykorzystać wykonane do tej pory inwestycje proekologiczne i umożliwić skorzystanie z funduszy strukturalnych UE.

Do obszarów, na których szczególnie należałoby wspierać przedsięwzięcia z zakresu rozwoju rolnictwa ekologicznego zaliczyć powinno się obszary przyrodniczo chronione oraz ich otuliny.

Ponadto rolnictwo na obszarze zlewni rzeki Płoni oraz strefy jeziora Miedwie (ujęcie wody dla Szczecina), jak również w rejonach o wysokich walorach przyrodniczych (np. zlewnia rzeki Parsęty, Regi, Zalew Szczeciński i jego unikalne w skali kraju i Europy otoczenie łąkowe) powinno być objęte programami wspierającymi rozwój rolnictwa ekologicznego.

Podstawowe cele rozwoju rolnictwa ekologicznego to:

1. dążenie do osiągnięcia do roku 2015 co najmniej 5% udziału produkcji ekologicznej w ogólnej strukturze produkcji rolnej województwa zachodniopomorskiego, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów cennych przyrodniczo,
2. wspieranie marketingu produktów ekologicznych ważnych w żywieniu niemowląt, szkołach, szpitalach i placówkach zbiorowego żywienia,
3. rozwinięcie wieloasortymentowej produkcji żywności ekologicznej zaspokajającej potrzeby rynku regionalnego,
4. wypromowanie lokalnych, ekologicznych markowych produktów kreujących wizerunek regionu.

1.6. Produkcja zwierzęca

Aby zapewnić rozwój i samowystarczalność woj. zachodniopomorskiego w surowce i artykuły pochodzenia zwierzęcego, należy dążyć do wzrostu pogłowia i doskonalenia wartości hodowlanej zwierząt gospodarskich, między innymi poprzez właściwą pracę hodowlaną, selekcję i dobór odpowiednich ras.

W najbliższych latach można oczekiwać umiarkowanego wzrostu popytu krajowego na produkty rolnicze. Szansę na ekspansję może stworzyć wejście Polski do UE. Należy zatem dążyć do dywersyfikacji⁴ produkcji zwierzęcej pod kątem potrzeb rynków zagranicznych i luk na rynku regionalnym oraz krajowym, jak również do zdecydowanej poprawy jakości produktów rolnych, a w szczególności surowców i produktów zwierzęcych.

Na podstawie diagnozy produkcji zwierzęcej w województwie zachodniopomorskim oraz przewidywanych prognoz zmian popytu na towary rolno-spożywcze w kraju i za granicą, uważa się następujące kierunki produkcji zwierzęcej za najlepiej rokujące w województwie:

- chów i hodowlę bydła mlecznego,
- chów i hodowlę bydła mięsnego,
- chów i hodowlę trzody chlewnej,
- chów i hodowlę drobiu,
- chów i hodowlę owiec i kóz,
- chów i hodowlę alternatywną (np. strusie, pszczoły, daniele, konie, przepiórki).

⁴ dywersyfikacja - to jedna ze strategii kształtowania pola rynkowego uwzględniających relacje produkt - rynek. Oznacza podjęcie produkcji nowych produktów i umieszczanie je na nowych (dotychczas nie obsługiwanych) rynkach.

Potencjał klimatyczno-glebowy i struktura agrarna województwa zachodniopomorskiego predysponuje go do rozwoju chowu i hodowli wszystkich gatunków zwierząt gospodarskich, a w szczególności bydła mlecznego i czysto rasowego bydła mięsnego i owiec. Stan posiadanych trwałych użytków zielonych wskazuje że chów i hodowla **bydła mlecznego**, czysto rasowego **bydła mięsnego**, winna być lokalizowana w powiatach, w których jest ponad 20% trwałych użytków zielonych, tj. w białogardzkim, goleniowskim, gryfińskim, kamieńskim, kołobrzesckim, polickim, koszalińskim i sławieńskim.

Ponadto aby osiągnąć w przyszłości samowystarczalność w produkcji mleka i wołowiny kulinarnej należy:

- prowadzić systematycznie wymianę stad krów na wysoko wydajne - z rosnącym dolewem krwi ras mlecznych typu - HF⁵, przez co zwiększy się roczną produkcyjność krów do około 7000 litrów/szt. i poprawi efektywność ekonomiczną tego kierunku produkcji,
- pogłowie krów winno wynosić ok. 100 tys. szt. Zabezpieczy to spożycie mleka (wraz z jego przetworami) na poziomie ponad 300 litrów mleka rocznie na 1 mieszkańca województwa,
- kontynuować specjalizację i koncentrację produkcji mleka (co najmniej 10 krów w gospodarstwie prowadzącym produkcję towarową mleka),
- zrestrukturyzować system skupu i przetwórstwa mleka (małe zakłady z przestarzałym wyposażeniem, bez certyfikatów odpowiadających wymogom UE winny ulec likwidacji - egzystują kosztem utrzymywania niskich cen dla producentów mleka) oraz stworzyć system oceny mleka przez niezależne laboratoria odwoławcze,
- upowszechnić półintensywny i ekstensywny chów i hodowlę bydła mięsnego czysto rasowego (Limousine, Hereford, Angus), szczególnie w powiatach posiadających co najmniej 20% trwałych użytków zielonych,
- utrzymać stały dostęp dla hodowców do dobrego materiału genetycznego,
- wyeliminować z żywienia przeżuwaczy pasze białkowe pochodzenia zwierzęcego i unowocześnić technologię żywienia.

W powiatach, w których trwałe użytki zielone stanowią 15-20%, należałoby skoncentrować się na chowie i hodowli mieszanej, tj. trzody chlewnej, drobiu, a także przeżuwaczy. Są to powiaty: drawski, myśliborski, pyrzycki, łobeski, stargardzki, szczecinecki i świdwiński.

Najbardziej predysponowane do produkcji **trzody chlewnej i drobiu** są powiaty, w których grunty orne stanowią powyżej 85% powierzchni użytków rolnych, tj. choszczeński, gryfiński i walecki.

Zakłady ubojowe organizując swe bazy surowcowe będą oczekiwać lepszej współpracy ze strony dostawców żywca wieprzowego. Oferowany towar będzie musiał spełnić oczekiwane przez ubojnie standardy. Należy więc dążyć do:

- koncentracji stad i zwiększenia skali sprzedaży,
- unowocześniania technologii żywienia i utrzymania,
- podniesienia jakości tusz i poprawy jej rynkowej konkurencyjności,
- stosowania krzyżowania trój- lub czterorasowego (według krajowego programu hodowlanego),
- systemowej regulacji cen i interwencji,
- czytelnego systemu premiowania o silnym działaniu motywującym (przez zakłady mięsne), skierowanego do producentów, aby ci mogli utrzymać na wysokim poziomie swoją produkcję o pewnym stałym standardzie, a więc o określonym przedziale masy, jak i procentowej zawartości mięsa w tuszy.

Prognoza dotycząca popytu na mięso **drobiowe** jest korzystna. Przewiduje się dalszy jego wzrost, czemu sprzyjają preferencje konsumenckie i niskie ceny. Rozwój tego kierunku produkcji będzie zależny od popytu i efektywność ekonomicznej (np. prawo do refundacji eksportowych).

Wyprodukowanie odpowiedniej ilości mięsa drobiowego i jaj, stosownie do przewidywanego popytu wewnętrznego i potrzeb eksportowych, będzie zależało od:

- zrestrukturyzowania i modernizacji bazy drobiarskiej,
- koncentracji stad - produkcja drobiarska w województwie jest zbyt rozdrobniona,
- zintegrowania rynku drobiarskiego, w którym najsilniejszy kapitałowo partner jest organizatorem całego łańcucha produkcyjnego, począwszy od ferm hodowlanych i wylęgarni po zakłady produkcyjne i mieszalnie pasz.

⁵ bydło wysokomleczne rasy holsztyńsko-fryzyjskiej

Tania baza paszowa z trwałych użytków zielonych i infrastruktura stwarza duże możliwości w województwie zachodniopomorskim chowu i hodowli **owiec i kóz**, szczególnie w systemie półintensywnym i ekstensywnym, co może poprawić efektywność ekonomiczną tego kierunku produkcji. W związku z tym należy:

- dążyć do trwałej zmiany kierunku użytkowania owiec z ogólnoużytkowego (wełnisto-mięsnego) na mięsny, między innymi poprzez wykorzystanie do krzyżowania wypierającego tryków ras mięsnych, np. Ile de France, Suffolk, Teksel, oraz syntetyczne linie owiec ras mięsnych,
- doskonalić rozród owiec, aby zwiększyć produkcję jagniąt w jednym cyklu rozplodowym do 1,5 sztuki,
- stworzyć zakłady skupu i przetwórstwa mleka koziego na bazie likwidowanych lub upadających spółdzielni mleczarskich (obecnie rozwój towarowej produkcji mleka koziego i jego przetworów, który zalicza się do opłacalnych, hamuje brak takich zakładów), tym bardziej że produkcja mleka koziego nie będzie objęta (kwotami) limitami produkcyjnymi,
- promować, spożywanie mleka koziego, a także mięsa baraniego i koziego, jako produktów proekologicznych i ekologicznych.

Perspektywy rozwoju chowu i hodowli zwierząt gospodarskich w zależności od struktury użytków rolnych w latach 2002-2015 w Województwie Zachodniopomorskim

Wzrost pogłowia **koni** w woj. zachodniopomorskim i zainteresowanie ich chowem i hodowlą jest objawem pozytywnym, gdyż stwarza alternatywę dodatkowych dochodów.

Rozwój chowu i prac hodowlanych koni winien zmierzać w kierunku:

- zwiększenia pogłowia koni zarodowych, wierzchowych (sportowych i spacerowych, np. do gospodarstw agroturystycznych) roboczych i rzeźnych (konieczność zorganizowania rzeźni na Pomorzu Zachodnim),
- równolegle winien rozwijać się sport jeździecki, gdyż ma on znaczenie propagandowe (sukcesy sportowe koni to możliwość uzyskania za nie wyższej ceny).

Należy również dążyć do poprawy produktywności zwierząt gospodarskich, mięsności i jakości, uwzględniając aspekty sanitarno-weterynaryjne, dobrostan zwierząt i ochronę środowiska naturalnego.

Chów i hodowla alternatywna:

- w związku z planowanym wzrostem uprawy rzepaku, między innymi na biopaliwo, liczba rodzin pszczelich może wzrosnąć do około 60 tys.,
- z uwagi na nowelizację ustawy o zwierzętach łownych, w której do zwierząt gospodarskich zaliczono daniele, można będzie wykorzystać popegeerowskie nieużytki rolne do ich chowu na mięso i skóry (nie potrzeba tu obiektów inwentarskich tylko ogrodzenia i zakup stada podstawowego). Hodowla ich jest nieskomplikowana i opłacalna,
- można zaproponować chów strusi w warunkach fermowych lub w gospodarstwach agroturystycznych. Chów strusi, mimo rosnącej popularności, ciągle jest w fazie wzrostu. Jest to gałąź rozwojowa, którą należy propagować,
- dążenie społeczeństwa do odżywiania się żywnością proekologiczną i ekologiczną może stać się powodem wzrostu zainteresowania chowem przepiórki japońskiej. Wysoka produktywność oraz małe potrzeby lokalowe stwarzają możliwości do chowu masowego jako dodatkowego źródła dochodu.

2. PROGNOZA ROZWOJU RYNKÓW ROLNYCH

2.1. Rynek zbóż

W przyszłości o skali i efektywności ekonomicznej produkcji zbóż decydować będą limity produkcyjne, ceny zbóż i poziom dopłat oraz system regulacji przyjętych w Unii Europejskiej.

Zakres niezbędnych dostosowań w Polsce w systemie interwencji na rynku zbóż wymaga m. in.: dostosowania polskich przepisów prawnych i rozwiązań instytucjonalno-organizacyjnych do wymogów rozporządzenia 689/92/EWG z dnia 19 marca 1992 roku, ustalającego procedury i warunki przyjmowania ziarna zbóż przez agencje interwencyjne. Konieczna jest zmiana przepisów dotyczących funkcjonowania Agencji Rynku Rolnego, stopniowe zwiększanie wielkości zbytu minimalnej partii zbóż, a także wprowadzenie dopłat bezpośrednich do ich produkcji oraz sukcesywne wprowadzenie norm i metod oceny jakości zbóż, wprowadzenie IACS. Niezbędna jest też ustawa regulująca rynek zbóż.

Przywrócenie zdrowych relacji cenowych i opłacalności produkcji spirytusu, jak również zgodnie z dyrektywami obowiązującymi w UE wprowadzenie obowiązku dolewku do produkowanych w Polsce benzyn 5% alkoholu etylowego bezwodnego może przynieść tylko same korzyści gospodarcze: likwidację ugorów, nowe miejsca pracy, poprawę bilansu płatniczego kraju (mniejszy import ropy naftowej).

Wzrost produkcji bioetanolu z 50 tys. ton w 2001 r. do 260 tys. ton w roku 2003 - wymaga dodatkowej produkcji około 800 tys. ton żyta lub 2 400 ton ziemniaków.

2.2. Rynek ziemniaka

Ziemniak to uniwersalna roślina wykorzystywana przez przemysł skrobiowy, gorzelnictwo, na cele paszowe oraz zdrowy, wysokoenergetyczny produkt żywnościowy, a obecnie także surowiec do produkcji frytek, chipsów, puree.

Warunki klimatyczno-glebowe sprzyjają uprawie ziemniaków w województwie zachodniopomorskim. Rozwój rynku skrobi w Polsce i województwie zachodniopomorskim wiąże się z wykorzystaniem ziemniaków przemysłowych. Szansę na dalszą poprawę warunków finansowych producenci skrobi upatrują w ustawie o regulacji rynku skrobi ziemniaczanej, która weszła w życie 1 marca 2001 r. Ustanawia ona kontyngenty produkcyjne na skrobię, ustala cenę minimalną na ziemniaki przemysłowe oraz wprowadza płatności kompensacyjne dla producentów skrobi, dla plantatorów ziemniaków i dopłaty dla przedsiębiorców zużywających skrobię ziemniaczaną do dalszego przerobu, a także dopłaty do eksportu.

Wielkość kontyngentu krajowego produkcji skrobi ziemniaczanej na okres 3-letni:

- od 1.07.2002 r. do 30.06. 2003 r. w wysokości 200 tys. ton
- od 1.07.2003 r. do 30.06. 2004 r. w wysokości 220 tys. ton
- od 1.07.2004 r. do 30.06. 2005 r. w wysokości 242 tys. ton

Udział limitu produkcji skrobi ziemniaczanej dla Przedsiębiorstwa Przemysłu Ziemniaczanego „Nowamyl” S.A. w Łobzie w kontyngencie krajowym na lata 2002, 2003, 2004 wynosi 8,9%.

Zapotrzebowanie na skrobię ziemniaczaną, będące wynikiem produkcji i importu, kształtowało się w ostatnich latach w ilości 240 tys. ton.

W 2005 r. szacuje się je na ok. 324 tys. ton. Powyższe dane wskazują, że posiadane zdolności produkcyjne należy utrzymać, a linie technologiczne modernizować pod kątem wymagań w Unii Europejskiej.

Do celów przetwórczych w przemyśle spirytusowym z wykorzystaniem bioetanolu w województwie zachodniopomorskim wykorzystanych może być dodatkowo ok. 125 tys. ton żyta lub 376 tys. ton ziemniaków.

2.3. Rynek rzepaku

Rozwój rynku rzepaku w Polsce i w województwie zachodniopomorskim wiąże się z wykorzystaniem surowców rolniczych do produkcji biopaliw. Produkcja biopaliw rozwinęła się w kilku krajach UE oraz w Czechach, tj. tam, gdzie występuje nadprodukcja surowców rolniczych przydatnych do przerobu na paliwa.

Sejm RP przyjął w dniu 23 sierpnia 2001 r. uchwałę określającą cele ilościowe dla rozwoju energetyki odnawialnej w Polsce na lata 2010-2020. W strategii od 2010 r. przyjęto wzrost produkcji bioetanolu o 200 tys. ton/rok oraz produkcji czystego biodisla o 50 tys. ton/rok. Obecnie w Sejmie trwają prace nad ustawą i programem rozwoju produkcji poszczególnych rodzajów paliw oraz programami wspierania ich produkcji. Rozwój produkcji biopaliw, w tym oleju napędowego z rzepaku, przyniesie określone skutki zarówno dla rolnictwa, rynku rolnego, przetwórstwa na cele nie spożywcze, jak i rynku paliw. Projekt ustawy przewiduje, że w 2005 r. rzepakiem może być obsiane ok. 700 tys. ha gruntów rolnych, z czego część na produkcję biopaliw. Prognozuje się, że w województwie zachodniopomorskim powierzchnia uprawy rzepaku może wzrosnąć w optymalnych warunkach o ok. 35%. Dalszy wzrost areалу uprawy rzepaku na cele paliwowe zależeć będzie od corocznie wyznaczanych limitów jego produkcji.

Zakłada się, że od 2005 r. wszystkie produkowane w Polsce paliwa będą zawierać 5% domieszkę biopaliw. Realizacja podjęcia produkcji biopaliw w Polsce na odpowiednią skalę przynieść może impuls do pełniejszego wykorzystania potencjału produkcyjnego w rolnictwie i przetwórstwie rolno-spożywczym, poprawę sytuacji części rolników i mieszkańców wsi. Skorzystać mogą też sektory produkcyjne i usługowe, co generować będzie powstawanie nowych miejsc pracy.

2.4. Rynek cukru

Dla rozwiązania trudności ekonomiczno-finansowych części cukrowni i zwiększenia konkurencyjności branży potrzebna jest restrukturyzacja potencjału produkcyjnego. Powinna ona polegać na zamknięciu pewnej liczby cukrowni bądź przestawieniu ich na inny rodzaj działalności, tak aby pozostałe mogły prowadzić co najmniej 80-dniowe kampanie zamiast 50-55 dniowych. Przedłużenie kampanii pozwoliłoby zwiększyć produktywność majątku trwałego tych cukrowni, które są korzystnie zlokalizowane i posiadają szansę dalszego rozwoju.

W Polsce w dniu 21 czerwca 2001 r. uchwalono nową ustawę o regulacji rynku cukru. W nowej ustawie wprowadzono definicję plantatora buraków cukrowych i producenta cukru. Stwierdzono, że minister właściwy do spraw rynków rolnych określi szczegółowe zasady współpracy pomiędzy plantatorami a producentami, w tym zasady podziału limitów A i B produkcji cukru pomiędzy plantatorów oraz zasady obrotu limitami przez plantatorów, a także m. in. warunki produkcji, organizacji dostaw i odbioru buraków cukrowych oraz zapłaty za nie, przy uwzględnieniu jednakowej ochrony interesów obu stron.

Nowa ustawa przewiduje połączenie Spółek Cukrowych oraz cukrowni, w których Skarb Państwa i Spółki Cukrowe posiadają 100% akcji i utworzenie z nich Krajowej Spółki Cukrowej.

Z trzech cukrowni funkcjonujących w województwie zachodniopomorskim dwie mogą prowadzić działalność, pod warunkiem unowocześnienia technologii produkcji i osiągnięcia wyższych standardów jakościowych.

2.5. Rynek mięsa

Akcesja do Unii Europejskiej spowoduje przyjęcie jej instrumentów wspierania produkcji mięsa. Instrumentami tymi, obok subwencji eksportowych i reżimów importowych, są:

- dopłaty kompensacyjne stosowane tylko w sektorze wołowiny, wspierające dochody rolników z tytułu niższych cen interwencyjnych, zmniejszenia intensywności chowu bydła i preferowanie ekstensywnych metod produkcji,
- malejące, ale wyższe niż w Polsce, interwencje i bazowe ceny wieprzowiny, a także związane z tym odchodzenie od bezpośredniej interwencji na rynku wołowiny i rozszerzenie stosowania dotacji do prywatnego przechowywania obu gatunków mięsa czerwonego.

Dla Polski oznacza to radykalną zmianę systemu interwencji na rynku mięsa, a mianowicie silne wsparcie producentów mięsa wołowego, przy równoczesnym ograniczeniu interwencji na rynku wieprzowiny. Oznacza to także wspieranie innych kierunków produkcji. Powinien wzrosnąć poziom produkcji i jakość mięsa wołowego a poziom produkcji mięsa wieprzowego prawdopodobnie obniży się. Nastąpi wzrost cen obu gatunków mięsa czerwonego, co wpłynie na chłonność rynku. Możliwy jest bowiem przejściowy spadek spożycia i popytu, głównie wieprzowiny.

Konsumpcja mięsa (białego i czerwonego) powinna wzrosnąć do poziomu 70 kg na osobę w 2006 r. i osiągnąć poziom średni unijny w 2015 r. Obecnie w UE spożycie mięsa wynosi 91,1 kg na mieszkańca, w tym wieprzowego 43,5 kg, wołowego 19,3 kg, drobiowego 21,5, baraniego 3,8 kg, końskiego 0,3 kg (dane za 2000 r.).

Nastąpi dalsze obniżenie samozaopatrzenia. Na rynku wołowiny powinno nastąpić przewyżnienie kryzysu, a więc wzrost jego spożycia, produkcji i przetwórstwa. Możliwości te będą ograniczane przez dalszy rozwój rynku i konkurencję mięsa drobiowego.

Panika na rynku wołowiny, którą wywołały kolejne przypadki choroby BSE bydła stawia w optymistycznym świetle najbliższą przyszłość produkcji drobiarskiej w kraju i w województwie. Sektor drobiarski przejąć może prawie cały przyrost spożycia mięsa.

Aby produkcja drobiarska była efektywna i mogła w pełni wykorzystać możliwości wynikające ze zmian w modelu spożycia mięsa, muszą ulec zmianie proporcje cenowe między mięsem białym i czerwonym. W produkcji drobiarskiej pozostaną te podmioty, które zdołają wygenerować zysk przy relatywnie niskiej cenie finalnej, akceptowanej przez rynek.

Zaplecze surowcowe przemysłu drobiarskiego tworzyć będą nadal głównie fermy małe. Są one zbyt słabe kapitałowo, aby dokonać znaczącej koncentracji produkcji. Integracja postępować będzie w kierunku systemu nakładczego bądź silniejszego powiązania producentów żywca z ubojnią i przetwórną przez kontrakty długookresowe.

W spożyciu mięsa białego powinniśmy osiągnąć poziom unijny, który w 2000 roku kształtował się na poziomie 21,5 kg na statystycznego mieszkańca.

2.6. Rynek mleka

Według prognoz krajowych i unijnych ekspertów w Polsce systematycznie wzrastać będzie zarówno produkcja, jak i konsumpcja mleka. Będziemy mniej eksportować, a więcej lokować na krajowym rynku. W spożyciu mleka na 1 mieszkańca powinniśmy osiągnąć poziom zbliżony do unijnego, który obecnie wynosi ponad 330 l. Wzrośnie więc również produkcja i spożycie serów dojrzewających, jogurtów oraz napojów mlecznych.

Produkcja mleka w 2007 roku wyniesie w Polsce 13 370 tys. ton. Polska ubiega się o przyznanie w takiej wysokości kwot produkcji mleka.

Według szacunkowych wyliczeń dla województwa zachodniopomorskiego kwota mleczna powinna osiągnąć poziom około 550 mln litrów. Zapewni ona samowystarczalność województwa na mleko i przetwory mleczne przy spożyciu ponad 300 litrów (w przeliczeniu na mleko) rocznie na jednego mieszkańca.

Najważniejszym zadaniem, przed którym stoją producenci mleka jest poprawa jakości mleka dostarczanego do mleczarni.

2.7. Kierunki restrukturyzacji przetwórstwa rolno-spożywczego

Analiza danych statystycznych wskazuje, że potencjał przetwórczy przemysłu rolno-spożywczego, zlokalizowanego w województwie zachodniopomorskim nie jest w pełni wykorzystany, a z drugiej strony województwo charakteryzuje się znaczną przewagą produkcji surowcowej nad możliwościami przetwórczymi, szczególnie wysoko przetworzonymi.

W zaistniałej sytuacji istnieje potrzeba integracyjnych powiązań producentów rolnych z podmiotami zajmującymi się przetwórstwem płodów rolnych.

Występuje tu korelacja między stopniem przetwarzania produktu, a wymaganiami jakościowymi stawianymi surowcom rolnym. To z kolei wymusza na producentach konieczność inwestowania w nowe technologie i stosowania nowoczesnych środków do produkcji.

Obecnie tylko niewielka część producentów rolnych jest w stanie sprostać wymaganiom modernizującego się przemysłu rolno-spożywczego, jak i wymaganiom rynków: spożywczego, warzywniczego, ogrodniczego itp.

Częściowe rozwiązanie problemu wiąże się z podjęciem współpracy rolników w ramach tworzących się grup producenckich i marketingowych. Stworzy to możliwość z jednej strony przygotowania do sprzedaży dobrego jakościowo produktu, odpowiadającego wymaganiom rynkowym w drodze standaryzacji, przechowalnictwa, wstępnego przetworzenia, opakowań, transportu i dostawy, a z drugiej strony - do utrzymania właściwej proporcji w negocjacjach rolników ze stroną przetwórstwa w zakresie cen na dostarczane produkty.

Przemysł rolno-spożywczy podlega nieustannym przemianom zarówno własnościowym, jak i jakościowym. Mechanizmy rynkowe wymuszają racjonalizację działań dostosowawczych. Na wolnym rynku jest tylko miejsce dla firm, które są w stanie wyprodukować produkt o pożądanym standardzie, najtaniej i najlepiej.

Przeobrażenia w gustach i upodobaniach konsumentów wymuszają na producentach zmiany dotychczasowego produktu na bardziej nowoczesny, przetworzony w coraz większym stopniu i spełniający wymagania rynku.

Obecnie zarysowują się tendencje tych przemian. Wyrazem tego jest wzrost koncentracji i skali pro-

dukcji, jak również zwiększona konkurencyjność polskich wyrobów na rynkach krajowym i zagranicznym. Zachodzą zmiany w spółdzielczości mleczarskiej, która stopniowo uzyskuje sanitarną i jakościową akceptację Unii Europejskiej.

Podobną sytuację obserwuje się w przetwórstwie mięsa wołowego, wieprzowego i drobiowego.

Wspomniane przemiany, z uwagi na konieczność zaangażowania znacznych środków kapitałowych i finansowych, których znaczna część producentów nie jest w stanie zakumulować, przebiegają jednak zbyt wolno. Wykładnią tego może być fakt, że zaledwie 23 zakłady przetwórcze woj. zachodniopomorskiego posiadają certyfikaty uprawniające zakład do eksportu do państw Unii Europejskiej. Reprezentują one w zasadzie, za wyjątkiem nielicznych zakładów przemysłu mięsnego i drobiarskiego, przetwórstwo ryb i produktów połowów (17 podmiotów gospodarczych).

Dostosowanie standardów sanitarno-weterynaryjnych w przetwórstwie do wymagań UE, przy zapewnieniu harmonijnego rozwoju, wymaga:

- poprawy warunków sanitarno-weterynaryjnych w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej,
- wdrożenia standardów sanitarno-weterynaryjnych przez przedsiębiorstwa przetwórcze.

Wzrost konkurencyjności i poprawę efektywności przedsiębiorstwa przetwórcze mogą osiągnąć poprzez:

- koncentrację, konsolidację kapitałową oraz organizacyjną zakładów przetwórczych (stopniowe wypadanie z rynku firm mniejszych, które nie poradzą sobie z ciężarem inwestycji dostosowawczych),
- działania w sferze organizacji rynku,
- rozbudowę infrastruktury technicznej i marketingowej, poprawę efektywności procesów produkcji i przetwórstwa oraz racjonalizację kosztów.

Obok wymienionych głównych problemów, przemysł przetwórczy rolno-spożywczy musi osiągnąć postęp poprzez:

- zmniejszenie nadwyżki potencjału produkcyjnego, niezbędne dla obniżenia kosztów stałych,
- rozwój integracji pionowej między produkcją surowców a przetwórstwem, służącej zarówno poprawie cech jakościowych surowców, jak i przyspieszeniu przemian strukturalnych rolnictwa. W rozwoju integracji pionowej dużą rolę do spełnienia będą miały grupy producentów rolnych,
- rozwijanie integracji poziomej dla poprawy efektywności firm przetwórczych w kontaktach z otoczeniem rynkowym i instytucjonalnym, a szczególnie z dużymi sieciami handlowymi (hurtowymi i detalicznymi),
- wzrost siły ekonomicznej przedsiębiorstw przemysłu przetwórczego, ich potencjału marketingowego, logistycznego i zarządzającego,
- ustabilizowanie warunków konkurencji na rynku.

3. PRZEMIANY W RYBOŁÓWSTWIE I RYBACTWIE

Rybołówstwo w województwie zachodniopomorskim stanowi istotną część polskiego rybołówstwa morskiego. Również rybołówstwo śródlądowe ma w województwie wyjątkowo korzystne warunki fizjograficzne rozwoju. Tradycyjnie, w województwie znajdują się liczne przedsiębiorstwa przetwórstwa rybnego. Adekwatnie do rozwoju bazy surowcowej i spożycia lokalnego ryb - konieczna jest też restrukturyzacja obrotu rybnego.

Kierunki rozwoju zostały tak zdefiniowane, aby zachowując naczelną zasadę racjonalnej gospodarki żywymi zasobami wód, przyspieszyć modernizację polskiej gospodarki rybnej i zwiększyć jej konkurencyjność. Będzie to zadanie bardzo trudne, gdyż kraje Unii Europejskiej realizują już czwarty wieloletni program pod kątem wzrostu konkurencyjności, z nadrzędnym celem dostosowania nakładu połowowego do zasobów, a zarazem budowy ekonomicznie rentownego sektora gospodarki.

Wdrożenie Sektorowego Programu Operacyjnego umożliwi wycofanie 30 - 40% statków rybackich, przyczyniając się jednocześnie do podniesienia rentowności pozostałej części floty poprzez modernizację pozostałych w eksploatacji statków rybackich i dostęp do większych kwot połowowych.

Zastosowane nowe rozwiązania w konstrukcjach narzędzi połowowych (proekologiczne i selektywne włoki semipelagiczne) umożliwią racjonalniejsze gospodarowanie zasobami i zmniejszą presję rybołówstwa na środowisko morskie.

Efektom wdrażania programu będzie podniesienie świadomości społeczności nadmorskich i integracja strefy przybrzeżnej, stworzenie podstaw finansowo-prawnych dla wypoczynku nadmorskiego oraz popularyzacji wędkarstwa morskiego i obsługi ruchu turystycznego jako miejsca pracy dla rybaków odchodzących z zawodu.

W zakresie rybactwa śródlądowego nastąpi udroźnienie rzek o istotnym znaczeniu dla śródlądowej i morskiej gospodarki rybackiej, co poprawi równowagę i różnorodność biologiczną środowiska wodnego oraz stabilność przyrodniczych podstaw wykorzystywania produkcyjnych możliwości wód. Spodziewany jest wzrost liczby śródlądowych gospodarstw rybackich, które dostosowały warunki prowadzenia gospodarki do wymogów sanitarno-weterynaryjnych oraz ochrony środowiska. Wzrost ten przyczyni się do poprawy jakości produktów rybactwa oraz stanu środowiska, z którego korzystają gospodarstwa rybackie. Przewidywany jest wzrost liczby gospodarstw, które wdrożyły technikę i technologię chowu i hodowli ryb z gatunków poszukiwanych na rynku w celach konsumpcyjnych i zarybieniowych. Wprowadzenie nowych technik i technologii chowu oraz hodowli ryb poprawi konkurencyjność zewnętrzną i wewnętrzną rybactwa śródlądowego. Poprawie ulegną warunki pracy w rybołówstwie śródlądowym.

W zakresie przetwórstwa rybnego i marketingu: zakłady przetwórcze i magazyny zostaną objęte pomocą, co w efekcie pozwoli na częściowe rozwiązanie problemów sektora związanych ze standardami sanitarno-weterynaryjnymi, podniesieniem konkurencyjności oraz zwiększy się spożycie ryb i produktów rybnych.

3.1. Rybołówstwo morskie

Realizacja założonych celów może być osiągnięta poprzez:

- utrzymanie połowów w oparciu o bazę historyczną polskich połowów dalekomorskich i zabezpieczenie praw do połowów na przyszłość. W tym zakresie możliwe będzie utrzymanie pewnej niewielkiej liczby statków,
- w rybołówstwie bałtyckim uzyskanie równowagi pomiędzy nakładem połowowym a dostępnymi, odtwarzalnymi zasobami ryb, poprzez:
 - modernizację i odnowę floty kutrowej, lecz na niższym poziomie jej liczebności,
 - podwyższenie rentowności we wszystkich segmentach floty,
 - zwiększenie konkurencyjności rodzimych producentów i przetwórców na międzynarodowych rynkach,
 - ciągłość dostaw ryb i produktów rybnych, uniezależnienie przetwórstwa od sezonowości połowów,
 - pomoc dla rybaków odchodzących z zawodu.

3.2. Rybactwo śródlądowe

Dla rozwoju rybactwa śródlądowego konieczne są:

- ochrona zasobów wodnych,
- poprawa naturalnych warunków dla ryb wędrujących,
- zapewnienie jakości produktów rybactwa śródlądowego, a tym samym poprawa efektywności rybactwa śródlądowego.

Stąd rozwój tej części sektora rybnego, uzależniony jest w dużej mierze od realizacji zadań z zakresu ochrony środowiska.

3.3. Porty rybackie

Dla stworzenia warunków uprawiania rybołówstwa bałtyckiego konieczne będą działania odnoszące się do portów rybackich, jak:

- poprawa warunków przeładunkowych i magazynowych ryb (chłodnie, mroźnie i magazyny podchładzane),
- poprawa stanu sanitarno-higienicznego,
- poprawa komunikacji i transportu,
- promowanie zróżnicowanej działalności portów rybackich (turystyka,
- miejsca postojowe dla statków do wędkarstwa morskiego itp.).

3.4. Rynek i przetwórstwo ryb

Priorytety tego podsektora to:

- podniesienie stanu sanitarno- higienicznego obiektów, urządzeń, produkcji,
- poprawa warunków gospodarki ściekowej w sektorze,
- zapewnienie pełnego łańcucha chłodniczego od połowu do punktów sprzedaży,
- wprowadzenie nowych technologii,
- wprowadzenie - rozszerzenie elektronicznej formy sprzedaży ryb,
- podniesienie rentowności,
- zwiększenie zatrudnienia,
- wzrost dostaw produktów na rynek,
- wzrost eksportu,
- organizacja rynku rybnego zgodnie z wymogami UE.

Pierwszym działaniem porządkującym będzie tworzenie Lokalnych Centrów Sprzedaży Ryb w poszczególnych portach rybackich.

4. PROGNOZY ROZWOJU LEŚNICTWA

4.1. Program zalesienia na lata 2002 - 2015

Krajowy program zwiększenia lesistości przyjęty przez Rząd RP dnia 23.06.1995 r. przewiduje wzrost udziału lasów w przestrzeni kraju do 30 % w 2020 r. i 33 % w perspektywie 2050 r. Powiększenie powierzchni lasów rozpatrywać należy przede wszystkim biorąc pod uwagę potrzebę wzmocnienia ich korzystnego oddziaływania na całe środowisko przyrodnicze.

Na terenie województwa zachodniopomorskiego zwiększenie lesistości jest koniecznością ze względu na duży odsetek gruntów VI i V klasy bonitacyjnej, zaistniałych ugorów i odłogów. Powierzchnia odłogów i ugorów na gruntach ornych w 2000 r. wynosiła 175,1 tys. ha. Grunty najniższych klas jakości i grunty marginalne nie znajdują miejsca w modelu przyszłego zrestrukturyzowanego rolnictwa. Obecnie w większości krajów europejskich nie użytkuje się rolniczo gleb klasy VIz i VI, a nawet V.

Opracowane przez Unię Europejską nowe założenia polityki rolnej, określone w dokumencie Agenda 2000, spowodowały zmiany dotychczasowych uregulowań prawnych w zakresie przyznawania pomocy na zalesienie. W dniu 17 maja 1999 r. uchwalone zostało rozporządzenie nr 1257/99 w sprawie wsparcia rozwoju wsi przez Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnej. W dokumencie tym w odniesieniu do gospodarki leśnej przyjęto, że jest ona integralną częścią rozwoju terenów wiejskich, a działania w zakresie leśnictwa powinny być zawarte w ramach systemu wsparcia zrównoważonego rozwoju wsi. Wsparcie finansowe będzie dotyczyło właścicieli prywatnych, ich stowarzyszeń, gmin lub stowarzyszeń gmin, a w stosunku do zalesień wykonywanych przez władze

publiczne będzie obejmowało jedynie koszty nasadzeń. Należy więc liczyć, że po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej będzie można uzyskać pomoc finansową na pokrycie zalesień i pielęgnacji, co przyspieszy realizację planowanych zalesień w województwie do roku 2015 i w dalszej perspektywie. Program zalesiania gruntów porolnych dla województwa zachodniopomorskiego w latach 2002 -2015 obejmie 45.000 ha. Przy wykonaniu tego planu zalesień lesistość województwa wyniesie 36,3%. Dalsze zwiększenie zalesienia gruntów rolnych po roku 2015 nadal będzie aktualna. Obszar województwa zachodniopomorskiego posiada duże preferencje do zwiększenia lesistości ze względu na obszar moreny czołowej, zagrożeń erozyjnych, wododziału, pobraża Bałtyku oraz dużą podaż gruntów do zalesienia w państwowej, jak i w prywatnej własności.

4.2. Uprawa roślin energetycznych

Zalesienie 45 tys. ha nie rozwiązuje zagospodarowania pozostałej ilości gruntów o niskiej klasie bonitacyjnej i istniejących gruntów odługujących, których jest 175,1 tys. ha. Częściowym zagospodarowaniem tych gruntów, poza zalesieniem, będzie zakładanie plantacji roślin energetycznych. Rośliny te mają stosunkowo małe wymagania środowiskowe.

Do uprawy roślin energetycznych przewiduje się, m.in. takie rośliny jak:

- róża (*Rosa multiplora*),
- wierzba energetyczna,
- malwa pensylwańska.

Rośliny te są mało wymagające i mogą być uprawiane na gruntach VI i V klasy bonitacyjnej. Na gruntach suchych szczególnie rośliną przydatną do uprawy będzie *Rosa multiplora*.

Do roku 2015 wielkość nasadzeń roślinami energetycznymi do produkcji biomasy projektuje się na powierzchni 55.000 ha. Na produkcję biomasy należy również przeznaczyć drewno opałowe i odpadowe o niskiej jakości.

Biomasa będzie wykorzystywana do:

- celów energetyczno-opałowych,
- produkcji biogazu,
- produkcji materiałów budowlanych.

Zagospodarowanie biomasy będzie się wiązało z budową nowych zakładów produkcyjnych oraz przebudową istniejących kotłowni przystosowanych obecnie do spalania węgla.

Równorzędnie z zalesianiem należy bardziej doceniać wprowadzanie zadrzewień, jako czynnika ochrony i użytkowania przestrzeni przyrodniczej, co upodabnia strukturę krajobrazu rolniczego do krajobrazu leśnego i ma korzystny wpływ na jego stabilność i wzbogacanie agrobiocenozy.

W celu realizacji przyjętego programu w zakresie gospodarki leśnej oraz dalszego zrównoważonego rozwoju należy zrealizować następujące zadania:

- w latach 2002 - 2015 wykonać zalesienie gruntów porolnych na obszarze 45.000 ha, w tym w gospodarce indywidualnej na obszarze 30.000 ha. Lesistość województwa zachodniopomorskiego zwiększy się do 36,3%,
- zwiększyć różnicowanie przyrodnicze lasów, zwiększając udział gatunków liściastych i zwiększając udział drzewostanów wielogatunkowych oraz uprowadzenie podszytów liściastych do drzewostanów sosnowych na siedliskach boru świeżego i boru mieszanego,
- zwiększać zdrowotność i odporność drzewostanów na abiotyczne i biotyczne czynniki szkodliwe przez upowszechnienie biologicznych i ekologicznych metod ochrony lasu,
- zwiększyć ochronę lasów przed pożarami oraz zwalczać szkodnictwo leśne i kłusownictwo,
- zachowywać w stanie zbliżonym do naturalnego ekosystemów leśnych na terenach objętych różnymi formami ochrony. Mieć na uwadze zwiększenie obszarów lasów ochronnych,
- w planach przestrzennego zagospodarowania gmin uwzględnić ustalenia optymalnych granic rolno - leśnych i struktury przestrzennej lasów w krajobrazie,

- przeprowadzić odbudowę zdewastowanych i zaniedbanych drzewostanów w sektorze prywatnym,
- prowadzić prawidłowe zagospodarowanie lasu w celu uzyskania zwiększonych zasobów drzewnych o około 10% do 2015 roku,
- opracować i wdrożyć programy małej retencji wodnej w celu przywrócenia korzystnego zaopatrzenia lasów w wodę,
- zwiększyć zdolności produkcyjne szkółkarstwa leśnego w nadleśnictwach i szkółkach prywatnych, celem zabezpieczenia potrzeb wynikających z realizacji programu zwiększenia lesistości województwa,
- w latach 2002 - 2015 założyć plantacje roślin energetycznych na obszarze 55.000 ha oraz przystąpić do produkcji biomasy z tych upraw i odpadów drzewnych pozyskiwanych w lasach,
- zwiększać obszar zadrzewień w celu podniesienia walorów krajobrazu i jego stabilności oraz dodatkowego pozyskania surowca drzewnego,
- w związku z przewidywanym zwiększeniem się areалу lasów w sektorze prywatnym; rozważyć możliwość powstania zrzeszeń prywatnych właścicieli lasów,
- zwiększać podaż runa leśnego przez ochronę bazy surowcowej i usprawnianie jego skupu i przetwórstwa,
- regulować stan zwierzyny łownej do poziomu nie zagrażającego celom hodowli, ochrony lasów i pól uprawnych przez coroczne wykonywanie planowanych odstrzałów,
- na obszarach o zwiększonym zainteresowaniu turystyką i rekreacją wprowadzić specjalistyczne zagospodarowanie lasów w powiązaniu z agroturystyką i turystyką leśną oraz rozwojem łowiectwa dewizowego,
- organizować różnorodne formy edukacji społeczeństwa w zakresie wiedzy leśnej i ekologicznej.

5. ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH

Reformy społeczno - ekonomiczne trwające od 1989 r. radykalnie zmieniły warunki gospodarowania w rolnictwie. Konkurencja na rynku wewnętrznym, pogłębiona otwarciem na rynki zewnętrzne, ujawniła potrzebę głębokiej restrukturyzacji gospodarstw rolnych w celu sprostania nowym wyzwaniom. Proces przygotowania wsi i rolnictwa do konkurowania z gospodarstwami Unii Europejskiej przebiega z różnym zaangażowaniem w poszczególnych regionach.

W poszukiwaniu dróg wyjścia dominuje przekonanie o konieczności wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, stymulowania przedsiębiorczości wiejskiej, wzmożenia aktywności ekonomicznej rolników i innych mieszkańców wsi. W obecnych warunkach niezbędnym stało się poszukiwanie możliwości uzupełnienia dochodów rodzin rolniczych przez tworzenie dodatkowych źródeł dochodu z pozarolniczej działalności gospodarczej. Ważne jest, aby rolnicy w coraz szerszym zakresie wykorzystywali rezerwy tkwiące w samym gospodarstwie rolnym oraz w obrębie systemu gospodarczego wsi, łączyli produkcję w rolnictwie z przetwórstwem, rozwojem usług, handlem. Rozwój pozarolniczych funkcji gospodarczych wsi, tworząc miejsca pracy i źródła dochodu dla rodzin wiejskich, sprzyjać będzie dezagraryzacji wsi i jej cywilizacyjnemu awansowi.

W rozwoju wielofunkcyjnym wsi woj. zachodniopomorskiego ukryta jest szansa aktywizacji obszarów wiejskich i możliwość wyjścia z zapaści cywilizacyjnej tych obszarów. Dywersyfikacja gospodarki wiejskiej, polegająca na wprowadzeniu różnorodnej nierolniczej działalności, stwarza podstawę tworzenia nowych miejsc pracy na wsi, poprawę sytuacji gospodarczej gmin i niwelowanie dystansu cywilizacyjnego pomiędzy miastem a wsią. Proces transformacji społeczno-gospodarczej, jaki dokonuje się na terenie województwa, winien w strategicznym ujęciu obejmować przede wszystkim przemiany strukturalne, takie jak:

- zmiany w strukturze funkcjonowania wsi, tj. odchodzenie od tradycyjnych działań rolniczych na rzecz różnorodnych funkcji pozarolniczych,
- zmiany w gospodarce rolnej, w strukturze agrarnej, strukturze użytkowania ziemi, organizacji i kierunkach produkcji,
- zmiany w infrastrukturze technicznej i społecznej prowadzące do lepszych warunków życia na wsi oraz poprawy dostępności do dóbr cywilizacyjnych,
- zmiany w strukturze zawodowej, podnoszenie poziomu wykształcenia i zwiększanie mobilności zawodowej na wsi,

- zmiany w strukturze społecznej, tj. wzrost aktywności i przedsiębiorczości oraz zmiany stylu życia mieszkańców wsi.

Na uwagę zasługuje istniejący dotąd rozwój funkcji turystycznej głównie w gminach nadmorskich, natomiast w dużo mniejszym stopniu na obszarze pojezierzy. Istnieją bardzo korzystne warunki naturalne do rozwoju funkcji turystycznej, w tym zwłaszcza agroturystyki w strefie pojezierzy, a także w dorzeczu rzek przymorskich (turystyka wędkarska). Niepokojące zjawisko odejścia od funkcji rolniczych w gminach turystycznych utrwała ich monofunkcyjność, która w przyszłości może być przyczyną trudności gospodarczych, uwzględniając sezonowość turystyki oraz stały wzrost turystyki zagranicznej. W gminach przygranicznych monofunkcyjny handlowy charakter działalności gospodarczej stwarza podobne zagrożenie, szczególnie w perspektywie przystąpienia Polski do Unii Europejskiej.

5.1. Rozwój ludnościowy

Prognoza demograficzna opracowana przez GUS do 2030 r. zakłada, że średnie trwanie życia w woj. zachodniopomorskim u mężczyzn wzrośnie z 68,6 lat w 2000 r. do 74,5 w 2030 r., u kobiet natomiast odpowiednio z 77,0 do 81,3.

Tabela 25: Prognozowane saldo migracji wewnętrznej (w tys. osób) w woj. zachodniopomorskim

Lata	Ogółem	W tym	
		miasto	wieś
2001-2005	-0,4	1,0	-1,4
2006-2010	-0,5	1,8	-2,3
2011-2015	-0,9	2,5	-3,4
2016-2020	-0,5	3,6	-4,0
2021-2025	-0,8	3,3	-4,1
2026-2030	-0,8	2,8	-3,6

Źródło: „Podstawowe tendencje w rozwoju demograficznym województwa zachodniopomorskiego wraz z prognozą ludności do roku 2030”, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Szczecin, wrzesień 2000 r.

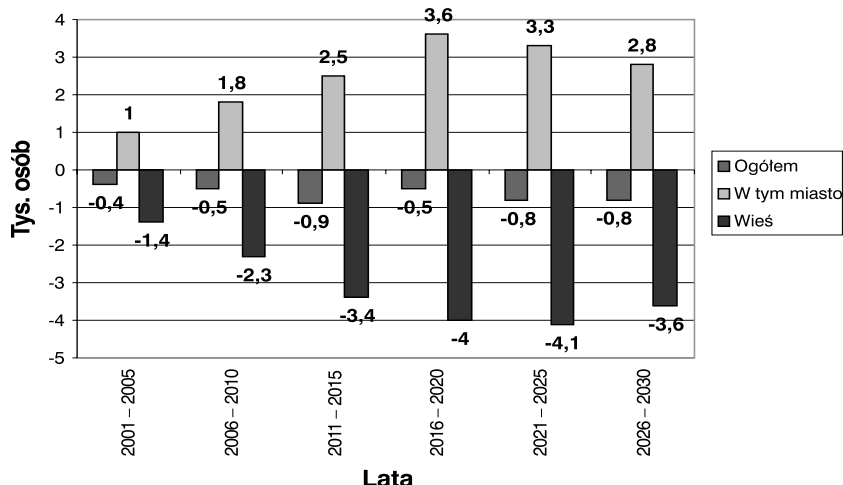
Przewiduje się, że poziom migracji zagranicznych w woj. zachodniopomorskim po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej ustabilizuje się po roku 2006 na poziomie: emigracja - 760 osób, imigracja - 940 osób. Zmiany w stanie ludności województwa będą ściśle skorelowane z tendencjami w kształtowaniu się przyrostu naturalnego ludności. Do 2015 r. liczba ludności będzie miała niewielką tendencję wzrostową. Spadek ludności województwa przewiduje się po roku 2018. Trwający od połowy lat osiemdziesiątych spadek liczby urodzeń spowoduje, że liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym będzie się zmniejszać do 2010 r. W latach 2011 - 2020 nastąpi nieduży przyrost ludności w tej grupie, a następnie ponowny spadek, początkowo powolny, a po 2025 r. znacznie szybszy.

Aktualnie notuje się powolny przyrost liczby ludności w wieku produkcyjnym. Przyrost ten utrzyma się do 2010 r., a w kolejnej dekadzie nastąpi znaczny spadek liczby ludności w tej grupie wieku. W 2030 r. udział tej grupy obniży się o 6,4 % w porównaniu z rokiem 1998. Efektem tych zmian będzie wzrost wskaźnika obciążenia ekonomicznego ludności. W 1998 r. na 100 osób w wieku produkcyjnym przypadało 62,3 osoby w wieku nieprodukcyjnym, podczas gdy w 2005 r. będzie przypadać 51,4, a w 2030 r. aż 72,2 osoby⁶.

W okresie do 2015 r. stałym i wysokim przyrostem ludności charakteryzować się będzie tylko powiat policki, a w nieco mniejszym stopniu powiat szczecinecki. Stałą tendencją spadkową ludności charakteryzować się będą powiaty: drawski, choszczeński, myśliborski, pyrzycki, sławieński, świdwiński i kamieński. Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym na obszarach wiejskich ulegnie obniżeniu, a w wieku produkcyjnym najwyższy poziom osiągnięty zostanie w 2015 r. (62,2-64,9 %). We wszystkich powia-

⁶ „Prognoza ludności według wieku w przekroju powiatów na lata 2000-2020”. Stan w dniu 31.XII, GUS Warszawa, 2000 r.

Prognozowane saldo migracji wewnętrznej w województwie zachodniopomorskim

tach ziemskich nastąpi podwojenie udziału osób w wieku poprodukcyjnym, a w powiecie polickim skala tej zmiany będzie najwyższa, tj. wzrost 2,4-krotny, jednak nadal w tym powiecie poziom udziału ludności w wieku poprodukcyjnym będzie najniższy (20,5 %)⁷.

W powiatach grodzkich skala zmian jest znacznie niższa. Przewiduje się, że w 2030 r. co czwarty mieszkaniec miast będzie w wieku emerytalnym.

Tabela 26: Dynamika rozwoju liczby ludności w województwie zachodniopomorskim (wg powiatów)

Powiaty	1998	1991	2000	2010	2015	2020	2030
	1998 = 100						
Województwo	100,0	100,1	100,1	101,2	101,9	102,0	99,3
Powiaty:							
Białogardzki	100,0	100,3	100,4	102,2	103,2	103,6	102,0
Choszczeński	100,0	100,1	99,6	97,5	96,1	94,5	89,1
Drawski	100,0	99,9	99,8	99,8	98,2	95,7	90,6
Goleniowski	100,0	100,5	100,6	102,9	104,0	104,0	101,2
Gryficki	100,0	99,7	100,4	101,6	101,9	101,5	98,3
Gryfiński	100,0	100,0	100,5	102,6	103,6	103,7	101,7
Kamieński	100,0	99,8	99,8	99,6	99,4	98,2	93,8
Kołobrzeski	100,0	100,0	100,9	105,0	107,1	108,4	107,0
Koszaliński	100,0	100,6	100,8	103,5	104,3	103,0	100,6
Myśliborski	100,0	99,7	99,9	98,9	98,6	90,0	93,3
Policki	100,0	101,3	102,5	116,5	123,8	97,6	133,8
Pyrzycki	100,0	100,1	99,8	98,5	97,6	129,4	90,8
Sławieński	100,0	99,8	100,0	99,3	99,0	96,1	92,8
Stargardzki	100,0	100,2	100,0	100,6	101,0	97,8	97,6
Szczecinecki	100,0	100,1	100,7	105,2	107,7	100,8	109,6
Świdwiński	100,0	99,6	99,8	98,1	97,3	109,4	90,9
Wałecki	100,0	99,8	100,4	101,8	102,5	95,7	99,1
Miasta na prawach powiatu							
m. Koszalin	100,0	100,3	99,7	99,6	100,1	102,3	97,3
m. Szczecin	100,0	99,9	99,7	99,6	100,2	100,1	98,0
m. Świnoujście	100,0	100,0	99,8	100,7	102,1	100,3	99,8

Źródło: „Prognoza ludności według wieku w przekroju powiatów na lata 2000-2020.” Stan w dniu 31 XII, GUS Warszawa, 2000 r.

⁷ tamże

Zróznicowany w czasie spadek liczby ludności w wieku mobilnym umożliwi pełniejsze wykorzystanie siły roboczej. Pracodawcy będą zmuszeni do zatrudnienia większej liczby osób w wieku produkcyjnym niemobilnym. Najistotniejszym jednak zjawiskiem jest podwojenie liczby osób w wieku produkcyjnym. Spowoduje to powstanie wielu problemów do rozwiązania, szczególnie w zakresie ochrony zdrowia i opieki społecznej.

5.2. Przedsiębiorczość na wsi

Rozwój lokalny uzależniony będzie głównie od inicjatyw oddolnych, podejmowanych i realizowanych przez samych mieszkańców wsi. Głównym czynnikiem tego rozwoju będzie prowadzenie różnorodnej działalności gospodarczej. Pomimo faktu, że liczba firm znikających z rynku w gminach jest niewiele mniejsza od firm nowo tworzonych (na terenach wiejskich podstawowymi jednostkami są firmy drobne do 5 osób), to dzięki swej elastyczności odgrywają i odgrywać będą one dominującą rolę w gospodarce regionu. Wszystko przemawia za tym, że ożywienie gospodarcze terenów wiejskich nastąpi m.in. dzięki małym firmom powstającym z inicjatywy prywatnych osób angażujących swój własny kapitał.

Na terenie województwa rozwój lokalny realizowany będzie z inicjatywy samych mieszkańców, którzy w różnorodności działań, w zależności od lokalnych uwarunkowań, powinni wykorzystać istniejące możliwości, zwłaszcza w takich dziedzinach jak np.:

- rozwój przemysłu rolno-spożywczego w oparciu o produkcję regionalnych, oryginalnych wyrobów opartych na przetwórstwie zbóż, mleka, mięsa, warzyw, owoców, z uwzględnieniem regionalnych nisz produkcyjnych,
- rozwój gospodarstw agroturystycznych i eko-agroturystycznych położonych na obszarach o wysokich walorach turystycznych (wybrzeża morskiego, strefy pojezierzy i terenów w sąsiedztwie rzek ryb łososiowatych),
- rozwój usług gastronomicznych,
- restauracja i budowa nowych małych elektrowni wodnych w ramach wykorzystania tych zasobów do produkcji energii elektrycznej,
- większe wykorzystanie wiatrów jako źródła produkcji energii elektrycznej,
- uprawa roślin energetycznych do produkcji biopaliw, (rzepaku do produkcji biodysla, zboża i ziemniaków do produkcji spirytusu bezwodnego, wikliny, trzciny, malwy do produkcji brykietu energetycznego),
- uprawa i produkcja wyrobów z wikliny, trzciny, słomy,
- produkcja roślin ozdobnych z przeznaczeniem na rynki europejskie,
- wykorzystując walor czystego środowiska - produkcja surowców dla przemysłu farmaceutycznego i kosmetycznego,
- sadzenie, pielęgnacja i ochrona lasu (zalesianie najłagodniejszych gruntów porolnych), pozyskiwanie i przerób drewna w lokalnych zakładach przetwórczych, wzrost produkcji zróżnicowanych asortymentów galanterii drzewnej,
- rolnictwo ekologiczne,
- uprawa warzyw i owoców.

Wiejskie gospodarstwa domowe posiadają znaczne nadwyżki siły roboczej, stanowiące podstawę ukrytego bezrobocia agrarnego i jawnego bezrobocia strukturalnego. Zagospodarowanie tych zasobów ludzkich wymagać będzie nie tylko nakładów inwestycyjnych, ale również przedsięwzięć szkoleniowych, edukacyjnych i instytucjonalnych. Jednostkami, które będą te zadania realizować, obok administracji rządowej i samorządowej, będą inwestorzy prywatni, związki producentów i pracowników, organizacje społeczne i ugrupowania nieformalne. Kluczem do sukcesu będzie skoordynowana działalność uczestników życia społeczno-gospodarczego i motywacja ludzi je budujących.

Wśród działań organizacyjnych zapewniających powodzenie tych strategicznych zamierzeń należy ująć powołanie Regionalnego Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich na bazie Oddziału IHAR w Boninie koło Koszalina. Powinno ono skupiać wszystkie podmioty mogące wnieść istotne wartości do realizacji zadań przewidzianych w ramach polityki regionalnej, a wśród nich takie jak: Politechnika Koszalińska, Akademia Rolnicza w Szczecinie, ODR w Koszalinie, Oddział Zachodniopomorskiej Izby Rolniczej i inne placówki

Gospodarstwa agroturystyczne

związane z rozwojem obszarów wiejskich. W miarę potrzeb należy powoływać doraźne grupy eksperckie, w skład których będą wchodzić inni specjaliści, niezależnie od ich miejsca zamieszkania czy pracy. W rozwoju wiejskiej przedsiębiorczości ogromną rolę będą odgrywać lokalne szkoły, które przez wprowadzenie dodatkowych programów kształtować mogą postawy bardziej aktywne wobec trudności, jakie niesie bezrobocie i sytuacja kryzysowa. Przygotowanie młodego pokolenia do podejmowania działalności gospodarczej wpłynie pozytywnie na aktywizację terenów wiejskich. Prace w zakresie aktywizacji gospodarczej i społecznej obszarów wiejskich należy zatem rozpocząć od podstaw, kierując główne działania na rozwój przedsiębiorczości młodego pokolenia. Wieś woj. zachodniopomorskiego wymaga ogromnych zmian strukturalnych, a także społecznych, w tym zwłaszcza zmiany świadomości społeczności wiejskiej. Nie można oczekiwać radykalnej przemiany w postawach i działalności ludności starszej i w wieku niemobilnym. Należy natomiast skoncentrować wszelkie działania na grupie młodzieży i ludności w wieku mobilnym.

Bardzo ważnym elementem rozwoju działalności pozarolniczej, a także i rolnictwa, jest rozwój infrastruktury technicznej, społecznej oraz instytucjonalnej. Na terenie obszarów wiejskich woj. zachodniopomorskiego istnieje duże zróżnicowanie poziomu rozwoju poszczególnych elementów infrastruktury, a także zachodzi pilna potrzeba odbudowy istniejącej infrastruktury i poprawy jej stanu jakościowego. Wysoki poziom wyposażenia infrastrukturalnego jest bardzo istotnym bodźcem w poprawie atrakcyjności inwestycyjnej i możliwości ściągnięcia kapitału z zewnątrz.

Rozwoju wielofunkcyjnego obszarów wiejskich nie należy utożsamiać z koniecznością zmian różnorodnych funkcji pozarolniczych w każdej jednostce osadniczej, gdyż brak jest takich możliwości, a także potrzeb.

W rozwoju wielofunkcyjnym obszarów wiejskich należy w pierwszym etapie skoncentrować działania na większych ośrodkach osadniczych, głównie w miejscowościach, gdzie zlokalizowane są urzędy gminne (wiejskie i miejsko-wiejskie) oraz traktować je jako lokalne centra rozwoju gospodarczego. Ośrodki te posiadają zwykle lepsze połączenia komunikacyjne, a także pełniejsze wyposażenie infrastrukturalne niż pozostałe jednostki osadnicze w gminie, co jest bardzo istotnym elementem obniżenia kosztów inwestycyjnych.

6. PROGNOZY ROZWOJU INFRASTRUKTURY TECHNICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH

6.1. Drogi i transport

Poprawę sytuacji w zakresie infrastruktury transportowej na terenie województwa, a zwłaszcza na obszarach wiejskich, można m.in. uzyskać poprzez realizację następujących działań przyjętych w „Strategii rozwoju województwa zachodniopomorskiego do 2015 r.” i w „Planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego”, tj.:

- modernizację i rozbudowę sieci drogowej,
- modernizację i rozbudowę sieci kolejowej,
- rozwój żeglugi śródlądowej oraz poprawę dostępności portów morskich,
- rozbudowę portów lotniczych.

Priorytetem powinna być realizacja kompleksowego programu modernizacji i rozwoju infrastruktury transportowej oraz systemu komunikacyjnego w województwie, zintegrowanego z systemem i infrastrukturą krajową w całym regionie. Rozwój każdego elementu infrastruktury transportowej, w tym w miastach, przyczyniać się będzie także do rozwoju gospodarczego i społecznego obszarów wiejskich. Ponadto za ważne, zwłaszcza dla obszarów wiejskich, uznaje się utrzymanie istniejących linii kolejowych wąskotorowych, które mają istotne znaczenie turystyczne.

6.2. Gospodarka wodno - ściekowa

W gospodarce wodnej gmin jednym z najważniejszych zadań jest zabezpieczenie potrzeb wodnych dla rolnictwa i obszarów wiejskich. Do priorytetów należy również budowa nowych i modernizacja istniejących ujęć wody, stacji uzdatniania i sieci przesyłowych. Perspektywa wejścia Polski do Unii Europejskiej stawia nowe zadania również w obszarze sanitacji wsi. W wielu krajach UE racjonalizuje się gospodarkę ściekami na terenach wiejskich w oparciu o przydomowe czy grupowe oczyszczalnie ścieków. W niektórych krajach wprowadza się zakaz budowy szamb przy nowo wznoszonych budynkach. Działania te mają na celu ograniczenie wypływu wód ze zlewni, z której zostały pobrane. W przypadku oczyszczalni indywidualnych czy grupowych, woda z oczyszczonych ścieków powraca do wód gruntowych na zlewni, skąd była pobrana, natomiast ze stosowanych obecnie oczyszczalni zbiorowych oczyszczone ścieki odprowadzane są do najbliższej rzeki i dalej do morza.

W oparciu o analizę istniejącego stanu i poziomu wyposażenia w infrastrukturę techniczną gmin oraz uwzględ-

niając niezbędne potrzeby w tym zakresie oraz możliwości dostępu do środków finansowych, zakłada się realizację następujących zadań dotyczących gospodarki wodno - ściekowej na obszarach wiejskich:

- budowę, rozbudowę i modernizację ujęć wodociągowych i stacji uzdatniania wody,
- budowę nowych i rozbudowę istniejących sieci wodociągowych,
- wymianę istniejących sieci wodociągowych wykonanych z rur azbestowo-cementowych,
- podjęcie działań mających na celu zabezpieczenie potrzeb wodnych rolnictwa, m.in. poprzez retencję wód,
- opracowanie programów sanitacji wsi,
- wprowadzenie na terenach wiejskich zasady oczyszczania ścieków w miejscu, gdzie powstają oraz oddawanie oczyszczonej wody na powrót do lokalnej zlewni,
- budowę nowych, modernizację i rozbudowę istniejących systemów oczyszczania ścieków,
- wdrażanie technologii umożliwiającej rolnicze wykorzystywanie osadów ściekowych,
- systematyczną realizację zadań ochrony przed powodzią, wytyczonych w „Planie zagospodarowania przestrzennego województwa zachodniopomorskiego”.

6.3. Gospodarka odpadami komunalnymi

Współczesny model gospodarki odpadami komunalnymi, wynikający m.in. z dotychczasowych doświadczeń, oparty jest o zintegrowane zastosowanie kilku efektywnych i proekologicznych metod utylizacji i recyklingu odpadów. Kompleksowy sposób gospodarki odpadami umożliwia utylizację szerokiej grupy odpadów komunalnych, zapewniając maksymalny odzysk zawartych w nich produktów, użytecznych, surowców i energii.

Ogólny model takiej gospodarki obejmuje następujące podstawowe działania i metody utylizacji:

- odzysk surowców wtórnych poprzez selektywną zbiórkę użytecznych odpadów. Jest to sposób odzyskiwania części odpadów użytecznych u źródła ich powstawania. Wymaga to aktywnego i świadomego uczestnictwa społecznego,
- selektywne pozyskiwanie organicznych frakcji odpadów i ich biologiczne przetworzenie na kompost,
- wywóz odpadów do gminnych lub rejonowych zbiornic, czy też bezpośrednio do zakładów utylizacji,
- poddawanie odpadów procesom uzdatniającym, tj. sortowaniu, czyszczeniu, belowaniu itp. (w rejonowych zbiornicach),
- wykorzystanie odpadów jako surowców wtórnych,
- unieszkodliwianie odpadów niebezpiecznych,
- biologiczne przetwarzanie odpadów organicznych,
- rolnicze wykorzystanie przekompostowanych odpadów organicznych, np. do nawożenia tzw. upraw energetycznych,
- techniczne unieszkodliwianie odpadów,
- składowanie pozostałych, nie nadających się do odzysku odpadów na składowisku,
- finansowanie oraz stymulowanie rozwoju gospodarki odpadami,
- organizację i nadzór nad gospodarką odpadami komunalnymi w gminie.

Organizacja takiego systemu utylizacji i recyklingu odpadów wymaga zastosowania nowoczesnych technologii, co wiąże się z koniecznością poniesienia znacznych nakładów inwestycyjnych. Dlatego wskazanym jest budowa międzygminnych, powiatowych czy regionalnych zakładów utylizacji i recyklingu odpadów.

6.4. Elektroenergetyka

W związku z zakładanym rozwojem infrastruktury oraz wielofunkcyjnym charakterem wsi, zapotrzebowanie na energię będzie wzrastało. Bardzo ważnym ogniwiem infrastruktury technicznej jest wyposażenie w urządzenia energetyczne i ich stan techniczny. Część sieci elektroenergetycznej, stacji transformatorowych i innych urządzeń znajdujących się na terenie gmin wymaga modernizacji.

Modernizacji wymaga również system oświetlenia ulicznego. Planuje się w tym zakresie następujące zadania:

- modernizację istniejącego oświetlenia drogowego w miejscowości położonych w gminach wiejskich i miejsko - wiejskich,
- modernizację i rozbudowę systemu oświetlenia drogowego na terenach wiejskich.

Wzrost produkcji energii elektrycznej odbywać się będzie poprzez wykorzystanie alternatywnych (do tradycyjnych paliw kopalnych) źródeł energii.

Do produkcji energii elektrycznej w warunkach gmin województwa mogą być wykorzystywane m.in. takie źródła elektrycznej energii odnawialnej, jak:

- energia wiatru (turbiny wiatrowe),
- energia wody (turbiny wodne),
- energia biomasy (bloki grzewczo - elektryczne).

6.5. Odnawialne źródła energii

Do roku 2015 produkcja energii, w stosunku do jej obecnego zużycia, z odnawialnych źródeł powinna wynosić 10-12 %. W związku ze stale rosnącymi cenami paliw kopalnych (węgiel, ropa, gaz) stosowanie obecnie odnawialnych źródeł energii ma uzasadnienie nie tylko ekologiczne, ale również ekonomiczne.

Postęp naukowo-techniczny spowodował, że stosowane technologie, służące do produkcji energii ze źródeł odnawialnych, są coraz bardziej efektywne i konkurują pod względem ekonomicznym z systemami tradycyjnymi.

W ogólnej gospodarce energetycznej gmin mogą być wykorzystywane, m.in. takie źródła energii odnawialnej, jak:

- **energia wiatru** - wprowadzone ostatnio regulacje prawne spowodowały znaczne zainteresowanie potencjalnych inwestorów budową i eksploatacją elektrowni wiatrowych. Produkcja energii ze źródeł odnawialnych, w tym wykorzystanie siły wiatru, jest działaniem zgodnym z polityką ekologiczną i energetyczną państwa, jak również przyjętymi w tej dziedzinie umowami międzynarodowymi. Energetyka wiatrowa to nie tylko korzyści ekologiczne, wynikające z wykorzystania powszechnego, odnawialnego surowca do tworzenia przyjaznej środowisku i człowiekowi energii elektrycznej, w sposób nie powodujący powstania szkodliwych i uciążliwych produktów ubocznych, ale także szeroki wachlarz korzyści ekonomicznych (podatki, akwizycja lokalnych przedsiębiorstw, nowe miejsca pracy) i społecznych (czyste środowisko naturalne, korzyści marketingowe). Władze gmin, zwłaszcza położonych w północnej części województwa, gdzie warunki meteorologiczne szczególnie odpowiadają wymogom energetyki wiatrowej, powinny liczyć się z pojawiającymi się bądź to wnioskami o wydanie pozwolenia na budowę elektrowni wiatrowej na terenie gminy, lub wskazanie akceptowanej przez gminę lokalizacji takiej inwestycji,
- **energia wody** - w Polsce elektrownie wodne produkują ok. 3% energii elektrycznej. Pomimo, że w naszym kraju istnieją niewielkie zasoby wody, które można wykorzystać do produkcji energii, to budując na nich elektrownie korzystnie wpływa się na całość gospodarki wodnej (zapobieganie powodziom, nawadnianie gruntów, rekreacja przy powstających zbiornikach wodnych). Energia wód płynących na obszarze regionu może być wykorzystywana do wytwarzania energii elektrycznej w małych elektrowniach wodnych. Potencjał energetyczny tych wód (za wyjątkiem rzeki Odry) jest mały. Energia elektryczna produkowana w małych elektrowniach wodnych może być wykorzystywana do napędu wielu urządzeń lokalnych (przepompowni, oczyszczalni ścieków i innych urządzeń),
- **energia biomasy** - biomasa to substancja organiczna, głównie pochodzenia roślinnego. Do biomasy zalicza się również odpady z produkcji zwierzęcej, przemysłu rolno - spożywczego i z gospodarki komunalnej. Biomasa może służyć jako niskokaloryczne paliwo w procesie spalania lub może być przetwarzana w procesie biologicznym bądź termicznym na paliwo gazowe. Biomasa może być ważnym źródłem energii pierwotnej w rejonach rolniczych, zwłaszcza tam, gdzie przeważa

produkcja roślinna. Warunki przyrodnicze regionu są wyjątkowo sprzyjające do produkcji biomasy (duża powierzchnia użytków rolnych, znaczna suma opadów atmosferycznych - średnia roczna powyżej 700 mm, długi okres wegetacji roślin - 205-210 dni, nadwyżki siły roboczej). Modernizując systemy ciepłe funkcjonujące w miejscowościach wiejskich i mniejszych miastach można wykorzystać jako paliwo biomasę, w postaci słomy czy zrębek, pochodzących z gospodarki leśnej lub specjalnych upraw, tzw. roślin energetycznych. Spalanie drewna odpadowego i słomy jest opłacalne w porównaniu z innymi nośnikami energii pierwotnej, ponieważ wykorzystuje się paliwo pochodzące albo z własnej produkcji, albo jako materiał odpadowy (słoma, drewno odpadowe, trociny itp.). Energetyka oparta na produktach pochodzących z produkcji rolniczej, przede wszystkim na słomie, etanolu i olejach roślinnych, jest szansą na zintensyfikowanie w regionie produkcji rolniczej. Biopaliwa (biomasa, etanol, oleje roślinne) mogą być również wykorzystywane do napędu bloków grzewczo - elektrycznych, tzw. mikroelektrociepłowni, w których oprócz energii elektrycznej produkowana jest energia cieplna. Rozwój odnawialnych źródeł energii, zwłaszcza w wyniku wykorzystywania biomasy, stwarza szansę (szczególnie dla lokalnych społeczności) na zwiększenie niezależności energetycznej, rozwój regionalny, powstawanie nowych miejsc pracy, a także pozwala na proekologiczną modernizację systemów energetycznych. Znacznego wsparcia finansowego na realizację projektów związanych z odnawialnymi źródłami energii udziela Fundacja EKO-FUNDUSZ,

- **energia promieniowania słonecznego** - słońce jest czystym, nieuciążliwym i niewyczerpalnym źródłem darmowej energii. Obszar województwa zachodniopomorskiego znajduje się w strefie klimatycznej (szczególnie tereny położone w pasie nadmorskim) pozwalającej z powodzeniem stosować urządzenia do pozyskiwania i przetwarzania energii słonecznej w ciepło lub energię elektryczną. Odpowiednio dobrane i wykonane instalacje solarne znajdują zastosowanie zarówno w gospodarstwach domowych, jak i w hotelach, ośrodkach wypoczynkowych a także w rolnictwie. Przykłady efektywnego wykorzystania energii promieniowania słonecznego, to m.in.:
 - produkcja energii elektrycznej w ogniach fotowoltanicznych (np. do napowietrzania stawów hodowlanych czy zasilania niewielkich urządzeń),
 - suszarnictwo,
 - ogrzewanie szklarni,
 - przygotowanie ciepłej wody użytkowej do celów domowych i gospodarskich,
 - podgrzewanie wody w basenach,
 - wykorzystanie biernych systemów słonecznych w budynkach mieszkalnych i inwentarskich,

- **energia powietrza, wody, gruntu** - te nośniki energii są wykorzystywane poprzez tzw. pompy ciepła, działające na zasadzie odwróconej lodówki. Urządzenia te pobierają ciepło z otoczenia i przekazują je do pomieszczenia. Pomieszczenia te mogą być ogrzewane, a latem klimatyzowane. W wyniku stosowania nowych generacji pomp ciepła, ok. 3/4 energii potrzebnej na pokrycie zapotrzebowania energetycznego obiektu można pozyskać ze środowiska naturalnego. Pompy ciepła to obecnie najnowsze systemy grzewcze. Z powodzeniem zastępują ogrzewanie na paliwo stałe, olejowe czy gazowe. Obszary wiejskie to potencjalne i praktycznie nieograniczone źródło nośników energii, które mogą być wykorzystywane poprzez pompy ciepła.

- **energia produktów roślinnych** - produkty pochodzenia roślinnego, które mogą być wykorzystane jako nośniki energii, to: etanol, metanol, oleje roślinne. Spirytus w postaci etanolu, produkowany z produktów roślinnych, głównie takich jak zboża i ziemniaki, może być wykorzystany przede wszystkim jako dodatek do benzyn. Zakłada się, że do roku 2015 na terenie województwa zachodniopomorskiego powstaną jeden lub dwa zakłady do produkcji paliw napędowych z udziałem etanolu. Jednym ze sposobów wykorzystania biomasy jest produkcja z niej metanolu, który jest alkoholem metylovym, nazywanym karbinolem lub spirytusem drzewnym. Przewiduje się, że głównym źródłem energii dla ogni w paliwowych (urządzenia, w których następuje proces łączenia tlenu i wodoru, w wyniku czego następuje wytworzenie energii elektrycznej oraz ciepła) będzie właśnie metanol. Surowcem do produkcji metanolu będzie biomasa produkowana na zakładanych tzw. plantacjach energetycznych. W województwie zachodniopomorskim w najbliższych latach powinien powstać

jeden lub więcej zakładów przerabiających biomasę (drewno) na metanol. Uprawa na użytkach rolnych roślin z przeznaczeniem ich na biomasę i produkcję m.in. metanolu pozwoli na zrównoważony rozwój obszarów wiejskich, w tym także obszarów chronionych, gdzie tego typu działalność gospodarcza nie naruszy istniejącej tam równowagi biologicznej. Podstawową bazą surowcową w warunkach Pomorza Zachodniego do pozyskiwania olejów roślinnych z przeznaczeniem ich, jako nośnika energii będzie olej rzepakowy. Najefektywniejszym sposobem wykorzystywania oleju rzepakowego jako nośnika energii jest produkcja paliwa do silników wysokoprężnych. Najprostszym sposobem jest jego przetworzenie na metylowe estry kwasów tłuszczowych, z udziałem metanolu (dodatek 1 - 30%).

Produkcja paliw (biopaliw) z produktów roślinnych to m.in.:

- możliwość uzyskiwania odnawialnych nośników energii,
- nowych miejsc pracy,
- ograniczenie emisji do atmosfery szkodliwych substancji chemicznych,
- możliwość uprawy ziem skażonych,
- możliwość wykorzystania do nawożenia upraw nawozów organicznych, produkowanych z odpadów, m.in. takich jak odpady komunalne czy osady ściekowe.

- **energia geotermalna** - zakumulowana w wodach podziemnych, głównie w wodach położonych w północno - wschodniej części regionu. Energia geotermalna, głównie z powodu nieoptymalności przesyłania jej na dalsze odległości, może być wykorzystywana w skali lokalnej. Obszar regionu leży w okręgu szczecińsko - łódzkim, gdzie występują szczególnie korzystne warunki do eksploatacji wód geotermalnych. Jedną z przyczyn małego wykorzystania energii odnawialnej są jeszcze wysokie koszty jej pozyskania w porównaniu do kosztów energii wytwarzanej z paliw kopalnych. Obniżenie tych kosztów można uzyskać przez coraz częściej stosowane łączenie różnych źródeł energii w jeden kompleks energetyczny. Woda geotermalna może być wykorzystywana jako jedyne źródło ciepła grzewczego lub w połączeniu z innymi źródłami energii (kocioł, pompa ciepła, energia elektryczna itp.).

6.6. Zaopatrzenie w gaz

Zakłada się, że do roku 2015 w gaz ziemny będą zaopatrywane wszystkie miejscowości, w których zamieszkuje powyżej 300 mieszkańców. Zmiana stosowanych obecnie paliw na gaz ziemny jest ściśle zależna od konkurencyjności gazu względem innych nośników energii. Rosnące ostatnio ceny gazu spowodowały, że ten nośnik energii jest obecnie pod względem ekonomicznym mało konkurencyjny.

Gazyfikacja gmin stworzy lepsze warunki do korzystania z bardziej przyjaznej dla naturalnego środowiska energii w porównaniu z nośnikami dotychczas stosowanymi. Dostęp do korzystania z gazu (dla większej ilości odbiorców) umożliwi łączenie różnych źródeł energii, a w konsekwencji bardziej racjonalne ich wykorzystanie. Gaz może być wykorzystywany jako nośnik energii w skojarzeniu z odnawialnymi źródłami energii.

Zakłada się, że kompleksowa gazyfikacja gmin regionu przeprowadzona zostanie w latach 2003 - 2015.

6.7. Energia ciepła

Dążąc do zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i zgodnie z ich ekorozwojem, należy w sposób zdecydowany ograniczyć lub wyeliminować systemy ciepłownicze zanieczyszczające atmosferę. Z ochroną powietrza atmosferycznego, a także z ograniczeniem kosztów wytwarzania energii wiąże się modernizacja istniejących, często mocno wyeksploatowanych i mało sprawnych kotłowni. Zmniejszenie zużycia energii cieplnej to także termomodernizacja (m.in. docieplenie) budynków mieszkalnych i innych. W przypadku przeprowadzenia pełnej termomodernizacji obiektu (kotłownia, sieci ciepłone, ocieplenie) można uzyskać nawet do 50% oszczędności w zużyciu energii. Potrzeby energetyczne różnych odbiorców (np. oczyszczalni ścieków) mogą być zaspokajane w części lub w całości z si-

łowni wiatrowych, pomp ciepła, baterii słonecznych czy biogazu.

Zaletami takiego rozwiązania są m.in.:

- samowystarczalność energetyczna,
- zmniejszenie zanieczyszczenia środowiska,
- niższy koszt eksploatacji,
- zwiększenie zatrudnienia.

W warunkach przyrodniczych regionu (w rejonach wiejskich) można wykorzystać uprawy rolne do pozyskiwania nośników energii (biomasa, etanol i oleje roślinne, zwłaszcza olej rzepakowy). Ogromna masa odpadów organicznych powstających w rolnictwie jest ciągle energetycznie nie wykorzystywana, np. do produkcji biogazu. Uprawa roślin oleistych, a zwłaszcza rzepaku, może być źródłem ekologicznego paliwa do opalania kotłowni oraz do napędu wysokoprężnych silników spalinowych. Proces pozyskiwania oleju rzepakowego można skojarzyć np. z wykorzystaniem energii wiatru czy wody i wytwarzaniem biogazu. Zakłada się, że w latach 2003 - 2006 zostanie opracowany program zapotrzenia energetycznego dla poszczególnych gmin, ze szczególnym uwzględnieniem odnawialnych źródeł energii. Program ten powinien być ściśle skorelowany z programem rozwoju gospodarczego, który winien być opracowany w tym samym okresie.

Samorządy gmin powinny szczególnie wspierać efektywne i innowacyjne przedsięwzięcia powodujące redukcję emisji SO_2 i NO_3 ze źródeł energetycznych. Dotyczy to m.in. technologii fluidalnego spalania węgla, turbin parowo-gazowych, wykorzystywania biomasy, w tym takich biopaliw, jak spirytus czy olej rzepakowy. Ponadto należy wspierać przedsięwzięcia dotyczące wykorzystywania energii odpadowej w procesach przemysłowych czy wykorzystywania biogazu z wysypisk.

W celu poprawy sytuacji w zakresie energetyki cieplnej należy podjąć następujące działania:

- przeprowadzić modernizację wszystkich istniejących i mało sprawnych kotłowni opalanych węglem o mocy powyżej 50 kW,
- wdrażać systemy grzewcze, w których głównym nośnikiem energii będzie gaz ziemny, gaz płynny, biogaz i inne, alternatywne do obecnie stosowanych, źródła energii,
- wdrażać systemy grzewcze wykorzystujące jako paliwo biomasę, głównie słomę i odpady drzewne,
- wdrażać systemy tzw. bloków grzewczo - elektrycznych zwanych też mikroelektrociepłowniami, dla których nośnikiem energii może być gaz ziemny, biogaz, olej opałowy, jak również olej rzepakowy i biomasa,
- przeprowadzić termomodernizację, w pierwszej kolejności budynków mieszkalnych i użyteczności publicznej.

Zakłada się, że realizacja zaproponowanych przedsięwzięć w zakresie energetyki cieplnej odbywać się będzie w latach 2003 - 2015.

6.8. Telekomunikacja i informatyka

Rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej zarówno w mieście, jak i na terenach wiejskich, powinien umożliwić szeroki dostęp do poczty elektronicznej i Internetu.

Działania w zakresie rozwoju telefonii i informatyki na terenach wiejskich powinny, m.in. mieć na celu:

- podłączenie w latach 2003 - 2005 do stacjonarnej sieci telefonicznej wszystkich zainteresowanych tego typu usługą mieszkańców wsi,
- rozwój telefonii bezprzewodowej, umożliwiający połączenie z całego obszaru województwa,
- rozwój infrastruktury telekomunikacyjnej, umożliwiającej mieszkańcom wsi dostęp do poczty elektronicznej i Internetu.

Na progu XXI wieku zrównoważony rozwój wsi musi być ściśle związany ze sprawnie działającym nowoczesnym systemem łączności i informatyki. Postęp techniczny sprawia, że możliwym staje się coraz szybsze przenoszenie wzorów i doświadczeń z innych wysoko rozwiniętych krajów. Takim wzorcem jest szwedzki pomysł tworzenia telecentrów, tzw. *Telechat*, *Teledomów* lub *Telewsi*. Są to samodzielne jednostki, których podstawowym zadaniem jest upowszechnianie na obszarach wiejskich informatyki i najnowszego sprzętu komputerowego.

Rola i wykorzystanie telecentrum na obszarach wiejskich, to przede wszystkim:

- świadczenie usług w zakresie reklamy (w Internecie, w gazetach i innych publikacjach),
- monitoring alarmowy, prowadzony poprzez udostępnienie linii komunikacyjnych i komputerów dla policji,
- pośredniczenie w usługach handlowych, bankowych, ubezpieczeniowych,
- prowadzenie i udostępnianie bazy danych na dostępnym lokalnie komputerze,
- prowadzenie list dostawców dóbr i usług oraz rozpowszechnianie prospektów i informatorów o lokalnych producentach i produktach,
- prowadzenie małej poligrafii na potrzeby marketingu małych przedsiębiorców,
- pośrednictwo w nawiązywaniu kontaktów,
- sporządzanie i prowadzenie różnych banków danych, w tym specjalistycznego doradztwa, związanego z powstawaniem nowych miejsc pracy itp.,
- kształcenie komputerowe w dowolnym zakresie - od podstawowej obsługi dla uczniów szkół, po księgowość dla przedsiębiorców oraz prace administracyjne na rzecz firm, stowarzyszeń i osób prywatnych,
- pomoc w poszukiwaniu źródeł finansowania dla lokalnych przedsiębiorców,
- sprzedaż detaliczna przez Internet,
- świadczenie usług tele-pocztowych,
- wypożyczanie multimediiów (płyty CD, kaset video, książek),
- prowadzenie promocji i informacji turystycznej.

6.9. Melioracje

W województwie zachodniopomorskim występują długotrwałe okresy suszy atmosferycznej i glebowej oraz okresy nadmiernych opadów, w wyniku czego występują zalewy i powodzie.

Istotnym zagadnieniem jest budowa małych zbiorników retencyjnych, które ograniczą odpływ wód, jak również pozwolą efektywnie sterować odpływami i skutecznie oddziaływać na zagrożenia powodziowe.

Ponadto retencja zbiornikowa i korytowa rzek, odbudowa systemów nawadniających i progów wodnych będzie podstawą do zwiększania ilości wody, jak również sterowania nią.

Małe zbiorniki retencyjne należy również budować na terenach leśnych, lokalizowanych na rowach i ciekach wodnych. Inwestorem powinny być Lasy Państwowe.

Wskazano jest, aby inwestorzy prywatni również budowali małe zbiorniki retencyjne na rowach i ciekach wodnych, stanowiących urządzenia melioracji z przeznaczeniem na potrzeby rybackie.

W celu poprawy sytuacji w tym zakresie należy:

- systematycznie co roku przeprowadzać konserwację, odbudowę i modernizację urządzeń w melioracji podstawowej, nie dopuszczając do zmniejszenia ich sprawności,
- utrzymać obszar zmeliorowanych użytków rolnych przez bieżącą konserwację, odbudowę lub modernizację urządzeń melioracji szczegółowej,
- przy współudziale służb melioracyjnych, samorządów gminnych i władz powiatu przeprowadzić kampanię w celu zwiększenia ilości spótek wodnych i poszerzenia powierzchni gruntów objętych ich działalnością,
- objąć melioracją nowe powierzchnie użytków rolnych, w zależności od zaistniałych potrzeb,
- przystąpić do realizacji małej retencji na podstawie posiadanych i opracowanych planów. Zmobilizować Rejonowe Dyrekcje Lasów Państwowych do budowy we własnym zakresie małej retencji,
- zachęcać inwestorów prywatnych do budowy małych zbiorników wodnych, z przeznaczeniem do hodowli ryb.

6.10. Ochrona środowiska

W programie Ochrony Środowiska województwa zachodniopomorskiego określono cele i zadania do realizacji w latach 2002-2006. Realizacja przyjętych przedsięwzięć priorytetowych w skali województwa będzie miała istotny wpływ na poprawę stanu środowiska przyrodniczego obszarów wiejskich.

W celu zapobiegania zanieczyszczenia środowiska w wyniku działalności rolniczej, między innymi należy:

- stosować w rolnictwie także praktyki, które będą powodować zmniejszenie zanieczyszczeń powstających w wyniku działalności rolniczej,
- opracować zbiór zasad dobrej praktyki rolniczej oraz programu szkolenia promującego wśród rolników stosowanie tych zasad,
- opracować i wdrażać system doradztwa nawozowego prowadzony przez okresowe stacje chemiczno-rolnicze polegający m.in. na okresowym badaniu zasobności gleb i ustalaniu na tej podstawie planu nawożenia upraw,
- wyznaczyć strefy zagrożenia, z których może następować lub następuje odpływ polegający na zanieczyszczeniu wód związkami oraz stworzenie programów działania w stosunku do wyznaczonych stref (ilość nawozów naturalnych - odzwierzęcych - nie będzie przekraczać w ciągu roku 170 kg N/ha),
- budować w gospodarstwach rolnych zajmujących się hodowlą zwierząt gospodarskich płyty zabezpieczających przed przenikaniem wycieku do gruntu, na składowanie stałych nawozów naturalnych (obornik) oraz szczelnych zbiorników do przechowywania naturalnych nawozów płynnych (gnojówka, gnojowica), przez co najmniej 4 miesiące,
- systematycznie realizować programy sanitacji wsi między innymi poprzez budowę grupowych i przydomowych oczyszczalni ścieków,
- realizować przedsięwzięcia związane ze zmianą systemów energetycznych, na mniej energochłonne oparte na odnawialnych źródłach energii,
- systematycznie prowadzić na obszarach wiejskich monitoring wód powierzchni i podziemnych, m.in. w celu wyznaczania stref zagrożenia oraz oceny skuteczności realizacji programów działania w stosunku do wyznaczonych stref (kryterium określania wód jako zanieczyszczone lub zagrożone zanieczyszczeniem azotanami ze źródeł rolniczych jest stężenie azotanów na poziomie 50 mg/dm³).

Jednostkami realizującymi wyznaczone zadania i programy powinny być:

- Ośrodki Doradztwa Rolniczego
- Okręgowa Stacja Chemiczno-Rolnicza
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Roślin
- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska
- Urząd Wojewódzki
- Urzędy Powiatowe
- Urzędy Gminne

IV. KIERUNKI DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH

1. GŁÓWNE CELE ZAWARTE W „STRATEGII ROZWOJU WOJEWÓDZTWA ZACHODNIOPOMORSKIEGO” A ROZWÓJ ROLNICTWA I OBSZARÓW WIEJSKICH

Zasadniczym wyzwaniem dla województwa zachodniopomorskiego jest „stworzenie warunków do osiągnięcia zrównoważonego i trwałego rozwoju, zgodnego ze standardami Unii Europejskiej, poprzez optymalne wykorzystanie wszystkich dostępnych walorów województwa oraz wynegocjowanych przez Polskę warunków akcesji”.

Do realizacji tej misji posłużyć ma osiągnięcie następujących celów strategicznych:

1. stworzenie warunków do rozwoju zasobów ludzkich,
2. powszechna dostępność dóbr, usług i informacji,
3. poprawa konkurencyjności województwa zachodniopomorskiego,
4. podniesienie jakości życia w regionie.

1.1. Główny, pośrednie i operacyjne cele w strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich

Jednym z celów pośrednich trzeciego celu strategicznego jest: „aktywizacja obszarów wiejskich w kierunku ich wielofunkcyjnego rozwoju oraz wzrostu efektywności rolnictwa”, który będzie osiągnięty dzięki:

- przygotowaniu rolnictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego i marketingu artykułów rolnych i rybnych do wejścia w struktury Unii Europejskiej oraz skutecznej konkurencji z rolnictwem unijnym,
- wielofunkcyjnemu rozwojowi obszarów wiejskich,
- zrównoważonemu rozwojowi obszarów wiejskich,
- poprawie warunków życia i pracy ludności wiejskiej, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów popegeerowskich,
- włączeniu obszarów wiejskich w proces wzrostu innowacyjności gospodarki,
- aktywizacji małych miast jako naturalnego zaplecza do rozwoju obszarów wiejskich.

Strukturę i zakres celów ilustruje tabela zamieszczona na kolejnych stronach opracowania.

Cele strategiczne⁸ – Poprawa konkurencyjności województwa zachodnio-pomorskiego

Cele pośrednie	Cele operacyjne	Podmioty wdrażające i realizujące działania	Źródła finansowania
1. Przygotowanie rolnictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego i marketingu artykułów rolnych i rybnych do wejścia w struktury Unii Europejskiej oraz skutecznej konkurencji z rolnictwem unijnym	a) Współfinansowanie modernizacji towarowych gospodarstw rolnych w zakresie organizacji, struktury obszarowej i produkcyjnej oraz stosowanej techniki i technologii. Działania te mają służyć podniesieniu koncentracji i jakości produkcji, a przez to poprawić pozycję konkurencyjną i sytuację dochodową gospodarstw	administracja rządowa i samorządowa, ARiMR, służby doradcze, właściciele i użytkownicy gospodarstw	2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR ⁹ , SPO ¹⁰ „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich, ZPORR ¹¹ , EFOiGR ¹² 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR

⁸ zawarte w Strategii rozwoju województwa zachodniopomorskiego do roku 2015

⁹ Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

¹⁰ Sektorowy Program Operacyjny

¹¹ Zunifikowany Program Operacyjny Rozwoju Regionalnego

¹² Europejski Fundusz Orientacji i Gwarancji Rolnych

	<p>b) Wspomaganie rozszerzania działalności gospodarstw o wstępne przetwórstwo wytwarzanych płodów rolnych.</p> <p>c) Podjęcie produkcji i marketingu markowych produktów ekologicznych, kreujących wizerunek województwa</p> <p>d) Wspieranie tworzenia organizacji producenckich zajmujących się marketingiem produktów rolniczych</p> <p>e) Rozwój powiązań pionowych (producent - przetwórcza)</p> <p>f) Wspieranie inwestycji poprawiających technologie i dostosowujące zakłady przemysłu rolno-przetwórczego do standardów UE</p>	<p>administracja rządowa i samorządowa, ARiMR, służby doradcze</p> <p>administracja rządowa i samorządowa, ARiMR, służby doradcze, przemysł rolno-spożywczy, grupy producenckie, związki branżowe producentów rolnych</p> <p>administracja rządowa i samorządowa, służby doradcze, ZIR</p> <p>administracja rządowa i samorządowa, służby doradcze, ZIR, przemysł rolno-spożywczy, grupy producenckie, związki branżowe producentów rolnych</p> <p>Przemysł rolno-spożywczy, ARiMR</p>	<p>2002-2004: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2005-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego, i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
--	--	--	---

	<p>g) Podejmowanie inicjatyw wspierających dostęp zakładów przetwórczych do doradztwa w zakresie marketingu, logistyki, kontrolingu, know-how, systemów organizacji i zarządzania</p>	<p>Przemysł rolno-spożywczy, izby przemysłowo-handlowe</p>	<p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
	<p>h) Wprowadzanie lokalnych systemów monitoringu rynku</p>	<p>Administracja samorządowa, służby doradcze, grupy marketingowe, izby przemysłowo-handlowe</p>	<p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR) 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
	<p>i) Wzmacnianie systemu kontroli jakości (np. HACCP) produktów rolnych (budowa systemu niezależnych laboratoriów odwoławczych)</p>	<p>Administracja rządowa i samorządowa, ARiMR, służby weterynaryjne i fitosanitarne</p>	<p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>j) Budowa i modernizacja urządzeń melioracyjnych i zbiorników retencyjnych</p>	<p>Administracja rządowa i samorządowa, spółki wodne</p>	<p>2002-2003: budżet państwa (ARiMR), SAPARD, 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>k) Tworzenie branżowych rynków hurtowych</p>	<p>Administracja rządowa i samorządowa, ARiMR</p>	<p>2002-2003: inwestorzy, producenci rolni i przetwórcy, budżet państwa, budżety lokalne, środki UE 2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>

<p>2. Wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich</p>	<p>a) Przeznaczenie gruntów marginalnych na inne niż rolnicze cele (zalesianie, zabudowę, przywracanie pierwotnych biotypów)</p> <p>b) Budowa lokalnych i regionalnych instrumentów wsparcia finansowego dla małych i średnich przedsiębiorstw</p> <p>c) Współdziałanie lokalnych ośrodków przy realizacji wspólnych przedsięwzięć edukacyjnych, w tym informacyjnych, promocyjnych i gospodarczych oraz nauka języków obcych.</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, nadleśnictwa</p> <p>Samorząd wojewódzki i samorządy lokalne, Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, ARR, AWRSP, PARP, ARiMR, służby doradcze, osoby prawne i fizyczne.</p> <p>Samorząd wojewódzki i samorządy lokalne, Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego, ARR, AWRSP, PARP, ARiMR, służby doradcze, szkolnictwo wszystkich szczebli, osoby prawne i fizyczne</p>	<p>2002-2003: budżet państwa</p> <p>2004-2006: Programy rolno-środowiskowe, EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2007-2015: EFRR, Programy rolno-środowiskowe, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: budżet samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych, środki: organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, Agencji Rozwoju Regionalnego, instytucji i organizacji obsługi biznesu, AWRSP, Regionalnego Funduszu Poręczeń Kredytowych i innych regionalnych funduszy inwestycyjnych, PHARE,</p> <p>2004-2006: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p> <p>2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p> <p>2002-2003: budżet samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych, Środki: organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, Agencji Rozwoju Regionalnego, instytucji i organizacji obsługi biznesu, AWRSP, Regionalnego Funduszu Poręczeń Kredytowych, innych regionalnych funduszy inwestycyjnych, PHARE, SARPARD</p> <p>2004-2006: EFRR, EFS¹³, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p> <p>2007-2015: EFS, EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
---	--	--	---

¹³ Europejski Fundusz Społeczny

	<p>d) Stworzenie większych uprawnień dla małego i średniego biznesu wiejskiego, nawet kosztem innych grup społecznych lub rejonów województwa</p> <p>e) Powołanie Regionalnego Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich na bazie Oddziału IHAR w Boninie koło Koszalina</p> <p>f) Preferencyjne kredytowanie inwestycji tworzących nowe miejsca pracy na obszarach wiejskich</p> <p>g) Prowadzenie polityki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich, sprzyjającej lokowaniu na terenie wiejskim produkcji przemysłowej i usługowej, przetwórstwa i handlu, obróbki drewna i przetwórstwa produktów leśnych</p> <p>h) Rozwój agroturystyki</p> <p>i) Produkcja i wykorzystywanie alternatywnych źródeł energii</p>	<p>Samorząd wojewódzki i samorządy lokalne, Organizacje samorządu gospodarczego i zawodowego</p> <p>Samorząd wojewódzki, AR w Szczecinie, Politechnika Koszalińska, ODR w Koszalinie, ZIR</p> <p>ARiMR, Regionalny Fundusz Poręczeń Kredytowych</p> <p>Administracja rządowa i samorządowa, izby przemysłowo-handlowe,</p> <p>Administracja samorządowa, służby doradcze, stowarzyszenia agroturystyczne</p> <p>Administracja samorządowa, służby doradcze</p>	<p>2002-2003: budżet samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych, środki: organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, ARiMR</p> <p>2004-2006: EFRR, ZPORR</p> <p>2007-2015: EFRR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p> <p>2004-2006: budżet państwa, budżet samorządu wojewódzkiego, ZPORR</p> <p>2002-2003: budżet państwa, środki banków, pożyczki z Banku Światowego</p> <p>2004-2006: budżet państwa, środki banków, EFRR, ZPORR</p> <p>2007-2015: budżet państwa, środki banków, EFRR, ZPORR</p> <p>2002-2003: budżety samorządów, kredyty bankowe, środki własne inwestorów, PHARE, SAPARD</p> <p>2004-2006: EFRR, ZPORR</p> <p>2007-2015: EFRR, ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”,</p> <p>2002-2003: ARiMR, SAPARD, PHARE</p> <p>2004-2006: EFRR, ZPORR, EFOiGR</p> <p>2007-2015: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: ARiMR, SAPARD</p> <p>2004-2006: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy</p> <p>2007-2015: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja</p>
--	---	--	--

<p>3. Zrównoważony rozwój obszarów wiejskich</p>	<p>j) Dywersyfikacja działalności pozarolniczej gospodarstw wiejskich</p>	<p>Administracja samorządowa, służby doradcze, ZIR</p>	<p>sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: Budżety samorządowe, ARiMR, PHARE, SAPARD,</p> <p>2004-2006: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2007-2015: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>k) Stworzenie programu ochrony krajobrazu kulturowego wsi</p>	<p>Administracja samorządowa, służby doradcze</p>	<p>2002-2003: budżety samorządowe, PHARE</p> <p>2004-2006: ZPORR, EFRR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2007-2015: ZPORR, EFRR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>l) Tworzenie i modernizacja infrastruktury technicznej, społecznej i ekonomicznej obszarów wiejskich, sprzyjającej ich wielofunkcyjnemu rozwojowi</p>	<p>Administracja rządowa i samorządowa</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządów różnych szczebli, ARiMR, PHARE, SAPARD</p> <p>2004-2006: ZPORR, EFRR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2007-2015: ZPORR, EFRR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>a) Regionalne i lokalne programy na rzecz rolnictwa ekologicznego</p>	<p>Samorządy lokalne, służby doradcze, ZIR¹⁴</p>	<p>2002-2003: budżety samorządowe, PHARE, SAPARD</p> <p>2004-2006: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy</p> <p>2007-2015: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>

¹⁴ Zachodniopomorska Izba Rolnicza

	<p>b) Edukacja ekologiczna mieszkańców obszarów wiejskich</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, nadleśnictwa, szkoły wszystkich szczebli</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe, PHARE, SAPARD 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>c) Efektywne wykorzystanie przestrzeni rolnej przy jednoczesnym uwzględnieniu aspektów ochrony środowiska</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, rolnicy</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, ARiMR, PHARE, SAPARD 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy, EFOiGR 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p>
	<p>d) Wprowadzanie na obszar terenów wiejskich programów rolno-środowiskowych</p>	<p>Administracja rządowa</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, PHARE, SAPARD 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy, 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p>
	<p>e) Wdrażanie zasad „Dobrej praktyki rolniczej”</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, ZIR, szkoły rolnicze</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe, SAPARD, PHARE 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy, 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p>
	<p>f) Użytkowanie gruntów rolnych zgodnie z ochroną i przywracaniem wartości środowiska przyrodniczego oraz struktury krajobrazu, zasobów naturalnych i różnorodności zasobów</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, rolnicy</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe, ARiMR, SAPARD, PHARE 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego</p>

	<p>genetycznych. Utrzymanie historycznych cech obszarów rolniczych</p> <p>g) Tworzenie planów ochrony środowiska w działalności rolniczej</p> <p>h) Podniesienie kultury ekologicznej wśród społeczności wiejskiej</p> <p>i) Zwiększenie naturalnej retencji wodnej i przeciwdziałanie zanieczyszczeniom wód powierzchniowych i podziemnych</p> <p>j) Realizacja programu zalesiania gruntów odłogowanych i o niskiej jakości</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, rolnicy</p> <p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, rolnicy</p> <p>Administracja rządowa, samorządowa</p> <p>Administracja rządowa, nadleśnictwa, rolnicy</p>	<p>i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p> <p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe, ARiMR, SAPARD, PHARE</p> <p>2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy</p> <p>2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p> <p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe, PHARE, SAPARD</p> <p>2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy</p> <p>2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p> <p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe, ARiMR, SAPARD, PHARE</p> <p>2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy</p> <p>2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p> <p>2002-2003: budżet państwa,</p> <p>2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy, EFOiGR</p> <p>2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, EFOiGR</p>
--	---	---	---

<p>4. Poprawa warunków życia i pracy ludności wiejskiej ze szczególnym uwzględnieniem obszarów popegeerowskich</p>	<p>k) Stworzenie banku danych obszarów ważnych dla rolniczej różnorodności biologicznej. Dokonanie ich waloryzacji i kategoryzacji zgodnie z wypracowaną metodą</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>l) Wypracowanie indywidualnych, w odniesieniu do poszczególnych obszarów, programów ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej i rolniczej różnorodności biologicznej</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządowe 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>m) Opracowanie systemu monitoringu zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, 2004-2006: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Program rolno-środowiskowy, 2007-2015: ZPORR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>a) Rozwijanie systemu szkolenia i doszkalania ogólnego i zawodowego</p>	<p>Administracja samorządowa, wyższe i średnie szkolnictwo rolnicze, Służby doradcze</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządów, PHARE, SAPARD 2004-2006: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
	<p>b) Zwiększenie środków na aktywne formy zwalczania bezrobocia (kosztem zasiłków)</p>	<p>Rejonowe urzędy pracy, samorządy, szkolnictwo</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządów, 2004-2006: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>

<p>5. Włączenie obszarów wiejskich w proces wzrostu innowacyjności gospodarki</p>	<p>c) Prowadzenie aktywnej polityki socjalnej wobec ludności wiejskiej, sprzyjającej przemianom strukturalnym</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, KRUS</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządów, 2004-2006: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR, EFRR 2007-2015: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR, EFRR</p>
	<p>d) Budowa i modernizacja infrastruktury technicznej (sanitacja wsi) i społecznej (szkolnictwo, ochrona zdrowia, ośrodki kultury itp.) na obszarach wiejskich</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządów, PHARE, SAPARD 2004-2006: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR, EFRR 2007-2015: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR, EFRR</p>
	<p>e) Rozbudowa systemu pomocy stypendialnej młodzieży wiejskiej (szczególnie z rodzin popegeerowskich)</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, AWRSP</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, budżety samorządów, środki AWRSP 2004-2006: EFS, AWRSP, budżet państwa, budżety samorządów 2007-2015: EFS, AWRSP, budżet państwa, budżety samorządów</p>
	<p>f) Wspieranie podejmowania działalności pozarolniczej i produkcji alternatywnej (np. rośliny energetyczne, strusie, przepiórki, pszczoły) do tradycyjnych kierunków produkcji rolniczej</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, służby doradcze, ZIR, stowarzyszenia, fundusze poręczeń, AWRSP, ARiMR</p>	<p>2002-2003: ARiMR, PHARE, SAPARD, 2004-2006: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, Programy rolno-środowiskowe 2007-2015: EFRR, ZPORR, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>a) Upowszechnianie postępu w rolnictwie (zwłaszcza biologicznego). Transfer nowoczesnych technologii</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, uczelnie wyższe, instytuty badawcze, służby doradcze</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, ARiMR, SAPARD 2004-2005: EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” 2007-2015: EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>

<p>6. Aktywizacja małych miast jako naturalnego zaplecza do rozwoju obszarów wiejskich</p>	<p>b) Wprowadzenie obowiązku posiadania wykształcenia fachowego do prowadzenia gospodarstwa oraz obowiązku zamieszkania na terenie gospodarstwa</p>	<p>Administracja samorządowa, wyższe i średnie szkolnictwo rolnicze</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, ARiMR, SAPARD 2004-2005: EFS, EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich” 2007-2015: EFOiGR, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”</p>
	<p>c) Stopniowe dostosowanie systemu doradztwa rolniczego do wzorców UE. Wdrażanie postępu naukowego do praktyki rolniczej</p>	<p>Administracja rządowa, samorządowa, uczelnie wyższe, instytuty badawcze, służby doradcze</p>	<p>2002-2003: budżet państwa, ARiMR, SAPARD 2004-2005: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
	<p>a) Tworzenie lokalnych centrów przedsiębiorczości</p>	<p>Urząd Marszałkowski, samorządy lokalne</p>	<p>2002-2003: budżet samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych, środki: organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, Agencji Rozwoju Regionalnego, instytucji i organizacji obsługi biznesu, Regionalnego Funduszu Poręczeń Kredytowych, innych regionalnych funduszy inwestycyjnych, PHARE 2004-2006: EFRR, EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>
	<p>b) Tworzenie instytucjonalnych warunków do współdziałania i mobilizacji społecznej</p>	<p>Administracja samorządowa, służby doradcze</p>	<p>2002-2003: budżet samorządu wojewódzkiego i samorządów lokalnych, środki: organizacji samorządu gospodarczego i zawodowego, Agencji Rozwoju Regionalnego, instytucji i organizacji obsługi biznesu, Regionalnego Funduszu Poręczeń Kredytowych, innych regionalnych funduszy inwestycyjnych, PHARE 2004-2006: EFRR, EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR 2007-2015: EFRR, EFS, SPO „Restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego i rozwój obszarów wiejskich”, ZPORR</p>

1.2. Wyniki negocjacji akcesyjnych w sferze wsparcia finansowego rolnictwa

Przedmiotem negocjacji akcesyjnych były warunki na jakich proces ten ma nastąpić. Zakończone 13 grudnia 2002 r. w Kopenhadze przyniosły następujące rozstrzygnięcia:

1) uproszczony system dopłat bezpośrednich¹⁵:

- dopłaty w wysokości do 55% wartości dopłat funkcjonujących w UE w 2004 roku, do 60% w 2005 roku i 65% w 2006. Są to maksymalne limity dopłat (zawierające współfinansowanie z budżetu krajowego);
- uproszczony system dopłat mogący funkcjonować przez 3 lata¹⁶ (2004-2006), który polega na udzielaniu dopłat, których wysokość zależy będzie od powierzchni użytków rolnych w gospodarstwie (pow. 1 ha) i powierzchni niektórych upraw;
- dopłaty do powierzchni użytków rolnych obejmują: grunty orne, łąki trwałe, pastwiska trwałe, sady i inne plantacje wieloletnie;
- dodatkowe dopłaty otrzymają rolnicy uprawiający zboża (w tym kukurydzę na kiszonkę), rośliny oleiste, wysokobiałkowe, strączkowe, len i konopie, włókniste, tytoń, chmiel, ziemniaki skrobiowe;
- dodatkowe dopłaty do powierzchni upraw otrzymają także rolnicy posiadający trwałe łąki i pastwiska¹⁷. Nie rozstrzygnięto jeszcze objęcia dopłatami upraw paszowych;
- nie będzie obowiązkowego odłogowania części gruntów;
- nie obowiązuje limitowanie powierzchni działek uprawnionych do dopłat dodatkowych;
- nie ma ograniczeń co do maksymalnej powierzchni gospodarstwa uprawnionego do dopłat;
- prawo do dopłat mają użytkownicy gruntów (właściciele, dzierżawcy).

Według wstępnych szacunków (FAPA¹⁸) dopłaty mogą wynieść:

a) podstawowe do wszystkich użytków rolnych:

- 161 zł/ha w 2004 roku
- 199 zł/ha w 2005 roku
- 238 zł/ha w 2006 roku

b) dodatkowe do powierzchni trwałych użytków zielonych (i ewentualnie upraw pastewnych):

- 181 zł/ha w 2004 roku
- 225 zł/ha w 2005 roku
- 279 zł/ha w 2006 roku

c) dodatkowe do powierzchni upraw polowych (przy założeniu maksymalnego wsparcia z budżetu krajowego)

- 281 zł/ha w 2004 roku
- 284 zł/ha w 2005 roku
- 285 zł/ha w 2006 roku

Biorąc pod uwagę strukturę obszarową i produkcyjną w województwie zachodniopomorskim, średnie gospodarstwo posiada 18 ha, w tym 3,6 ha trwałych użytków zielonych i uprawia 9,8 ha zbóż, 0,7 ha ziemniaków skrobiowych, 1,4 ha rzepaku, 0,4 ha innych roślin do których przysługują dopłaty oraz 2,1 ha roślin, do których dopłat nie ma. Można zatem obliczyć, że tytułu dopłat bezpośrednich rolnik - właściciel przeciętnego gospodarstwa otrzyma: w 2004 r. - 6966 zł, w 2005 r. - 7861 zł i w 2006 r. - 9092 zł.

2) inne formy wsparcia finansowego dla rolników:

- wsparcie dla gospodarstw niskotowarowych - 5000 zł (dla części gospodarstw przez 3 do 5 lat);
- dopłaty do obszarów cechujących się trudnymi warunkami gospodarowania (LFA lub ONW) - wg

¹⁵ Od 2007 roku system dopłat bezpośrednich może ulec zmianie.

¹⁶ może być wydłużony o dwa kolejne lata, czyli do 2008 roku włącznie

¹⁷ rolnik nie musi wykazywać posiadania bydła i owiec

szacunków MRiRW systemem tym zostanie objęta połowa powierzchni Polski¹⁹. W pierwszych trzech latach mogą one wynieść o ok. 120 - 280 zł/ha;

- wsparcie na dostosowanie²⁰ do standardów UE - maksymalnie 800 zł/ha (wyplata jednorazowa);

Polscy rolnicy będą mogli korzystać z innych form wsparcia finansowego i pomocy, np.: wcześniejsze emerytury, programy rolno-środowiskowe, zalesianie gruntów, programy wspierające rozwój obszarów wiejskich i programy sektorowe oraz programy rozwoju regionalnego.

2. CELE ROZWOJU GOSPODARKI RYBACKIEJ

Racjonalna gospodarka żywymi zasobami wód i poprawa efektywności sektora rybackiego oraz podniesienie konkurencyjności polskiego rybołówstwa i przetwórstwa rybnego, to główne cele gospodarki rybackiej w Polsce.

Działalność eksploatacyjna i produkcyjna powinna odbywać się w odpowiednich dla tego sektora warunkach ekonomicznych i społecznych. Wspólna Polityka Rybacka realizowana przez Unię Europejską obejmuje działalność eksploatacyjną żywych zasobów wód oraz hodowlę i chów ryb, jak również przetwórstwo ryb oraz wprowadzanie ryb i produktów z ryb do obrotu rynkowego.

Strategia rozwoju rybołówstwa zależy od wielu uwarunkowań, specyficznych tylko dla tej dziedziny gospodarki. Odniesienia do rybołówstwa, bezpośrednie i pośrednie, których realizacja warunkuje dalszy rozwój rybołówstwa morskiego i śródlądowego, znajdują się w kilku celach w opracowanej „Strategii rozwoju województwa zachodniopomorskiego do 2015 r.”

2.1. Restrukturyzacja rybołówstwa

Przygotowanie rolnictwa zachodniopomorskiego, przetwórstwa rolno- spożywczego, marketingu artykułów rolnych i rybnych do wejścia w struktury Unii Europejskiej i skutecznej konkurencji z rolnictwem unijnym i krajowym.

2.2. Ochrona środowiska morskiego

Priorytet 1: Uregulowanie zarządu na obszarze wód morskich, opracowanie i doprowadzenie do wdrożenia aktów prawnych w zakresie ochrony obszarów morskich.

Priorytet 2: Opracowanie i wdrożenie wojewódzkiego programu zintegrowanego zarządzania obszarami przybrzeżnymi, uwzględniającego cele ekologiczne.

Trzeba podkreślić, że jeżeli wymieniony wyżej „Priorytet 1” musi być rozwiązany w skali państwa, to „Priorytet 2” leży w szczególnej sferze zainteresowania władz wojewódzkich. Dotyczy on bowiem m.in. uregulowania zarządzania tak ważnym dla rybołówstwa obszarem Zalewu Szczecińskiego (co wiąże się też ze współpracą transgraniczną z Niemcami), jak i całą strefą przybrzeżną w pasie 10 mil morskich właściwą dla lokalnego rybołówstwa łodziowego

2.3. Zapewnienie sprawnego dostępu do portów morskich

Cel ten został określony pod kątem infrastruktury transportowej kraju - lecz jego realizacja warunkuje również funkcjonowanie rybołówstwa. Trzeba podkreślić, że aktualne rozwiązania prawne opracowane w b. Ministerstwie Transportu nie uwzględniają zagadnień rybołówstwa.

¹⁸ Fundacja Programów Pomocy dla Rolnictwa)

¹⁹ w woj. zachodniopomorskim tylko 22 gminy (Będzino, Biesiekierz, Karlino, Gościno, Dygowo, Ustronie M., Stargard Sz., Warnice, Dolice, Pełczyce, Krzęcin, Przelewice, Pyrzyce, Myślibórz, Kozielice, Banie, Bielice, Widuchowa, Gryfino, St. Czarnowo, Kołbaskowo, Dobra Szcz.) i miasto Szczecin nie są zaliczane do ONW

²⁰ zwrot kosztów inwestycji dostosowujących

2.4. Ochrona zasobów wód powierzchniowych i podziemnych oraz poprawa ich jakości

Priorytet 1: Maksymalne ograniczenie zrzutu ścieków nie oczyszczonych.

Priorytet 2: Poprawa jakości wód powierzchniowych i podziemnych.

Priorytet 3: Budowa oczyszczalni przyzagrodowych na terenach o rozproszonej zabudowie.

Priorytet 4: Ochrona czystości wód jezior oraz ich rekultywacja.

2.5. Zwiększenie naturalnej i tworzonej retencji

Priorytet 1: stworzenie i wdrożenie wojewódzkiego programu małej retencji uwzględniającego odbudowę, modernizację, budowę urządzeń magazynujących wodę oraz innych urządzeń i systemów retencjonujących wodę.

Powodzenie tego programu, tworzy oczywiście szersze ramy dla rozwoju hodowli ryb.

2.6. Przygotowanie zachodniopomorskiego przetwórstwa rolno--spożywczego oraz marketingu artykułów rybnych do wejścia w struktury Unii Europejskiej i skutecznej konkurencji z rolnictwem (i rybołówstwem) unijnym oraz krajowym

Priorytet 1: Wspieranie rozwoju i modernizacji sektora przetwórstwa rolno-spożywczego w kierunku poprawy jego efektywności i konkurencyjności.

Priorytet 2: Wspieranie procesów budowy infrastruktury rynku rolnego.

Priorytet 3: Tworzenie warunków dla realizacji konstytucyjnej idei gospodarstwa rodzinnego.

Celem pośrednim jest tu aktywizacja obszarów wiejskich w kierunku ich wielofunkcyjnego rozwoju oraz wzrost efektywności rolnictwa (i rybołówstwa). Efekty wyznaczenia tych priorytetów polegałyby:

a) w ramach Priorytetu 1 - na:

- poprawie efektywności i konkurencyjności sektora rolno-spożywczego na terenie województwa,
- wprowadzeniu nowych, oszczędnych technologii - ściśle powiązanie przetwórstwa z producentami spowoduje podniesienie jakości wytwarzanych towarów oraz dostosowanie sektora przetwórstwa rolno-spożywczego, zwłaszcza branż przetwórstwa mleka, mięsa, ryb, owoców i warzyw, do wymogów weterynaryjnych, sanitarnych i bezpieczeństwa produkcji żywności zgodnie ze standardami Unii Europejskiej. Rozwój konkurencji (głównie typu jakościowego), zwłaszcza wśród liderów każdego sektora, stworzy warunki dla przyspieszenia procesów integracji rolnictwa z przetwórstwem spożywczym. Pogłębiać to będzie integrację pionową całego łańcucha żywnościowego.

Priorytet ten w pełni może odnosić się do przemysłu przetwórstwa rybnego.

b) ramach Priorytetu 2 - na:

- zreformowaniu i usprawnieniu kanałów dystrybucji towarów (łańcucha marketingowego) oraz stworzeniu odpowiednich instytucji rynku rolnego (i rybnego),
- zmniejszeniu asymetryczności pozycji producentów rolnych w dystrybucji ich produktów przez stworzenie warunków dla rozwoju grup produkcyjno-marketingowych, związków producentów oraz innych uczestników rynku,
- zwiększeniu efektywności obrotu surowcami i produktami rolno-spożywczymi poprzez stworzenie systemu alternatywnych kanałów dystrybucji surowców i produktów rolnych, poczynając od wspomaganie kanałów bezpośrednich, opartych na kontraktacji, poprzez budowę kanałów pośrednich, opartych na ogniwach rynku hurtowego i na systemie giełd towarowych. Po przebudowie system dystrybucji będzie kompatybilny z systemami istniejącymi w krajach Unii Europejskiej.

Priorytet 2 w rybołówstwie ma swoją specyfikę: jeżeli w stosunku do produktów hodowli (rybołówstwo śródlądowe) mogą odnosić się takie same założenia, jak dla pozostałego obrotu produktami rolno-spożywczymi, to tak zwana „pierwsza sprzedaż”, czyli wprowadzenie do obrotu ryb z połowów, spełnia również ważną funkcję kontroli ilości połowów i musi opierać się na sieci licencjonowanych specjalnie kupców.

3. EFEKTY DZIAŁAŃ STRATEGICZNYCH

3.1. Rolnictwo i obszary wiejskie w 2015 roku

W 2015 roku **rolnictwo** województwa zachodniopomorskiego będzie miało następujące cechy:

- branża dająca dochody w przeliczeniu na jednego zatrudnionego na poziomie średniego dochodu w innych działów gospodarki;
- dochody rolnicze chronione przez dopłaty bezpośrednie;
- nowoczesne, towarowe gospodarstwa o średniej powierzchni ok. 35 ha;
- racjonalna struktura zasiewów i zmianowania;
- możliwość przechowywania płodów rolnych u producenta (magazyny);
- uprawa roślin przeznaczonych na cele energetyczne;
- większy niż obecnie areal uprawy warzyw;
- większa niż obecnie produkcja owoców na tzw. „świeży” rynek;
- 5 % udział produkcji ekologicznej w ogólnej strukturze produkcji rolnej;
- samowystarczalność w produkcji mleka (pogłowie krów - 100 tys. szt. o średniej wydajności 7000 l/szt.);
- wysoka jakość tusz wołowych i wieprzowych;
- zmodernizowana baza drobiarska;
- wykorzystane warunki do hodowli i chowu koni, owiec i kóz;
- podejmowanie hodowli i chowu alternatywnego (pszczoły, daniele, strusie, przepiórka i inne).

Rynki płodów rolnych będą funkcjonowały w oparciu o stałe powiązania pionowe producent - przetwórca (umowy kontraktacyjne). Większość rynków będzie regulowana przez rozmaite obowiązujące w Unii Europejskiej rozstrzygnięcia. Spowoduje to stabilizację i pewność dochodów rolniczych.

Powstaną tu **zakłady rolno-spożywcze** (spełniające standardy sanitarne UE) w oparciu o produkcję regionalnych, oryginalnych wyrobów opartych na przetwórstwie zbóż, mleka, mięsa, warzyw, owoców z uwzględnieniem regionalnych nisz produkcyjnych.

Sytuacja w **rybołówstwie i rybactwie**:

- mniejsza liczebność floty kutrowej, ale na wyższym poziomie technicznym (zakłada się wycofanie 30-40 % statków rybackich);
- podwyższona rentowność we wszystkich segmentach floty;
- rodzimi producenci i przetwórcy skutecznie konkurują na międzynarodowych rynkach;
- efektywne rybactwo śródlądowe (250- 300 gospodarstw spełniać będzie standardy weterynaryjne i ochrony środowiska);
- dobrze wyposażone technicznie porty i przystanie rybackie;
- zakłady przetwórstwa ryb (200) spełniające standardy sanitarne UE;
- rynek rybny zorganizowany zgodnie z wymogami UE.

Leśnictwo:

- zakończone zalesianie dodatkowych 45000 ha (lesistość na poziomie 36,3 %);
- 55000 ha nasadzeń roślinami energetycznymi;
- wyższy niż obecnie udział drzew liściastych w lasach;
- sprawny skup i przetwórstwo runa leśnego.

Celem **rozwoju obszarów wiejskich** jest podnoszenie jakości i poziomu życia ich mieszkańców. W 2015 roku funkcje tych obszarów będą znacznie zróżnicowane. Nadal bardzo istotna będzie produkcja rolnicza, ale wiele gospodarstw podejmie działalność pozarolniczą podnoszącą dochody rodziny poprzez stworzenie miejsc pracy dla jej członków. Powstaną także nowe miejsca pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach różnych branż, które w znaczącej liczbie będą zlokalizowane na obszarach wiejskich. Sprzyjać temu będzie zmodernizowana i rozbudowana infrastruktura techniczna i społeczna. Znaczące obszary zlokalizowane w pasie nadmorskim i pojezierzy rozwinie się turystyka wiejska, w tym agroturystyka i eko-agroturystyka, które dla wielu gospodarstw stanowić będą poważne dodatkowe źródło dochodu.

Wzrośnie rezydualna funkcja wsi położonych w pobliżu miast. Już bowiem teraz bardzo wyraźny jest trend budowania jednorodzinnych domów mieszkalnych na wsiach.

3.2. Wskaźniki pomiaru efektywności działań strategicznych

Planowanie strategiczne jest procesem ciągle korygowanym i aktualizowanym. Zatem, budowanie strategii nigdy się nie kończy, gdyż może ulegać modyfikacjom. Jest to związane z koniecznością dostosowań do zmieniających się warunków zewnętrznych i wewnętrznych. Zmiany te nie powinny być rozpatrywane w kategorii błędów, lecz traktowane jako nieodzowne elementy procesu planowania długookresowego. Trzeba zatem założyć, że są one nieuniknione.

Efektywna realizacja strategii wymaga więc kontrolowania skuteczności wdrażania przedsięwzięć. Dlatego dla każdego przedsięwzięcia zatwierdzonego w strategii należy wyznaczyć wskaźniki służące do oceny stanu realizacji działań strategicznych. Jeżeli nie osiąga się założonych parametrów jakościowych i ilościowych powinny stać się przedmiotem odpowiednich uchwał korygujących.

Na potrzeby oceny skuteczności działań zaplanowanych w strategii rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich do 2015 roku w województwie zachodniopomorskim posłużą następujące wskaźniki:

- 1) średnia powierzchnia gospodarstwa ok. 35 ha,
- 2) liczba gospodarstw o powierzchni ok. 300 i 500 ha,
- 3) liczba gospodarstw rodzinnych,
- 4) wysokość dochodu rolniczego,
- 5) wydajności jednostkowe produkcji,
- 6) liczba i zakres inwestycji modernizacyjnych w gospodarstwach rolnych,
- 7) rodzaj, liczba i potencjał zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego,
- 8) liczba gospodarstw stosujących ekologiczne technologie produkcji,
- 9) liczba grup producenckich i marketingowych,
- 10) liczba gospodarstw posiadających umowy kontraktacyjne,
- 11) liczba zakładów przetwórczych spełniających wymogi sanitarne UE,
- 12) liczba zakładów przetwórczych z wdrożonym systemem kontroli jakości HACCAP,
- 13) liczba dobrze funkcjonujących zbiorników retencyjnych,
- 14) liczba branżowych rynków hurtowych,
- 15) powierzchnia zalesionych i zabudowanych gruntów marginalnych,
- 16) liczba lokalnych instytucji poręczeń kredytowych,
- 17) liczba absolwentów różnych form edukacyjnych, podnoszących i rozszerzających kwalifikacje zawodowe mieszkańców obszarów wiejskich,
- 18) liczba osób ze znajomością języków obcych,
- 19) liczba małych i średnich przedsiębiorstw na obszarach wiejskich,
- 20) funkcjonujące Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich w Boninie,
- 21) liczba nowych miejsc pracy w wyniku preferencyjnego kredytowania ich utworzenia,
- 22) liczba gospodarstw agroturystycznych (liczba miejsc noclegowych),
- 23) liczba hektarów uprawianych roślin energetycznych,
- 24) liczba gospodarstw prowadzących działania pozarolnicze i prowadzących produkcję alternatywną,

- 25) liczba ludowych zespołów pieśni i tańca, kół gospodyń wiejskich, stowarzyszeń i innych organizacji krzewiących kulturę ludową,
- 26) liczba gospodarstw realizujących programy rolno-środowiskowe,
- 27) liczba absolwentów szkoleń ekologicznych,
- 28) wypracowana metoda waloryzacji i kategoryzacji obszarów ważnych dla różnorodności biologicznej. Utworzony bank danych tych obszarów,
- 29) liczba programów ochrony rolniczej przestrzeni produkcyjnej i rolniczej różnorodności biologicznej,
- 30) opracowany system monitoringu zintegrowanego rozwoju obszarów wiejskich,
- 31) liczba mieszkańców obszarów wiejskich z wykształceniem średnim i wyższym,
- 32) procent bezrobotnych objętych programem aktywnych form zwalczania bezrobocia,
- 33) liczba rolników otrzymujących renty strukturalne,
- 34) liczba wybudowanych i zmodernizowanych obiektów infrastruktury technicznej i społecznej,
- 35) liczba stypendiów udzielonych młodzieży wiejskiej (szczególnie z rodzin popegeerowskich),
- 36) liczba wdrożeń badań naukowych do praktyki rolniczej,
- 37) liczba gospodarstw objętych doradztwem rolniczym,
- 38) liczba lokalnych centrów przedsiębiorczości,
- 39) opracowany i wdrożony wojewódzki program zintegrowanego zarządzania obszarami przybrzeżnymi oraz program małej retencji,
- 40) ilość wód powierzchniowych i podziemnych w I klasie czystości,
- 41) liczba oczyszczalni przyzgodowych na terenach o rozproszonej zabudowie,
- 42) poziom dochodów rybaków,
- 43) utworzona giełda rybna,
- 44) liczba i zakres inwestycji w przetwórstwie ryb.

SPIS TABEL

Tabela 1	Jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej w województwie zachodniopomorskim - stan na 1 stycznia 2000 r.	9
Tabela 2	Wybrane dane o użytkach rolnych w województwie zachodniopomorskim w 2000 r. na tle kraju	10
Tabela 3	Struktura własnościowa ziemi w województwie zachodniopomorskim - stan na 1 stycznia 2001 r.	10
Tabela 4	Koszty i opłacalność produkcji 1 ha pszenicy ozimej	14
Tabela 5	Koszty i opłacalność produkcji 1 ha żyta zwykłego	14
Tabela 6	Produkcyjność krów, owiec i kur w 2001 r. (przeciętna roczna wydajność od 1 sztuki)	21
Tabela 7	Wykaz zakładów przemysłu rolno-spożywczego sklasyfikowanych w Wojewódzkim Inspektoracie Weterynarii w Szczecinie	28
Tabela 8	Wykaz gmin nadmorskich, portów i przystani rybackich woj. zachodniopomorskiego	30
Tabela 9	Połowy bałtyckie wg rejonów połowowych i gatunków (tys. ton)	32
Tabela 10	Wielkość połowów łodziowych wg gatunków ryb i rejonów w 2001 roku (tony)	32
Tabela 11	Podstawowe wyniki gospodarki rybnej w latach 1999 - 2001	32
Tabela 12	Liczba statków na koniec roku [sztuk]	33
Tabela 13	Liczebność floty kutrowej województwa zachodniopomorskiego w latach 1999 - 2001 w podziale na porty	33
Tabela 14	Handel zagraniczny [tys. ton]	35
Tabela 15	Rynek ryb w Polsce	35
Tabela 16	Stan zatrudnienia w sektorach: rybołówstwo, rybactwo śródlądowe i przetwórstwo w latach 1999-2001	36
Tabela 17	Przeciętne wynagrodzenia miesięczne brutto w gospodarce morskiej w 1999 roku	36
Tabela 18	Powierzchnia gruntów leśnych w rozbiciu na użytkowników - stan w dniu 31.12.2000 r.	38
Tabela 19	Zasoby drzewne na pniu w zarządzie Lasów Państwowych wg wieku i składu gatunkowego drzewostanów (stan na 1.01.2001 r.)	39
Tabela 20	Stan i odstrzał zwierzyny łownej w województwie zachodniopomorskim w sezonie 2000/2001 (w sztukach)	41
Tabela 21	Liczba ludności w latach 1970-2000 (w tys. osób)	43
Tabela 22	Ludność wiejska województwa zachodniopomorskiego w 2000 r.	45
Tabela 23	Zatrudnienie w rolnictwie i działach pozarolniczych w woj. zachodniopomorskim w 1999 r.	45
Tabela 24	Bezrobocie na obszarach wiejskich województwa zachodniopomorskiego w latach 1996-2000	47
Tabela 25	Prognozowane saldo migracji wewnętrznej (w tys. osób) w woj. zachodniopomorskim	74
Tabela 26	Dynamika rozwoju liczby ludności w województwie zachodniopomorskim (wg powiatów)	75